

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het
Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf

Inhoudsopgave

BPF SCHILDERS IN 2015: EEN INTENSIEF JAAR	4
PROFIEL.....	6
ORGANISATIE	6
KERNCIJFERS.....	7
KERNCIJFERS (TOELICHTING)	8

Bestuursverslag

VERSLAG VAN HET BESTUUR.....	9
HOE ZAG DE PENSIOENREGELING ER IN 2015 UIT?.....	14
ONTWIKKELING DEKKINGSGRAAD	14
INVOERING NIEUW FINANCIËEL TOETSINGSKADER (NFTK)	15
AANPASSING PREMIEVRIJE VOORTZETTING	17
VERPLICHTSTELLING	17
OPDRACHTAANVAARDING	17
HOE PRESTEERDE BPF SCHILDERS IN 2015 EN WAT KOSTTE DAT?.....	18
KOSTEN VERMOGENSBEHEER	20
KOSTEN PENSIOENBEHEER.....	22
HOE BESTUURDE BPF SCHILDERS IN 2015?.....	23
DIENSTVERLENING OP HET GEBIED VAN PENSIOENBEHEER, VERMOGENSBEHEER EN BESTUURSONDERSTEUNING	23
BESTUURSZAKEN.....	23
ONDERZOEKEN EXTERNE TOEZICHTHOUDERS	28
HOE HEEFT BPF SCHILDERS IN 2015 CONTACT GEHAD MET DEELNEMERS?	29
DIGITALE COMMUNICATIE	29
SCHRIFTELIJKE COMMUNICATIE.....	29
PERSOONLIJKE COMMUNICATIE	30
ONDERZOEK EN MONITORING.....	30
KLACHTEN EN SIGNALLEN	31
VERANTWOORDING EN TOEZICHT	32
REACTIE BESTUUR OP OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN	37
VERSLAG RAAD VAN TOEZICHT.....	38
REACTIE BESTUUR OP BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT	43

Jaarrekening

JAARREKENING 2015.....	45
- BALANS	45
- STAAT VAN BATEN EN LASTEN	45
- KASSTROOMOVERZICHT	45
- TOELICHTING OP DE JAARREKENING	45
BALANS PER 31 DECEMBER 2015 (NA BESTEMMING VAN SALDO VAN BATEN EN LASTEN)	46
STAAT VAN BATEN EN LASTEN 2015.....	47
ACTUARIËLE ANALYSE VAN HET SALDO VAN BATEN EN LASTEN 2015.....	48
KASSTROOMOVERZICHT 2015	49
TOELICHTING OP DE JAARREKENING	50

1. INLEIDING.....	50
2. GRONDSLAGEN	52
TOELICHTING OP DE BALANS PER 31 DECEMBER.....	59
3. BELEGGINGEN	59
4. VORDERINGEN UIT HOOFDE VAN BELEGGINGEN	71
5. VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA	71
6. LIQUIDE MIDDELEN.....	72
7. ALGEMENE RESERVE.....	72
8. VOORZIENING PENSIOENVERPLICHTINGEN.....	73
9. OVERIGE TECHNISCHE VOORZIENINGEN	76
10. VERPLICHTINGEN UIT HOOFDE VAN BELEGGINGEN	76
11. OVERIGE SCHULDEN EN OVERLOPENDE PASSIVA	76
12. NIET IN DE BALANS OPGENOMEN ACTIVA EN VERPLICHTINGEN	78
13. RISICOBEBEER.....	79
14. FINANCIERING EN FINANCIËLE POSITIE.....	83
15. PREMIEBIJDRAGEN.....	86
16. BELEGGINGSOPBRENGSTEN.....	87
17. OVERIGE BATEN	88
18. PENSIOENUITKERINGEN.....	89
19. PENSIOENUITVOERINGSKOSTEN	89
20. SALDO OVERDRACHTEN VAN RECHTEN.....	91
21. OVERIGE LASTEN	91
22. RESULTAAT OP PREMIEBIJDRAGEN	92
23. RESULTAAT OP BELEGGINGEN EN VERPLICHTINGEN	93
24. RESULTAAT OP PENSIOENUITVOERINGSKOSTEN EN PENSIOENUITKERINGEN	93
25. OVERIGE RESULTATEN	94
26. TOELICHTING OP HET KASSTROOMOVERZICHT	94
 OVERIGE GEGEVENS	
ACTUARIËLE VERKLARING	96
CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT	98
PERSONALIA.....	105
BEGRIPPENLIJST	107
BIJLAGE 1: NEVENFUNCTIES BESTUUR	111
BIJLAGE 2: NEVENFUNCTIES RAAD VAN TOEZICHT.....	113

BPF Schilders in 2015: een intensief jaar

In juli 2015 nam PGGM de uitvoering van de pensioenregeling van BPF Schilders over van A&O Services. Het bestuur kijkt terug op een succesvolle en geslaagde overgang.

Vanwege de inflatie probeert BPF Schilders opgebouwde pensioenen jaarlijks te indexeren (toeslagverlening). Ondanks onze ambitie heeft BPF Schilders de deelnemers in 2015 helaas geen toeslag ter compensatie van de inflatie kunnen geven. De financiële situatie van het fonds gaf daar geen ruimte voor. Dat komt omdat we onze (toekomstige) verplichtingen moeten berekenen met een historisch lage rente.

De premie die nodig is voor de pensioenopbouw (in 2015: 1,875%) is in 2015 niet gestegen. De kosten die we maakten voor alle uitvoeringsprocessen zijn ten opzichte van 2014 nagenoeg gelijk gebleven (€ 12,1 miljoen) en staan in vergelijking met andere fondsen op een gemiddeld niveau. Dat is voor ons aanleiding om te blijven zoeken naar efficiëntiemogelijkheden.

Versnelde verhoging AOW-leeftijd

Zoals we vorig jaar al aankondigden houdt de pensioenleeftijd vanaf 2015 gelijke tred met de steeds verder (en sneller) stijgende AOW-leeftijd. De Eerste Kamer ging op 2 juni 2015 akkoord met een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. Nog steeds is het in onze regeling mogelijk om het pensioen al eerder te laten ingaan.

Verplichtstelling pensioenopbouw

In verband met het verschuiven van de pensioenleeftijd naar de AOW-leeftijd, is op 6 februari 2015 het verzoek tot wijziging van de verplichtstelling bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) ingediend. Ondanks dat BPF Schilders binnen haar mogelijkheden er alles aan heeft gedaan om alle zzp-organisaties die schilders vertegenwoordigen achter de aanvraag te krijgen, is dat niet gelukt. Echter ook zonder de medewerking van twee van de vier zzp-organisaties kon voldoende representativiteit worden aangetoond. De staatssecretaris van SZW heeft op 18 september 2015 ingestemd met het verzoek tot wijziging van de verplichtstelling. Dat betekent dat iedereen die werkt in het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf bij BPF Schilders pensioen opbouwt vanaf zijn 16^e jaar tot aan het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd (AOW-leeftijd). De verplichtstelling geldt zowel voor werknemers in loondienst als voor zelfstandig ondernemers.

Het pensioenreglement 2015

Een belangrijke wijziging in het pensioenreglement vloeide voort uit veranderde regels van de overheid: het nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK). Aan die regels moeten alle Nederlandse pensioenfondsen zich houden. Wat is er veranderd?

Verlagen van de pensioenen voortaan in kleine stapjes: door de nieuwe regels mogen financiële tegenvallers in kleine stapjes worden verdeeld over een periode van 10 jaar.

Verhogen van de pensioenen (toeslagverlening) wordt moeilijker: de nieuwe regels maken het nog wat moeilijker om toeslag te kunnen verlenen.

BPF Schilders heeft zelf ook een aantal regels gewijzigd:

Verlenen van toeslag op basis van prijsstijging in plaats van loonstijging: bij het kijken we voortaan naar de stijging van de prijzen in plaats van de stijging van de lonen.

Jaarlijks in plaats van halfjaarlijks: BPF Schilders kijkt voortaan één keer per jaar of er voldoende financiële ruimte is om toeslag te verlenen. Meer over het nFTK leest u op pagina 15 en 17.

Meer wijzigingen in het pensioenreglement vindt u op pagina 50 en verder van de jaarrekening.

Wat is er zoal veranderd in het beleggingsbeleid?

In 2015 is een nieuwe ALM-studie uitgevoerd (studie naar het afstemmen van de beleggingsmix op verplichtingen). Op basis daarvan is het beleggingsbeleid op hoofdlijnen opnieuw bepaald. De belangrijkste wijzigingen in het strategische beleggingsbeleid leest u op pagina 12.

Als we naar de beleggingsresultaten kijken, dan zien we dat we het 0,3% beter hebben gedaan dan de vooraf vastgestelde vergelijkingsportefeuille. Echter die portefeuille kende wel een negatief rendement van -1,4 %. Op pagina 18 ziet u hoe de verschillende onderdelen van de beleggingsportefeuille hebben gerendeerd. Dit resultaat leidde tot een positieve Z-score en een geslaagde performancetoets. Het bestuur keek met PGGM hoe het nieuwe beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) concreter kan worden geïmplementeerd. Hierin is een aantal (vervolg)stappen gezet (pagina 18). De uitsluitingenlijst van BPF Schilders werd in 2015 opnieuw aangepast. De belangrijkste wijziging is de toevoeging van het kernwapencriterium dat 23 nieuwe namen op de uitsluitingenlijst opleverde.

In 2015 is gebruik gemaakt van de mogelijkheid het risicoprofiel eenmalig te verhogen door de afdekking van het renterisico (bescherming tegen rentedaling) van 75% naar 25% te verlagen.

Hoe presteerde vermogensbeheer van PGGM?

De dienstverlening van PGGM op het gebied van fiduciair vermogensbeheer liep medio 2015 ruim een jaar. Na evaluatie was de uitkomst dat het bestuur tevreden is over de wijze waarop PGGM deze dienstverlening uitvoert.

In 2015 is ook een nieuw beleidskader ontwikkeld voor het risicomanagement van BPF Schilders. De uitgangspunten hiervoor leest u op pagina 18 t/m 21.

Hoe ziet BPF Schilders de toekomst?

BPF Schilders staat voor een groot aantal uitdagingen in een wereld die voortdurend verandert. In het bijzonder de discussie over het pensioenstelsel, de positie van zzp'ers en het financiële toetsingskader vragen aandacht van het bestuur.

Om voorbereid te zijn op mogelijke veranderingen en om goed onderbouwde keuzes te maken, heeft het bestuur in 2014 een strategisch proces ingericht. Welke stappen hierin zijn genomen in 2015 en waarop we in 2016 focussen, leest u op pagina 9 t/m 13.

Veranderingen in de samenstelling van de Raad van Toezicht

Helaas hebben we aan het eind van 2015 afscheid moeten nemen van onze voorzitter van de eerste Raad van Toezicht: Harrie Penders.

Hij kon de ongelijke strijd met zijn ziekte niet winnen. We zijn hem grote dank verschuldigd voor de goede start die hij aan de Raad van Toezicht heeft gegeven.

Relatie met De Nederlandsche Bank (DNB)

In 2015 kregen we een nieuwe toezichthouder. Ondanks deze mutatie is een constructief contact behouden gebleven. In de maanden voorafgaand aan de transitie van de pensioenuitvoering naar PGGM was er maandelijks contact. Na het succesvol afronden van die transitie werd de frequentie van contact weer genormaliseerd.

Tot zover een enerverend 2015 in vogelvlucht. Dit jaarverslag gaat uitgebreid in op bovengenoemde gebeurtenissen en ontwikkelingen in 2015.

Profiel

BPF Schilders is het pensioenfonds voor de Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijfstak. Het doel is om deelnemers en hun nabestaanden te voorzien van een goed pensioen tegen een aanvaardbare prijs. Betrouwbaarheid, solidariteit en collectiviteit staan daarbij voorop. BPF Schilders streeft naar een solide, integer en maatschappelijk verantwoord beheer van het belegd vermogen.

Organisatie

Het bestuur van BPF Schilders bestaat uit een vertegenwoordiging van de werkgevers- en werknemersorganisaties in de branche; daarbij vertegenwoordigen OnderhoudNL en de FNV ook zzp'ers. Aangevuld met een bestuurslid namens de zzp'ers en een bestuurslid namens de pensioengerechtigden. We hebben voor het paritaire bestuursmodel gekozen, maar dit is uitgebreid met onafhankelijke deskundigen op het gebied van risicomanagement en vermogensbeheer.

Het bestuur is verantwoordelijk voor goed en financieel verantwoord beheer en uitvoering van de pensioenregeling en de communicatie en verantwoording daarover. Het bestuur kan daarbij advies vragen aan het Verantwoordingsorgaan. De Raad van Toezicht toetst en beoordeelt het functioneren van het bestuur en de algemene gang van zaken in het fonds.

De dagelijkse uitvoering is een taak van het dagelijks bestuur. Het dagelijks bestuur bestaat uit de werknemers- en werkgeversvoorzitter en de beide onafhankelijke bestuursleden. Het dagelijks bestuur is het eerste aanspreekpunt voor de uitvoeringsorganisatie(s) bij de dagelijkse afstemming over de uitvoering van tactische en operationele werkprocessen.

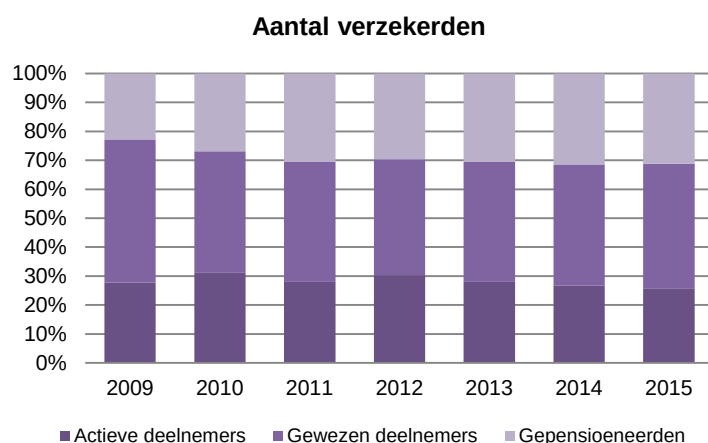
Kerncijfers

KERNCIJFERS					
(bedragen * € 1.000.000)	2015	2014	2013	2012	2011
Aantal verzekerden					
Actieve deelnemers	29.096	29.986	32.196	35.573	38.052
- waarvan zzp'ers	10.900	10.471	-	-	-
Gewezen deelnemers	48.374	46.957	47.765	46.988	48.490
Pensioengerechtigden	35.097	35.225	35.163	34.904	34.685
Totaal	112.567	112.168	115.124	117.465	121.227
Reglementsvariabelen					
Toeslagverlening (in %)	-	-	-	-	0,77
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie	115,2	123,3	133,6	151,0	146,5
Pensioenuitvoeringskosten	12,1	12,1	12,6	10,6	10,1
Uitkeringen	124,2	131,1	130,4	135,2	142,0
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Pensioenvermogen	6.024,7	6.107,5	4.959,1	5.035,2	4.540,2
Technische voorzieningen FTK	5.805,6	5.383,2	4.417,2	4.573,9	4.203,6
Beleidsdekkingsgraad	107,3	114,3	-	-	-
Actuele dekkingsgraad (in %)	103,8	113,4	112,3	110,1	106,7
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK (in %)	125,4	116,1	115,9	112,9	114,7
Uitvoeringskosten					
Kosten per deelnemer (in euro per deelnemer)*	189,1	186,3	187,0	150,6	-
Totale kosten vermogensbeheer in %*	0,38%	0,37%	0,55%	0,57%	-
Beleggingsportefeuille					
Vastgoed	469,9	456,7	448,4	464,6	458,0
Aandelen	2.558,7	2.076,3	1.832,7	1.466,4	1.173,7
Vastrentende waarden	3.044,4	3.320,5	2.391,0	2.244,9	1.924,1
Derivaten	(18,1)	958,5	301,4	689,1	681,0
Overige beleggingen **	1,4	30,9	36,2	163,1	237,2
Beleggingsperformance					
Beleggingsrendement (in %)	(1,1)	23,8	(0,7)	12,4	11,9
Benchmark (in %)	(1,7)	23,6	(1,3)	12,5	12,4
Z-score	0,45	0,11	0,33	(0,06)	(0,28)
Performancetoets	0,25	0,57	1,64	0,28	0,01

* De kosten per deelnemer en de totale kosten vermogensbeheer zijn berekend conform de definitie van de Pensioenfederatie.

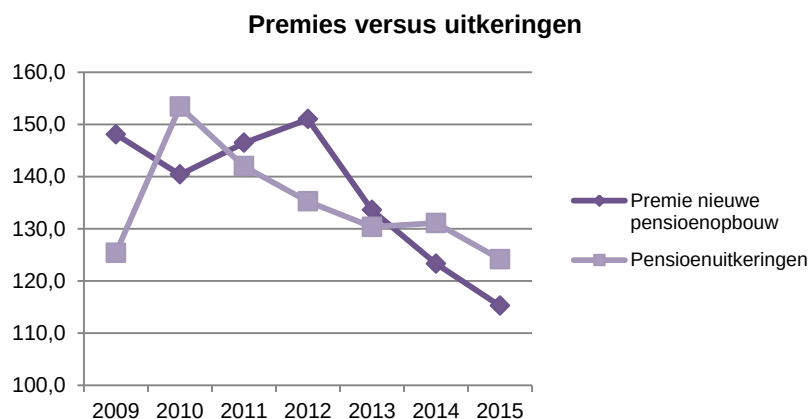
** De overige beleggingen bestaan tot 2015 uit hedge funds en grondstoffen, eind 2015 uitsluitend hedge funds

Kerncijfers (toelichting)

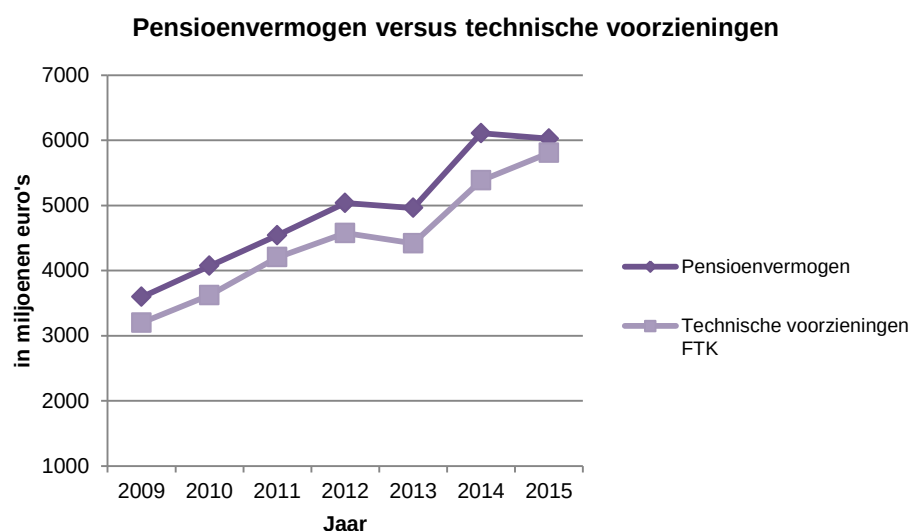

Het aantal actieve deelnemers is gedurende 2015 verder gedaald. Daarnaast is het aantal pensioengerechtigden licht afgenomen, omdat er langer wordt doorgewerkt.

in miljoenen euro's

In 2015 is de premie nieuwe pensioenopbouw lager dan de gedane pensioenuitkeringen.

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat het pensioenvermogen van BPF Schilders hoger is dan de technische voorziening ultimo 2015. Het verschil is echter zeer beperkt.

Bestuursverslag

Verslag van het bestuur

Waar staat BPF Schilders voor?

BPF Schilders is betrokken bij alle deelnemers en hun nabestaanden.

Kernwaarden zijn: betrouwbaarheid, betrokkenheid en transparantie.

Betrouwbaarheid wordt zichtbaar in een integere wijze van besturen. Als bestuur hanteren we een gedragscode en zien erop toe dat ieder bestuurslid zich daaraan houdt.

Betrokkenheid is geborgd in het bestuur door mensen die de sector heel goed kennen en door goede afstemming met het Verantwoordingsorgaan waarin deelnemers vertegenwoordigd zijn. En ook een goede afstemming met onze opdrachtgevers, de werknemers en werkgeversorganisaties, die ook ondernemers vertegenwoordigen. Transparantie laten we zien op onze website waarop alle belangrijke documenten te vinden zijn.

Heeft BPF Schilders haar doelstellingen in 2015 waargemaakt?

In 2015 hebben we alle aanspraken van pensioengerechtigden uitbetaald. Helaas hebben we onze deelnemers geen toeslag ter compensatie van de inflatie kunnen geven omdat de financiële situatie van het fonds daar geen ruimte voor gaf. Het fonds had in 2015 een vermogen dat lager was dan het vereiste eigen vermogen. Daarom trad er een herstelplan in werking.

De transitie van de uitvoering naar PGGM is medio 2015 succesvol geweest. Diverse processen kenden tijdelijk enige vertraging of een kinderziekte maar zijn uiteindelijk naar behoren in uitvoering gegaan.

De premie die nodig is voor de pensioenopbouw (in 2015: 1,875%) is in 2015 niet gestegen. De kosten die we maakten voor alle uitvoeringsprocessen zijn ten opzichte van 2014 nagenoeg gelijk gebleven en tonen zich bij vergelijking met andere fondsen op een gemiddeld niveau. Door afname van het aantal deelnemers stegen de kosten per deelnemer. De kosten per deelnemer bedragen voor het fonds € 189,10 (2014: € 186,3), de kosten vermogensbeheer bedragen 0,38% (2014: 0,37%) uitgedrukt ten opzichte van het gemiddeld belegd vermogen.

Dat is voor ons aanleiding om te blijven zoeken naar efficiëntiemogelijkheden. Ondanks een uitgebreid pakket aan communicatievormen zijn we nog niet tevreden over de effectiviteit ervan. Door periodiek onderzoek proberen we de effectiviteit te verbeteren.

Hoe kijkt BPF Schilders naar de toekomst?

BPF Schilders ziet zich voor een groot aantal uitdagingen gesteld in een wereld die voortdurend verandert. In het bijzonder de stelseldiscussie, de consolidatie in de pensioensector, de positie van zzp'ers en het financiële toetsingskader vragen bestuurlijke aandacht.

Om adequaat voorbereid te zijn op mogelijke veranderingen en goed onderbouwde keuzes te maken, heeft het bestuur sinds 2014 een strategisch proces ingericht.

De eerste stap daarin was het maken van een SWOT-analyse (sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen). Op grond daarvan zijn kritische succesfactoren benoemd en eerste strategische onderzoeksvragen geformuleerd. In 2015 heeft dat geleid tot:

- een beter inzicht in de kostprijs bepalende aspecten van onze pensioenuitvoeringsprocessen
- een beter inzicht in de onderdelen van de pensioenregeling die complexiteit veroorzaken

- inzicht in het draagvlak onder onze deelnemers (werknemers en zzp'ers) en gepensioneerden voor onze regeling
- meenemen van de opdrachtgevers (cao-partijen) in ons strategisch zoekproces
- scherper beeld van de mate van effectiviteit van huidige communicatievormen

In 2016 spitst ons strategisch proces zich toe op:

- 1) markt: onderzoeken van de mogelijkheden om de kosten te verlagen met het realiseren van schaalvergroting
- 2) product: uitwerken van de mogelijkheden om de pensioenregeling te vereenvoudigen/te vernieuwen
- 3) deelnemer: nadenken over de vorm waardoor het draagvlak bij en de binding met de deelnemers effectiever wordt, zowel voor de zzp'ers als voor de werknemers
- 4) afstemming met onze stakeholders over de strategische keuzes waar we voor komen te staan

Deze strategie is gebaseerd op onze verwachting dat het behouden van de verplichtstelling voor de zzp'ers in de toekomst niet vanzelfsprekend is. Mocht dat wegvallen, dan heeft dat een kosten stijgend effect voor de achterblijvende werknemers en neemt de noodzaak om schaalvergroting te realiseren toe. Omgekeerd hebben wij voor zzp'ers een regeling die volledig is ingericht en waar onze zzp'ers waardering voor hebben. Dit biedt mogelijk kansen in de pensioenmarkt, afhankelijk van politieke besluitvorming in het tweede pijlerpensioen voor zzp'ers.

Binnen welk kader voert BPF Schilders haar taken uit?

Beleidsuitgangspunten

De beleidsuitgangspunten voor het pensioen- en beleggingsbeleid (artikel 102a van de Pensioenwet) vormen de basis voor de financiële opzet en voor het beleggingsbeleid van het fonds. Deze uitgangspunten kwamen tot stand in samenspraak met sociale partners, het Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht:

1. Een goed pensioen is meer dan een nominaal pensioen:

- BPF Schilders heeft de ambitie om jaarlijks toeslagen te verstrekken om prijsinflatie te compenseren.
- Voor deze toeslagen wordt echter geen extra premie geheven zodat deze volledig uit overrendement moeten worden gefinancierd.
- Wel is de ambitie in 2015 bijgesteld van looninflatie naar prijsinflatie.

2. Het verlagen van nominale aanspraken is uiterste redmiddel:

- Als verlagen als gevolg van financiële tegenslagen niettemin onvermijdelijk is, zullen de verlagingen gespreid plaatsvinden. Dit is conform de mogelijkheden die het Financiële Toetsingskader daartoe sinds 2015 biedt.
- In principe vinden eventuele verlagingen plaats over de maximaal toegestane periode van 10 jaar, echter met een minimum van 0,5% per jaar.
- De eventuele verlagingen zijn voor actieve deelnemers hetzelfde als voor inactieve deelnemers.

3. Veranderingen in levensverwachting worden collectief opgevangen:

- Voor nieuwe rechten wordt dit opgevangen door een verandering in de pensioenregeling, door bijvoorbeeld wijziging van het opbouwpercentage of van de pensioenleeftijd.

- Voor de bestaande rechten verandert de dekkingsgraad als gevolg van een verandering in de levensverwachting.

4. Risico nemen is noodzakelijk voor een goed pensioen tegen een acceptabele prijs:

- Het beleggingsbeleid is erop gericht om toeslagverlening mogelijk te maken binnen een vooraf gesteld risicoprofiel en risicohouding.
- Er wordt niet meer risico genomen dan nodig om de ambitie waar te maken.
- Bij een goede financiële positie wordt risico teruggenomen om de buffers te beschermen.
- Bij een verslechterende financiële situatie kan risico worden teruggenomen, maar niet zodanig dat de ambitie uit zicht raakt.

Risicohouding

De beleidsuitgangspunten zijn uitgewerkt in vier maatstaven om het risico dat de ambitie niet wordt gehaald, te toetsen. Bij overschrijding van deze maatstaven zal het bestuur opnieuw in overleg treden met sociale partners en samen met hen bepalen of aanpassing van de ambitie en/of risicohouding noodzakelijk is:

1. De ambitie is dat het mediaan pensioenresultaat na 15 jaar hoger is dan 90%:

- Hierbij houden we rekening met zowel reeds gemiste indexatie als toekomstige prijsinflatie. De gemiste indexering uit het verleden bedroeg per 31 december 2015 8,5%.

2. Het 5^e percentiel pensioenresultaat na 15 jaar moet hoger zijn dan 60%:

- In een slecht weer scenario als alles tegenzit, moet een deelnemer kunnen rekenen op een pensioenresultaat van tenminste 60%. Hierbij houden we rekening met zowel reeds gemiste indexatie als toekomstige prijsinflatie.

3. Gedurende een periode van 15 jaar mag de kans op verlaging in enig jaar niet hoger zijn dan 15% .

4. De omvang van de verlaging in enig jaar mag niet hoger zijn dan 2%:

- Als verlagen onvermijdelijk is, blijken deelnemers liever vaker een kleine verlaging te willen krijgen dan minder vaak een grote verlaging.

Haalbaarheidstoets

Naast de hiervoor beschreven 'eigen' risicohouding heeft het fonds een risicohouding gedefinieerd voor de zogeheten haalbaarheidstoets. Die is voorgeschreven door artikel 143 van de Pensioenwet.

De haalbaarheidstoets heeft een zeer lange horizon van 60 jaar. Deze geeft op basis van de wettelijk voorgeschreven methodiek inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.

Bij de eerste haalbaarheidstoets in 2015 stelden wij het volgende vast:

1. De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat is 90%:

- Voor BPF Schilders bedroeg de dekkingsgraad eind 2015 103,8% (eind 2014 113,4%).
- In de haalbaarheidstoets wordt alleen rekening gehouden met toekomstige prijsinflatie en niet met de reeds gemiste indexering.

2. De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat is 90%, bij een startdekkingsgraad gebaseerd op het vereist eigen vermogen:

- Voor BPF Schilders is dit een dekkingsgraad van 125,4%.
- In de haalbaarheidstoets wordt alleen rekening gehouden met toekomstige prijsinflatie en niet met de reeds gemiste indexering.

3. De maximale afwijking in een slecht weer scenario ten opzichte van het verwachte pensioenresultaat is 50%.

Hier wordt een verschil zichtbaar tussen onze interne risicohouding en de slecht weer norm uit de haalbaarheidstoets. De belangrijkste verklaring daarvoor is te vinden in een verschil in termijn: 15 jaar (interne risicohouding) versus 60 jaar (haalbaarheidstoets). Daarnaast is de haalbaarheidstoets een grens die je niet wilt overschrijden. Door onze interne houding kritischer te laten zijn is een zekerheidsmarge ingebouwd.

ALM en strategisch beleggingsbeleid

Op basis van de vastgestelde risicohouding is in 2015 een nieuwe ALM-studie uitgevoerd en is het beleggingsbeleid op hoofdlijnen opnieuw bepaald. Dit diende op zijn beurt als basis voor de nieuwe strategische asset allocatie die per 1 juli 2015 is ingevoerd. Bij de ALM-studie en de vaststelling van het nieuwe strategische beleggingsbeleid, heeft BPF Schilders eenmalig het risicoprofiel verhoogd. Dit was een mogelijkheid die de wetgever bood. De belangrijkste wijzigingen in het strategische beleggingsbeleid waren:

1. Verlaging van de rente-afdekking van 75% naar 25%
2. Verhoging van de allocatie naar Krediet met 10%
3. De allocatie naar grondstoffen is verwijderd uit de strategische allocatie.
4. De afdekking van het valutarisico van de Amerikaanse dollar is verlaagd van 100% naar 70%.

Verhoging risicoprofiel

Met name de verlaging van de rente-afdekking van 75% naar 25% had tot gevolg dat het vereist eigen vermogen steeg van 121% naar 125,4 %.

Het fonds heeft besloten af te wijken van het beleid om het renterisico grotendeels af te dekken. Ondanks dat BPF Schilders het renterisico beschouwt als een risico waar normaliter geen beloning tegenover staat. Aan deze afwijking lagen de volgende beweegredenen ten grondslag:

- Door het ingrijpen van de monetaire autoriteiten zijn extreem lage en kunstmatige renteniveaus gecreëerd. Daardoor is een asymmetrisch rentebeeld ontstaan. Het negatieve effect van een verdere rentedaling op de dekkingsgraad is veel lager dan het positieve effect van een rentestijging.
- BPF Schilders acht het onwaarschijnlijk dat de voor het fonds relevante lange swaprentes langdurig onder 0% zullen bewegen.
- De extreem lage renteniveaus hebben niet alleen effect op de waardering van obligaties en renteswaps, maar ook op die van zakelijke waarden.
- In deze omstandigheden achtte het fonds het niet langer gepast vast te houden aan het beleid waarin uitsluitend zakelijke waarden risico zou worden genomen. We hebben daarom ook het renterisico opengezet. We verwachten voor beide risico's beloond te zullen worden en accepteren dat het fonds geraakt kan worden als de rente toch nog verder daalt.

Het afdekken van het renterisico is gebaseerd op de marktwaarde van de beleggingen en niet op de rekenrente die gebruikt wordt bij de bepaling van de pensioenverplichtingen.

BPF Schilders accepteert dat het vereist eigen vermogen van de feitelijke asset allocatie, tijdelijk maximaal 2% hoger kan zijn dan het vereist eigen vermogen van de strategische asset allocatie.

Hoe zag de pensioenregeling er in 2015 uit?

Ontwikkeling dekkingsgraad

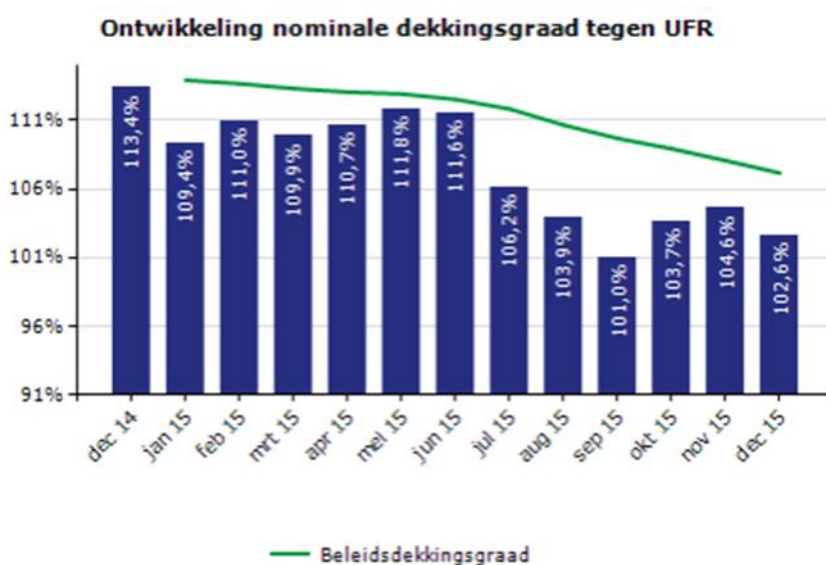
De actuele dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen en de waarde van de pensioenverplichtingen. Deze geeft aan in hoeverre wij naar verwachting in de toekomst aan onze verplichtingen kunnen voldoen.

De actuele dekkingsgraad is gedaald van 113,4% (eind 2014) naar 103,8% (eind 2015). De belangrijkste reden hiervoor is de gedaalde rekenrente voor de voorziening. De methode voor het bepalen van de rekenrente is begin 2015 gewijzigd. Dit leidde tot een daling van de actuele dekkingsgraad met 5,3%-punt. Op 15 juli 2015 is de methode voor het bepalen van de langlopende rente (UFR) aangepast. Dit leidde tot een extra daling van de actuele dekkingsgraad met 3%-punt. Een verdere toelichting op de ontwikkeling van de dekkingsgraad is weergegeven op pagina 83.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de laatste 12 maanden. Eind 2015 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 107,3%.

In het financieel toezichtskader is de *beleidsdekkingsgraad* een belangrijke maatstaf voor de financiële sturing van het pensioenfonds, bijvoorbeeld of wij de pensioenen kunnen aanpassen aan de prijsontwikkeling (indexeren).

De *reële dekkingsgraad* is de dekkingsgraad die rekening houdt met toekomstige prijsinflatie. Deze geeft aan of we naar verwachting in de toekomst de pensioenen kunnen indexeren. In het financieel toezichtskader is een nieuwe definitie van de reële dekkingsgraad vastgelegd. Volgens deze nieuwe definitie bedraagt de reële dekkingsgraad eind 2015 86,1%.

Figuur: verloop dekkingsgraad in 2015

Pensioenpremie 2015 en de Pensioenwet

In 2015 bedroeg de pensioenpremie 29,5% van het salaris boven de franchise voor deelnemers schilders en 25,2% voor de deelnemers overig. Dit hogere percentage voor de deelnemer schilder is nodig omdat er over minder loondagen premie kan worden geheven. Per saldo wordt voor iedere deelnemer evenveel pensioen opgebouwd.

Hiernaast werd voor de inkoopregeling een premie geheven van 9% voor deelnemers schilders en 7,69% voor de deelnemers overig. Op deze manier worden de rechten voor de inkoopregeling die in 2020 afloopt, gefinancierd.

BPF Schilders toetst de premie aan de kostendekkende premie door gebruik te maken van het verwachte rendement op zijn portefeuille. Daarbij moet het rendement op vastrentende waarden voor 5 jaar worden vastgezet en moet er een afslag voor onze ambitie (prijsinflatie) worden toegepast.

In onderstaande tabel zijn de verschillende premies uitgesplitst. De bovenste regel geeft de gedempte en kostendekkende premie weer. Deze premie is te splitsen in een deel voor de inkoop van onvoorwaardelijke verplichtingen, een opslag voor het in stand houden van een solvabiliteitsopslag en een opslag voor uitvoeringskosten. Wanneer de feitelijke premie wordt vergeleken met de kostendekkende premies is een positief verschil te bestemmen als een opslag voor herstel van de financiële positie.

x € 1.000,- euro	Kostendekkende premie	Gedempte premie
Actuarieel benodigde koopsom	110.321	84.366
Uitvoeringskosten	8.623	8.623
Solvabiliteit	17.762	-
Totale kostendekkende premie	136.706	92.989
Feitelijke pensioenpremie	96.729	96.729
- waarvan door zzp'ers	17.531	17.208

	2015	2014
Premies (inclusief opslag administratiekosten en invaliditeit)	116.476	125.712
Inkoopregeling en vroegpensioen backservice	(22.306)	(23.635)
Administratiekosten Inkoopregeling	1.561	1.654
FVP bijdragen	-	2.506
ANW premies	998	1.254
Feitelijke premies	96.729	107.491

De kosten voor de inkoopregeling, als de hiervoor betaalde premie zijn niet meegenomen in de bepaling voor de feitelijke premie. De hieruit vrijvallende administratiekosten zijn wel meegenomen bij de bepaling van de feitelijke premie, ter dekking van de uitvoeringskosten.

Invoering nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK)

Een belangrijke wijziging in het pensioenreglement vloeide voort uit de Wet aanpassing Financieel Toetsingskader. Deze trad op 1 januari 2015 in werking. De wetgever hecht veel waarde aan borging van de nominale toezegging door pensioenfondsen. Ook wil de wetgever voorkomen dat risico's naar toekomstige generaties worden doorgeschoven.

Financiële tegenvallers mag BPF Schilders over een periode van 10 jaar spreiden. Daar staat tegenover dat de wettelijke regels voor toeslagverlening strenger zijn geworden.

De belangrijkste wijzigingen in het nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK) zijn:

- Sturing vindt plaats op basis van de beleidsdekkingsgraad.

- Is de dekkingsgraad lager dan de vereiste dekkingsgraad (125,4%). Dan hebben we een reservetekort en moeten we in 10 jaar door de buffer te laten groeien, het vereist eigen vermogen weer opbouwen. Het vereist eigen vermogen is 7%-punt hoger geworden. Dit komt door de strengere eisen van het nieuwe nFTK en als gevolg van de verhoging van het risicoprofiel.
- Bij een beleidsdekkingsgraad die langer dan 5 jaar lager is dan het minimaal vereiste vermogen (104,3%), moet het pensioenfonds de pensioenen verlagen.
- Bij een beleidsdekkingsgraad van 110% of lager mogen pensioenfondsen niet indexeren.
- Bij een beleidsdekkingsgraad boven 110% mag alleen geïndexeerd worden als dat voor een groot aantal jaren financieel mogelijk is. Het vermogen boven een dekkingsgraad van 110% is hiervoor beschikbaar. Dit wordt toekomstbestendig indexeren genoemd.

Herstel naar vereist eigen vermogen

- Uitgangspunt van het nFTK blijft het hebben van ten minste het vereiste eigen vermogen (VEV). Komt de beleidsdekkingsgraad onder het VEV te liggen, dan moeten we een herstelplan opstellen waarmee we binnen 10 jaar het VEV weer gaan bereiken. We mogen daarbij rekening houden met de verwachte herstelcapaciteit aan de hand van het beleggings- en premiebeleid. Als de herstelcapaciteit onvoldoende is, zijn extra maatregelen nodig om in 10 jaar het VEV weer te bereiken. Verder herstel kan plaatsvinden door niet volledig te indexeren of door pensioenen te verlagen. De tienjarentermijn van het herstelplan begint in feite elk jaar opnieuw en neemt dus niet af in de tijd. Dit 'bijsturen' verloopt op die manier via een open systeem: pijn die in het verleden is ontstaan, kan in de daaropvolgende jaren worden opgevangen.
- Ligt de beleidsdekkingsgraad tussen de 110% en de vereiste dekkingsgraad dan geldt voor indexering het minimum van de systematiek van het herstel naar VEV en toekomstbestendige indexering.
- Een aanvullende borging van het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) blijft bestaan. Ligt de beleidsdekkingsgraad langer dan 5 jaar onder het MVEV dan moeten we de dekkingsgraad weer op dit niveau brengen. Dit kan door een verlaging van de pensioenrechten ineens, of door deze over maximaal 10 jaar te spreiden.
- Compenseren van gemiste indexering en verlaagd pensioen is toegestaan bij een beleidsdekkingsgraad die hoger is dan de vereiste dekkingsgraad (125,4%). Uit het vermogen boven deze dekkingsgraad mag maximaal 1/5 deel worden toegekend als incidentele indexering. Er mag niet meer worden gecompenseerd dan er is gemist.

Als gevolg van het nFTK besloot het bestuur in 2015 tot nieuw beleid voor indexering en het verlagen van nominale aanspraken. De wijzigingen houden kortweg in:

- Indexering vindt plaats vanaf een beleidsdekkingsgraad van 110%. Het indexeringspercentage wordt vastgesteld overeenkomstig de toekomstbestendige indexering zoals die beschreven is in het nFTK.
- Bij dekkingsgraden onder het vereist eigen vermogen hanteren we de maximale hersteltermijn van tien jaar.
- De pensioenen worden alleen verlaagd als dit wettelijk noodzakelijk is. Verlagen worden in principe in de tijd gespreid, tenzij hierdoor zeer kleine verlagingen ontstaan.
- Het compenseren van gemiste indexering of nominale verlagingen gebeurt zodra dit wettelijk is toegestaan.

Daarnaast besloot het bestuur in 2015 ook het premiebeleid aan te passen. De wijzigingen houden kortweg in:

- Het bestuur wil de premie voor 5 jaar vastzetten op 29,5% voor de deelnemer schilders en op 25,2% voor de deelnemer overige functies.

- Elk jaar is het bestuur verplicht om de premie van 29,5% te toetsen aan de wettelijk kostendekkende premie. Dit kan op twee verschillende manieren. Wij hebben ervoor gekozen om de premie te toetsen op basis van het verwacht rendement minus de verwachte prijsinflatie.
- De premie is niet meer afhankelijk van de financiële positie van het fonds. Er wordt geen premieopslag geheven in het geval van een slechte financiële positie. Bij een goede financiële positie wordt geen premiekorting verleend.

Aanpassing premievrije voortzetting

Het pensioenreglement van BPF Schilders kent het 6-klassensysteem voor deelnemers die na 1 januari 2006 arbeidsongeschikt zijn geworden. Voor het bijbehorende recht op premievrije voortzetting sloten we echter aan bij het 3-klassensysteem, zoals dat gold ten tijde van de WAO. De belastingdienst gaf aan dat BPF Schilders voor de toekomstige opbouw meer moet aansluiten bij de daadwerkelijke mate van arbeidsongeschiktheid. Dit betekent dat de toekomstige pensioenopbouw uit arbeidsongeschiktheid kan wijzigen voor deelnemers met recht op premievrijstelling. Inmiddels is de uitvoering hierop aangepast.

Verplichtstelling

De pensioenopbouw bij BPF Schilders is verplicht voor iedereen die werkt in het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf. De staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft op 18 september 2015 ingestemd met het verzoek tot wijziging van de verplichtstelling. Dat betekent dat iedereen die werkt in het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf, bij BPF Schilders pensioen opbouwt vanaf zijn 16^e jaar tot aan het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd (AOW-leeftijd). De verplichtstelling geldt zowel voor werknemers in loondienst als voor zelfstandig ondernemers.

Opdrachtaanvaarding

Het bestuur moet zorgen dat de sociale partners een formele opdracht verstrekken. Dit staat in artikel 102a van de Pensioenwet en is bij de invoering van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen als wettelijke eis opgenomen.

De invoering van het nFTK leidde ertoe dat de doelstellingen, ambitie, uitgangspunten en de financiële opzet van de pensioenregeling, per 1 juli 2015 zijn uitgewerkt dan wel gewijzigd en vastgesteld. Evenals de (interne) risicohouding van het fonds. Het bestuur sprak hierover verschillende keren met cao-partijen en met de fondsorganen (Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht) in het verslagjaar. Op 17 september 2015 aanvaardde het bestuur de opdracht.

Hoe presteerde BPF Schilders in 2015 en wat kostte dat?

Rendement 2015

Het rendement van de portefeuilles exclusief de zogeheten overlay portefeuilles bedroeg 5,31% tegenover 5,03% voor de benchmark. Het rendement van het fonds inclusief de overlays was -1,12% tegenover -1,39% voor de benchmark.

Rendement en outperformance					
€ in mln.	Vermogen in €	Allocatie in %	Rendement YTD 2015		
			port.	SBM	outperf.
Zakelijke waarden	3.043,7	50,9%	8,63%	7,68%	0,88%
Beursgenoteerde aandelen	2.445,7	40,9%			
Aandelen Europa	906,7	15,2%	8,77%	8,22%	0,50%
Aandelen Verenigde Staten	775,7	13,0%	13,03%	12,16%	0,78%
Aandelen Japan	143,8	2,4%	25,35%	22,05%	2,71%
Aandelen Azië/Pacific ex Japan	292,9	4,9%	-0,07%	0,96%	-1,02%
Aandelen opkomende markten	326,6	5,5%	-6,76%	-5,22%	-1,62%
Infrastructuur	103,3	1,7%			
Infrastructuur	103,3	1,7%	25,50%	5,21%	19,29%
Private Equity	124,8	2,1%			
Private Equity	124,8	2,1%	20,12%	16,98%	2,69%
Privaat vastgoed	367,2	6,1%			
Privaat vastgoed Nederland	367,2	6,1%	7,97%	8,10%	-0,12%
Afbouwportefeuilles	2,7	0,0%			
Afbouwportefeuilles	2,7	0,0%	-19,40%	-0,08%	-19,33%
Grondstoffen	0,0	0,0%	-6,08%	-6,12%	0,04%
Krediet	1.621,0	27,1%	2,82%	2,22%	0,59%
Bedrijfsobligaties ontwikkelde markten	951,8	15,9%			
Bedrijfsobligaties ontwikkelde markten	951,8	15,9%	-0,15%	-0,47%	0,32%
High Yield en loans ontwikkelde markten	303,3	5,1%			
High Yield en loans ontwikkelde markten	303,3	5,1%	10,05%	6,24%	3,59%
Emerging Markets Debt	365,9	6,1%			
Emerging Markets Debt	365,9	6,1%	2,66%	3,74%	-1,04%
Vastrentende waarden	1.317,9	22,0%	1,39%	2,02%	-0,61%
Staatsobligaties	1.106,9	18,5%			
Staatsobligaties Nederland/Duitsland	1.106,9	18,5%	0,37%	0,36%	0,01%
Indexobligaties	0,0	0,0%			
Kas	211,0	3,5%			
Kas	214,0	3,6%	€ 0,8	-€ 0,5	€ 1,3
Vergoeding uitvoeringsorganisatie	- 3,0	-0,1%	-€ 8,9	€ 0,0	-€ 8,9
Portfolio ex Overlays	5.982,5	100,0%	5,31%	5,03%	0,26%
Overlays	- 0,0	0,0%	-€ 313,7	-€ 314,8	€ 1,1
Valuta Overlay	- 0,0	0,0%	-€ 165,0	-€ 165,0	€ 0,0
Rente Overlay	0,0	0,0%	-€ 135,2	-€ 136,3	€ 1,1
Aandelenoverlay	0,0	0,0%	-€ 13,5	-€ 13,5	€ 0,0
Totaal	5.982,5	100,0%	-1,12%	-1,39%	0,27%

- De afdekking van het renterisico leverde een negatieve bijdrage als gevolg van een hogere rente eind 2015 ten opzichte van eind 2014.

- De afdekking van het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen leverde een negatief resultaat van de valuta overlay portefeuille op. Dit was een gevolg van de verzwakking van de euro in 2015 ten opzichte van deze valuta. Tegenover dit verlies staat echter een positief resultaat dat tot uitdrukking kwam in de rendementen van de Amerikaanse, een deel van de Europese en de Japanse aandelenportefeuille. Per saldo leverde de verzwakking van de euro conform de strategie van het fonds geen significante positieve of negatieve bijdrage aan het totaalresultaat van het fonds.
- De allocatie naar grondstoffen is in 2015 beëindigd.

De ontwikkelde markten presteerden duidelijk beter dan de opkomende markten. In de ontwikkelde markten nam de economische groei toe, terwijl veel opkomende markten te maken hadden met een daling van de groei of zelfs een krimp van de economie. Vooral de afkoeling van de Chinese economie had een grote impact op andere economieën en op financiële markten. Mede als gevolg hiervan daalde de vraag naar olie terwijl het aanbod juist toenam. Het gevolg was een sterk gedaalde olieprijs. Dit was weer zeer nadelig voor een aantal opkomende markten, die grotendeels afhankelijk zijn van de inkomsten uit olie, zoals Brazilië en Rusland.

Onder andere als gevolg van de daling van de olieprijzen bleef de inflatie in zowel Europa als de Verenigde Staten steken rond 0%. Dat was beduidend onder de doelstellingen die de centrale banken in beide regio's hebben. Dit, ondanks een aantrekkende economie en een zeer ruim monetair beleid. Nadat in voorgaande jaren de beleidsrente al tot 0% was teruggebracht, startte de Europese Centrale Bank (ECB) in januari met een beleid van kwantitatieve verruiming. Dit deed de ECB om zo zowel economie als inflatie te stimuleren. Belangrijk onderdeel hiervan was het opkopen van verschillende typen obligaties door de ECB voor zo'n 60 miljard euro per maand. Terwijl de ECB het monetair beleid verder verruimde, deed de Amerikaanse centrale bank (Fed) juist het omgekeerde. Nadat de Fed een jaar eerder al was gestopt met het opkoopprogramma, volgde eind 2015 een eerste kleine verhoging van de beleidsrente.

Z-score en performancetoets

De performancetoets is door de wetgever bedoeld om de kwaliteit van de uitvoering van het beleggingsbeleid te meten. Deze wordt berekend op basis van de Z-scores van vijf opeenvolgende jaren. De Z-score is een voor kosten en risico gecorrigeerde (outperformance-)maatstaf. Daarbij wordt het rendement van de portefeuille vergeleken met het rendement van de vooraf vastgestelde normportefeuille. Als de performancetoets niet wordt gehaald, vervalt de verplichtstelling voor de werkgevers die bij BPF Schilders zijn aangesloten.

BPF Schilders slaagt voor de performancetoets als de score hoger is dan -1,28.

Onderstaande tabel geeft de Z-score en de performancetoets van de afgelopen vijf jaar weer.

Z-score en performancetoets 2011-2015		
Jaar	Z-score	Performancetoets
2011	-0,28	-1,27
2012	-0,06	-1,00
2013	0,33	0,36
2014	0,11	0,57
2015	0,45	0,25

De Z-scores vanaf 2011 bepalen de performancetoets tot en met 2015.

Gecorrigeerd voor kosten en risico komt BPF Schilders op een Z-score van 0,45 in 2015. De score voor de performancetoets over de jaren 2011 tot en met 2015 bedraagt 0,25. Als het rendement van de feitelijke portefeuille in 2016 minder dan

5,66% (negatief) achterblijft op het rendement van de normportefeuille, dan slaagt BPF Schilders ook in 2016 voor de performancetoets.

Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

In 2015 keek het bestuur met PGGM hoe het nieuwe beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) concreter kan worden geïmplementeerd. In een workshop ging het bestuur in op de kernelementen van het beleid (integratie van duurzaamheidsaspecten, beleggen in oplossingen, actief aandeelhouderschap en uitsluitingen) en welke mogelijkheden er zijn om dit verder in te vullen.

Belangrijke vervolgstappen na deze workshop zijn:

- De uitgangspunten van het MVB-beleid uitdrukkelijker meenemen bij monitoring en selectie van (nieuwe) managers.
- Verbeterpunten op het gebied van MVB bespreken met managers en de voortgang hierop monitoren in kwartaalgesprekken.
- Een evaluatieraamwerk ontwikkelen op basis waarvan we op termijn afscheid kunnen nemen van managers die onvoldoende stappen zetten/het slechtst presteren op MVB.
- Thema's vaststellen binnen het MVB-beleid en onderzoeken hoe we hier via bijvoorbeeld beleggingen in oplossingen of via inzet van andere MVB-instrumenten aan kunnen bijdragen.
- De verbinding tussen de instrumenten 'engagement' en 'uitsluiting' verbeteren.

Een kleine werkgroep vanuit het bestuur gaat hier in 2016 in samenwerking met PGGM mee verder.

De uitsluitingenlijst van BPF Schilders werd in 2015 opnieuw aangepast. De belangrijkste wijziging die is doorgevoerd, is de toevoeging van het kernwapencriterium. Op de uitsluitingenlijst leverde dat 23 nieuwe namen op. Daarnaast zijn zeven ondernemingen van de lijst verwijderd nadat werd vastgesteld dat de UN Global Compact-schending niet langer materieel is. Tenslotte zijn zeven landen toegevoegd aan de uitsluitingenlijst omdat ze onderwerp zijn van een sanctie van de VN Veiligheidsraad.

Kosten Vermogensbeheer

Beleggingskosten

De totale beleggingskosten worden uitdrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen. De kosten in 2015 bedroegen 0,38%. Dit was in 2014 0,37%. Voor de bepaling van de kosten hanteren wij het 'look through' principe. We kijken daarbij door de onderliggende beleggingsfondsen en beleggingsstructuren heen. Van alle beleggingskosten is 39% niet direct zichtbaar en op basis van 'look through' tot stand gekomen. Daarbij is ongeveer 15% van de kosten gebaseerd op schattingen of op voorlopige opgaves van externe managers. De onderliggende managers in private markten rapporteren de daadwerkelijke kostencijfers met een vertraging van een kwartaal.

In euro's namen de kosten toe van 20,7 miljoen euro in 2014 tot 24,4 miljoen euro in 2015. Dit was voornamelijk het gevolg van een stijging van het gemiddeld belegd vermogen van 5,5 miljard euro in 2014 tot 6,3 miljard euro in 2015. De procentuele stijging van 0,37% in 2014 tot 0,38% in 2015 heeft twee oorzaken. PGGM heeft het vermogensbeheer per 1 april 2014 overgenomen van A&O Services. In het overzicht van 2014 is de beheervergoeding voor PGGM vanaf 1 april 2014 opgenomen, terwijl die in 2015 voor het hele jaar is opgenomen. Verder stegen de kosten van de performance fees voor Private Equity als gevolg van de goede rendementen van deze beleggingscategorie in 2015.

Totale kosten vermogensbeheer in % t.o.v. gemiddeld belegd vermogen				
	2012	2013	2014	2015
Totale kosten vermogensbeheer in %	0,57%	0,55%	0,37%	0,38%

De totale beleggingskosten worden mede bepaald door de gekozen beleggingsmix. Van de totale beleggingsportefeuille is 44,92% belegd in zakelijke waarden. De beleggingscategorie zakelijke waarden is daarbij goed voor 48,22% van alle kosten.

Transactiekosten

De transactiekosten vermelden we apart, omdat de omvang wordt bepaald door aard en omvang van de transacties binnen onze beleggingsportefeuille. De gepresenteerde transactiekosten kunnen daardoor lastig worden vergeleken met andere pensioenfondsen. Met de presentatie van de transactiekosten over 2015, wordt een verdere verdieping gegeven aan het transparantieprincipe.

De gerapporteerde transactiekosten in 2015 zijn € 4,7 miljoen, dat is 7,4 basispunten van het gemiddeld belegd vermogen. In 2014 was dit met € 2,9 miljoen 5,2 basispunten van het gemiddeld belegd vermogen. De kosten zijn echter niet met elkaar te vergelijken, omdat in de transactiekosten van 2014 geen rekening is gehouden met de kosten op basis van spreads en de transactiekosten van externe managers. In 2015 zijn deze kosten wel inzichtelijk gemaakt, wat bijdraagt aan een meer transparante presentatie van de kosten. Er wordt onderscheid gemaakt in 3 categorieën: in- en uitstapkosten bij beleggingsfondsen¹, aan- en verkoopkosten bij directe belegging in beleggingstitels en acquisitiekosten.

De aan- en verkoopkosten bij directe belegging in beleggingstitels bestaan in principe bij alle beleggingscategorieën uit een aantal componenten, te weten:

- Commissies en belastingen voor het verwerken van de transactie;
- Spread ten behoeve van de diverse kosten en winstopslagen bij de tussenpersoon;
- Kosten voor het verwerken en registreren van de transacties in de administratie van de vermogensbeheerders.

De aan- en verkoopkosten bij directe belegging in beleggingstitels bedroegen in 2015 € 3,9 miljoen. Voor vastrentende waarden en derivaten worden de transactiekosten inzichtelijk gemaakt met een schatting van de spread. De spread kan niet voor elke individuele transactie worden bepaald en wordt daarom geschat op basis van transactiekarakteristieken (rating, looptijd, volume, regio en valutaparen).

De acquisitiekosten bedroegen in 2015 € 0,8 miljoen. De acquisitiekosten gaan over directe transacties in illiquide beleggingen. Deze kosten bestaan veelal uit kosten van adviseurs.

Aansluiting met de jaarrekening

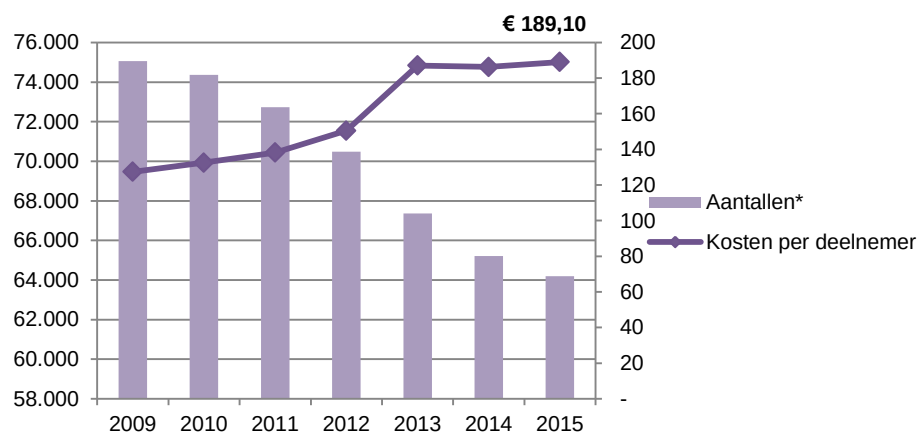
De jaarrekening bevat alleen de kosten die direct bij ons in rekening worden gebracht, overeenkomstig de Richtlijnen van de Raad voor Jaarverslaggeving. De Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie nemen naast de directe kosten ook de indirecte kosten mee. Bovendien wordt expliciet onderscheid gemaakt tussen vermogensbeheerkosten en transactiekosten. In de meest recente herziening van februari 2016 zijn daarnaast diverse aanvullingen opgenomen. De indirecte vermogensbeheer- en transactiekosten maken in de jaarrekening deel uit van de waardeverandering van de beleggingen en hebben daardoor invloed op het behaalde rendement.

¹ BPF Schilders belegt in fondsen. Voor aan- en verkopen in deze fondsen worden additionele kosten in rekening gebracht.

Kosten Pensioenbeheer

In 2015 bedroegen de totale kosten van de uitvoering van de pensioenregeling € 12,1 miljoen (2014: € 12,1 miljoen). BPF Schilders beoordeelt de kosten op basis van de kosten per deelnemer. De kosten kwamen overeen met € 189,10 (2014: € 186,27) per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden.

In de afgelopen jaren liet de ontwikkeling van de kosten per deelnemer het volgende beeld zien:

De stijging bij een gelijkblijvend kostenniveau wordt veroorzaakt door de verder gedaalde actieven en gepensioneerden populatie.

Ontwikkelingen btw

Al geruime tijd is er onduidelijkheid over de btw-behandeling voor diensten, verleend aan pensioenfondsen. Het gaat daarbij zowel om vermogensbeheer als pensioenbeheer, de bestuursondersteunende en beleidsadviserende diensten die het pensioenfonds inkoopt. Met ingang van 1 januari 2015 is de koepelvrijstelling ingeperkt en is er over de dienst vermogensbeheer BTW afgedragen. Hierdoor is het pensioenbeheer niet langer vrijgesteld. Het kostenverhogende effect bedraagt circa € 180.000 op jaarbasis, dit is een toename van circa € 2,80 op de uitvoeringskosten per deelnemer. Met ingang van 1 januari 2016 wordt btw in rekening gebracht op alle diensten die het pensioenfonds uitbesteed. BPF Schilders heeft bezwaar gemaakt tegen de btw die het afdraagt. Tot op heden heeft de belastingdienst hier nog niet op gereageerd. Het bestuur volgt de ontwikkelingen rondom de btw en heeft aandacht voor de mogelijke gevolgen voor BPF Schilders.

Hoe bestuurd BPF Schilders in 2015?

Dienstverlening op het gebied van Pensioenbeheer, Vermogensbeheer en Bestuursondersteuning

Het pensioenfonds heeft ultimo 2015 werkzaamheden op de volgende gebieden uitbesteed:

- Pensioenadministratie, beleidsadvisering pensioenbeheer en bestuursondersteuning: deze werkzaamheden zijn sinds 6 juli 2015 uitbesteed aan PGGM, na de afronding van de transitie van de pensioenadministratie van A&O Services naar PGGM,.
- Vermogensbeheer en advisering over financierings- & ALM-beleid, advies beleggingsbeleid en fiduciair advies: het vermogensbeheer en de advisering van het bestuur over financierings- & ALM-beleid, advies beleggingsbeleid en fiduciair advies zijn per 1 april 2014 uitbesteed aan PGGM.
- Custodian: BPF Schilders heeft BNY Mellon aangesteld als custodian BPF Schilders.

Uitbreiding dienstverlening

Het bestuur besloot in het verslagjaar om de dienstverlening van PGGM op de volgende gebieden uit te breiden:

- Stemmen en engagement: na een evaluatie besloot BPF Schilders om voor de uitvoering van het beleid over Engagement en het Stembeleid, per 1 oktober 2015 over te gaan naar PGGM. Hierdoor kan BPF Schilders een betere aansluiting bereiken tussen de activiteiten op het gebied van stemmen en engagement met het Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen van BPF Schilders (inclusief het gebruik van het instrument uitsluitingen). Daarnaast realiseren we door de overgang naar PGGM een kostenbesparing.
- Tax compliance/fiscale dienstverlening: op verzoek van het bestuur deed PGGM onderzoek naar de fiscale situatie (tax compliance) van de beleggingsportefeuille van BPF Schilders. Naar aanleiding van het onderzoek besloot het bestuur om ook fiscale dienstverlening op het gebied van tax compliance van PGGM af te nemen.

Evaluatie PGGM Vermogensbeheer

De dienstverlening van PGGM op het gebied van fiduciair vermogensbeheer liep medio 2015 ruim een jaar. Overeenkomstig de afspraken die hierover met PGGM zijn gemaakt, vroeg het bestuur het bureau Sprenkels & Verschuren om het fiduciair vermogensbeheer van PGGM te evalueren. Het rapport en de reactie van PGGM daarop, besprak het bestuur op 10 december 2015. De uitkomst is dat het bestuur tevreden is over de wijze waarop PGGM de fiduciaire dienstverlening uitvoert. De evaluatie geeft geen aanleiding om de Nadere Overeenkomst Vermogensbeheer tussentijds te beëindigen. Het bestuur wil samen met PGGM werken aan het gezamenlijke doel van optimalisatie van de dienstverlening tegen een redelijk kostenniveau. De aandachtspunten die voortkwamen uit de evaluatie, pakken we in 2016 gezamenlijk verder op.

Bestuurszaken

Evaluatie functioneren bestuur

Het bestuur heeft in maart 2015 onder leiding van Governance University Advisory zijn functioneren geëvalueerd. Naast de hoofdconclusie dat het bestuur gedreven, actief en op het vereiste deskundigheidsniveau zijn werk doet, heeft de evaluatie diverse aanbevelingen opgeleverd waarmee het bestuur samen met de bestuursondersteuning vanuit PGGM zijn voordeel gaat doen.

De belangrijkste aanbevelingen waren:

- waakzaam blijven op het punt van voldoende deskundig tegenwicht ten opzichte van de uitvoeringsorganisatie en een gelijkwaardig informatieniveau tussen dagelijks bestuur en leden algemeen bestuur
- samenstelling van bestuurlijke commissies bezien op voldoende mix van deskundigheden
- herinvoeren bestuurssecretaris

In 2015 heeft het bestuur een onderzoek gedaan naar het verschil tussen het werken met een dagelijks bestuur ten opzichte van het werken met een bestuursbureau. Deze analyse is gedeeld met het Verantwoordingsorgaan (VO) en de Raad van Toezicht.

Het bestuur concludeerde dat het tevreden is met deze wijze van besturen. Het vraagt van de leden van het dagelijks bestuur meer tijd en een hoge mate van deskundigheid. Maar het levert op dat we een goede regie kunnen voeren, korte lijnen hebben met de ondersteuning en het uitvoeringsapparaat en precies weten wat er speelt. Aandachtspunt is de zorg dat de overige bestuursleden steeds snel en adequaat geïnformeerd blijven.

Samenstelling bestuur

Bij bestuursmutaties wil het bestuur tijdig het proces van voordragen en toetsen opstarten. Daardoor krijgen beoogde kandidaten voldoende tijd om zich voor te bereiden op de start van een bestuurslidmaatschap. Eind 2015 verliep de termijn van de werknemersvoorzitter de heer Van Haaster. In het voorjaar werd de profielschets voor deze vacature vastgesteld. De voordracht vanuit FNV kwam in de zomer. Per 1 oktober 2015 is mevrouw M. van Veldhuizen benoemd. FNV gaf daarbij aan dat zij in de plaats zou komen van de heer Roos en beoogd voorzitter was per 1 januari 2016. In het najaar van 2015 gaf de heer Wuijten te kennen dat hij om persoonlijke redenen zijn functiepakket voor CNV wilde wijzigen en afscheid wilde nemen van BPF Schilders. Ook deze melding leidde tot het vaststellen van de profielschets voor deze vacature. Met het vertrek van de heren Roos en Wuijten is FNV en CNV samen om een voordracht gevraagd. Eind 2015 was het gesprek met de voorgedragen opvolger nog gaande.

Vooruitlopend op het termijneinde van de heer Buller (oktober 2016) is OnderhoudNL gevraagd een voordracht te doen voor een opvolger. Een kandidaat bestuurder is door het bestuur positief beoordeeld. Voordat de formele interne toets bij de Raad van Toezicht en de externe toets bij DNB wordt aangevraagd, zal hij de gelegenheid krijgen zich nader te bekwamen. Dit zal hij doen door een opleiding te volgen op pensioengebied en door mee te lopen als toehoorder bij de bestuursvergaderingen in 2016.

December 2015 heeft het bestuur een nota opvolgingsbeleid vastgesteld. Daarin zijn de deskundigheidseisen, benodigde competenties en gewenste vaardigheden uitgewerkt. Evenals de noodzakelijke beschikbaarheid in tijd en de nagestreefde diversiteit.

De samenstelling van het bestuur en verantwoordingorgaan is in de navolgende tabel weergegeven:

SAMENSTELLING NAAR GESLACHT EN LEEFTIJDOPBOUW							
	Leeftijd		30 tot 40	40 tot 50	50 tot 60	60 tot 70	70 tot 80
	man	vrouw					
Bestuur	5	3		1	5	2	
Verantwoordingsorgaan	12	2	1		3	8	2
Raad van toezicht	2	1			1	2	

Permanente educatie bestuur

Jaarlijks stelt het bestuur een opleidingsplan vast. Thema's die relevant zijn vanuit wijzigende wet- en regelgeving of op het gebied van vermogensbeheer, Maatschappelijk Verantwoord Beleggen en dergelijke, worden daartoe voorbereid en op geplande dagdelen met deskundige begeleiding gevolgd.

In 2015 waren de onderwerpen: nFTK; risicohouding, MVB, Compliance, diverse beleggingsproducten, invulling van de pensioenregeling.

Daarnaast bezoeken individuele bestuursleden themadagdelen van de pensioenfederatie, de PGGM-pensioendialogen, DNB-seminars en andere relevante opleidingsbijeenkomsten.

Naleving Code pensioenfondsen

BPF Schilders wil in principe de normen uit de Code naleven. De Code is daarom uitgangspunt van beleid. Op de website² is terug te vinden welke normen er zijn en hoe BPF Schilders er mee omgaat. In dit jaarverslag belichten we een aantal normen expliciet.

- Norm 39: het tenminste eenmaal per vier jaar evalueren van de externe accountant en actuaris. Dit is inmiddels in 2016 in gang gezet. Vanwege de transitie naar PGGM van de pensioenadministratie was een wijziging van accountant en actuaris in het transitiejaar niet wenselijk.
- Norm 41: klachten- en geschilafhandeling. De belangrijkste klachten en geschillen zijn geëvalueerd en in het reguliere proces opgevolgd.
- Norm 66: diversiteit. Met drie vrouwelijke bestuurders, waarvan twee voorzitters en een vrouwelijke voorzitter van de Raad van Toezicht is in 2016 dit aspect van diversiteit succesvol. Het is nog niet gelukt om bestuursleden jonger dan 40 jaar te vinden en ook is het wenselijk om in het bestuur iemand van niet-autochtone afkomst te vinden om daarmee een betere afspiegeling van onze sector te bereiken. Bij een komende mutatie zal daarop ingezoomd worden.
- Norm 75 organiseert BPF Schilders door als vast agendapunt in de bestuursvergadering stil te staan bij wijziging van (neven)functies en meldingen van mogelijke belangenverstrengeling. Alleen als dat situaties oplevert waarvan het bestuur het moeilijk vindt om het goed te beoordelen, wordt de compliance officer ingeschakeld. Dat is in 2015 niet aan de orde geweest.

Vergoeding bestuur

Bestuursleden zijn niet in dienst van BPF Schilders. Wel krijgen zij een vaste vergoeding voor de uren voor vergaderingen en bijeenkomsten en voor de voorbereiding die daarvoor vereist is. De hoogte van de vergoeding is in 2015 niet gewijzigd.

Risico's en risicomanagement

Zoals we hiervoor hebben aangegeven heeft BPF Schilders per 1 juli 2015 het risicoprofiel verhoogd met name door verlaging van de afdekking van het renterisico van 75% naar 25% op marktwaaarde.

Het renterisico en het zakelijkwaardenrisico zijn de belangrijkste financiële risico's voor de dekkingsgraad van BPF Schilders. Indien de rente verder wegzakt, is niet ondenkbaar dat de dekkingsgraad een kritische grens nadert. Zeker als dit gepaard gaat met dalende aandelenmarkten. Daarmee zou de kans op korten toenemen.

² Normen [code pensioenfondsen](#)

Rente- en rendementsschokken in relatie tot kritische dekkingsgraad								
	Swaprente	0,0%	0,5%	1,0%	Huidig (1,54%)	2,0%	2,5%	3,0%
Rendement Zakelijke Waarden	10%	90,1%	95,3%	100,9%	107,7%	113,9%	121,1%	128,8%
	0%	86,2%	91,0%	96,3%	102,6%	108,3%	115,1%	122,3%
	-10%	82,3%	86,7%	91,6%	97,5%	102,8%	109,0%	115,8%
	-20%	78,4%	82,5%	87,0%	92,3%	97,2%	103,0%	109,2%
	-30%	74,5%	78,2%	82,3%	87,2%	91,7%	97,0%	102,7%

Kader risicomanagement

In 2015 is een nieuw beleidskader ontwikkeld voor het risicomanagement van BPF Schilders. Daarin zijn de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende bestuurlijke gremia en de uitvoeringsorganisatie vastgelegd.

Risicomanagement binnen BPF Schilders is gebaseerd op drie pijlers:

- Het pensioenfonds heeft eigen uitgangspunten en overtuigingen, die richtinggevend zijn voor het beleid en de uitvoering van het risicomanagement.
- BPF Schilders hanteert een eigen risicotaal om op een gestructureerde wijze risico's te identificeren en te classificeren. Deze risicotaal is in lijn met de risicoanalyse methode voor financiële instellingen (Focus/FIRM) van DNB.
- BPF Schilders heeft de internationaal erkende principes van het COSO-ERM raamwerk geïntegreerd in het risicomanagementproces.

Uitgangspunten en overtuigingen

Om 'in control' te zijn op zijn risico's, besteedt BPF Schilders veel aandacht aan:

- goede interne en externe governance
- een duidelijk vastgelegde risicohouding die houvast biedt bij het afwegen van risico's
- goede informatie en analyses om weloverwogen beslissingen te nemen
- goede monitoring om (uitvoerings)risico's te beheersen en proactief te kunnen ingrijpen

Het risicomanagementproces bestaat uit 7 stappen voor het identificeren en beheersen van de risico's.

Risico's worden geclassificeerd in vier categorieën: strategisch, governance, operationeel en financieel. Alle gedefinieerde risico's zijn vastgelegd in zogeheten risicokaarten. Daarin zijn per risico onder andere de definitie, het eigenaarschap, de beheersmaatregelen en de kwalificatie van de kans en impact van het risico, zowel bruto als netto (na toepassing van de beheersmaatregelen) beschreven. Ook is per risico aangegeven of het een toprisico betreft. Toprisico's worden op elke vergadering van het gremium dat eigenaar is van het risico, besproken. De overige risico's worden tenminste één keer per jaar besproken. De lijst van toprisico's wordt continu geactualiseerd.

Onderstaande tabel bevat een overzicht van de toprisico's in 2015 waarin vanaf mei het verloop is weergegeven:

mei 2015	juni 2015	september 2015	oktober 2015	november 2015	december 2015
aansprakelijkheid	aansprakelijkheid	aansprakelijkheid			
concentratie	concentratie	concentratie	concentratie	concentratie	concentratie
curve	curve	curve	curve	curve	
		geo-politiek	geo-politiek	geo-politiek	geo-politiek
	inflatie	inflatie	inflatie	inflatie	
				integriteit	integriteit
				IT (extern)	IT (extern)
liquiditeit	liquiditeit	liquiditeit			
opvolging	opvolging	opvolging	opvolging	opvolging	opvolging
rente mismatch	rente mismatch	rente mismatch	rente mismatch	rente mismatch	rente mismatch
reputatie	reputatie	reputatie	reputatie	reputatie	reputatie
solvabiliteit	solvabiliteit	solvabiliteit	solvabiliteit	solvabiliteit	solvabiliteit
uitbesteding	uitbesteding	uitbesteding	uitbesteding	uitbesteding	uitbesteding
		verplichtstelling	verplichtstelling		
Z-score	Z-score	Z-score			

Bij de invulling van het risicomanagement onderscheidt BPF Schilders:

- risicomanagement binnen het fonds
- risicomanagement tussen het fonds en PGGM
- risicomanagement binnen PGGM voor BPF Schilders

Risicomanagement binnen BPF Schilders

Het bestuur is verantwoordelijk voor het vaststellen van het integrale risicobeleid, waaronder het vaststellen van de beheersmaatregelen.

Het dagelijks bestuur en de diverse bestuurlijke commissies zijn verantwoordelijk voor de monitoring van de risico's die op hun aandachtsgebied liggen en voor de monitoring van de effectiviteit van de getroffen beheersmaatregelen. De risico's vormen een vast agendapunt op iedere vergadering van het desbetreffende gremium. Ieder gremium doet waar nodig voorstellen tot wijziging van de beheersmaatregelen of signaleert eventuele nieuwe risico's. Verder adviseert ieder gremium het bestuur over het beleid.

Risicomanagement tussen BPF Schilders en PGGM

Tussen BPF Schilders en PGGM zijn afspraken gemaakt over de dienstverlening en verantwoording over risicomanagement. Hierbij is onder andere afgesproken en contractueel vastgelegd dat BPF Schilders gebruik kan maken van de dienst Client Facing Risk. Daarnaast heeft PGGM operationeel risicomanagement ingericht voor pensioenbeheer, beleggingen, advies beleggingsbeleid en fiduciair advies.

Risicomanagement binnen PGGM voor BPF Schilders

Binnen PGGM zijn op corporate en unitniveau afdelingen ingericht voor risicomanagement en control. Op corporate niveau is dat de afdeling Corporate Risk & Compliance (CRC). Op unitniveau voeren de teams Enterprise Risk Management (PGGM Vermogensbeheer (VB) en corporate) de taken voor risicomanagement en control uit. Binnen PGGM VB voeren zij niet alleen risicomanagement op de processen uit, maar ook op de financiële risico's die BPF Schilders loopt bij vermogensbeheer, actuariaat en ALM. De beheersomgeving binnen PGGM bestaat uit een '3-lines-of-defence model'.

Onderzoeken externe toezichthouders

De Nederlandsche Bank (DNB)

De relatie met DNB is transparant, constructief en wederzijds positief kritisch. In het verslagjaar sprak het bestuur regelmatig met DNB. Daarnaast heeft het bestuur actief deelgenomen aan themaonderzoeken en uitvragen vanuit de DNB. In 2015 zijn door toezichthouders geen boetes of dwangsommen opgelegd.

De belangrijkste onderwerpen waren:

- de lopende dossiers van het bestuur (de transitie naar PGGM, de invoering van een nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK), de financiële opzet van BPF Schilders en de wijziging van de verplichtstelling);
- de strategie en toekomststrategie van BPF Schilders;
- verhoging risicohouding;
- afronding themaonderzoek private equity en hedge fondsen;
- self assessment verandermanagement;
- bestuurlijke effectiviteit;
- self assessment belangenverstrengeling / integriteitsrisicoanalyse;
- IT-risico's.

Hoe heeft BPF Schilders in 2015 contact gehad met deelnemers?

Digitale communicatie

Website

Bij de overgang van A&O Services naar PGGM in de zomer van 2015, zijn de websites samengevoegd tot één nieuwe website. Deze website voorziet alle doelgroepen van BPF Schilders van informatie. Verder is een nieuwe Mijn-omgeving geïntroduceerd (Infodesk) waar deelnemers niet alleen hun pensioensituatie kunnen inzien, maar zelf ook mutaties kunnen doorgeven. Voor ondernemers en werkgevers is ook een Mijn-omgeving geïntroduceerd (Onlinedesk) waarmee zij online hun pensioenadministratie kunnen doen. Tevens is een pensioenplanner beschikbaar waarmee de deelnemer zijn persoonlijke pensioenresultaat in verschillende keuzesituaties kan zien wijzigen.

Digitale nieuwsbrief

In 2015 hebben abonnees twee keer een digitale nieuwsbrief ontvangen met praktische pensioentips en ander pensioennieuws. De digitale nieuwsbrief heeft in het najaar van 2015 een geheel nieuwe look & feel gekregen, die aansluit op de nieuwe website. De laatste digitale nieuwsbrief van 2015 is verzonden naar 5.577 abonnees.

Social media

BPF Schilders is ook actief op facebook en twitter. In het laatste kwartaal van 2015 zijn de pagina's omgedoopt in zakelijke pagina's met een professionele uitstraling. Ook neemt het aantal berichten en volgers sindsdien toe. Eind december 2015 had BPF Schilders op facebook 164 fans en op twitter 126 volgers.

Schriftelijke communicatie

Wettelijk verplichte communicatie

Zowel deelnemers als gewezen deelnemers hebben in 2015 een Uniform Pensioenoverzicht ontvangen. Ook zijn alle deelnemers schriftelijk geïnformeerd over de veranderingen in het pensioenreglement als gevolg van het gewijzigde Financieel Toetsingskader (FTK). Met name de gewijzigde regels rondom indexeren (toeslagverlening) en verlagen zijn op een laagdrempelige manier uitgelegd. Daarnaast is het Pensioen 1-2-3 geïntroduceerd dat de deelnemer informatie geeft over de belangrijkste onderdelen van de pensioenregeling.

(Proces)brieven

In de zomer van 2015 zijn deelnemers, werkgevers en administratiekantoren per brief persoonlijk geïnformeerd over de overgang naar PGGM. Werkgevers zijn bovendien via een handige snelstartgids geïnstrueerd hoe zij voortaan hun pensioenadministratie kunnen doen.

Pensioenblad

Het pensioenblad is een magazine dat iedereen ontvangt die bij BPF Schilders pensioen opbouwt of ontvangt. Deelnemers lezen hier over de ontwikkeling van de dekkingsgraad en krijgen hierin praktische pensioentips en ander pensioennieuws aangereikt.

Persoonlijke communicatie

Pensioenpresentaties

In het najaar van 2015 zijn op 13 verschillende plekken in het land pensioenpresentaties gehouden. De presentaties zijn goed bezocht en worden hoog gewaardeerd.

Spreekuren

Vanwege de overgang naar PGGM zijn in 2015 geen individuele spreekuren gehouden.

Klantenservice

De klantenservice beantwoordt vragen van deelnemers en werkgevers via telefoon, e-mail of schriftelijk. Sinds het laatste kwartaal van 2015 is daar de functie van webcare aan toegevoegd. Als een deelnemer via facebook of twitter een vraag stelt of een opmerking plaatst, reageert een medewerker van de klantenservice daar proactief op en faciliteert de discussie.

Onderzoek en monitoring

Draagvlak en risicohouding

BPF Schilders kent voor zzp'ers een verplichte aansluiting. Die verplichte aansluiting staat in de publieke opinie regelmatig ter discussie. In die context wilde het bestuur van BPF Schilders inzicht in het draagvlak bij ondernemers voor het fonds en de factoren waardoor de loyaliteit wordt beïnvloed. Met die kennis kan het draagvlak voor het fonds vooral bij zzp'ers, maar ook bij werknemers in loondienst, worden vergroot. Daarnaast was inzicht in de risicobereidheid bij deelnemers en bij pensioengerechtigden nodig in de context van het Financieel Toetsingskader (FTK). Zegwaart Consultancy heeft samen met Motivaction een onderzoek uitgevoerd onder zzp'ers, schilders in loondienst en pensioengerechtigden van BPF Schilders. Dit onderzoek geeft een representatief beeld over het draagvlak van het fonds en over de houding ten opzichte van risico.

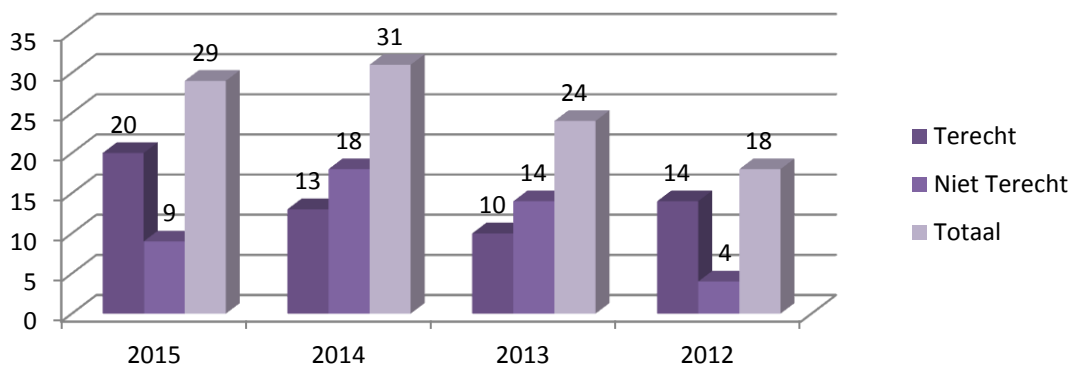
De uitkomsten zijn in de volgende hoofdconclusies weer te geven:

- Driekwart van de zzp'ers vindt het belangrijk pensioen op te bouwen en eenzelfde groep vindt het plezierig als er pensioen voor hen wordt geregeld.
- De helft van de zzp'ers hecht aan een eigen pensioenfonds.
- Nabestaandenpensioen en premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid vindt de meerderheid van alle deelnemers belangrijk.
- De grote meerderheid van de deelnemers vindt het prettig dat alles zoveel mogelijk onder één dak is geregeld en dat ze er zo min mogelijk gedoe aan hebben.
- Zzp'ers waarderen BPF Schilders op een lager niveau dan werknemers; de band is minder en het vertrouwen is lager.
- De communicatie vanuit BPF Schilders wordt beoordeeld met een goede voldoende.
- MVB wordt door onze achterban meer dan gemiddeld onderschreven en belangrijk gevonden.
- Er blijkt weerstand tegen beleggen die veroorzaakt wordt door gebrek aan kennis en inzicht, wantrouwen tegenover de financiële sector en overschatten van de risico's met als gevolg een behoefte aan zekerheid.
- Solidariteit bij het dragen van de kosten en bij het lang leven risico wordt door zzp'ers en pensioengerechtigden tamelijk breed gedragen.

De uitkomsten van het onderzoek worden meegenomen in de gesprekken over de toekomst van de pensioenregeling in de schilderssector en zijn verwerkt in het communicatiejaarplan 2016.

Klachten en signalen

In 2015 zijn 20 terechte en 9 niet terechte klachten geregistreerd. Van de totaal 29 geregistreerde klachten is 100% binnen twee weken afgehandeld.

Ondanks een transitiejaar waarbij een aantal elementen gewijzigd zijn de klachten beperkt gebleven ten opzichte van de uitvoerder A&O Services.

Zeist, 27 juni 2016

Het bestuur:

mevrouw drs. C.M. van der Werf, werkgeversvoorzitter

mevrouw drs. M.B. van Veldhuizen, werknemersvoorzitter

Verantwoording en Toezicht

Oordeel verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft het genoegen hierbij zijn verslag aan te bieden met daarin opgenomen zijn oordeel over het handelen van het bestuur in 2015. In dit verslag wordt eerst terug gekeken naar het oordeel dat het verantwoordingsorgaan heeft gegeven over 2014 en wat er is gedaan met de adviezen van het verantwoordingsorgaan. Vervolgens volgt een korte toelichting op het door het verantwoordingsorgaan gevolgde proces om tot een oordeel over het handelen van het bestuur over 2015 te komen. Daarna volgen de bevindingen van het verantwoordingsorgaan over 2015, vervolgens het oordeel van het verantwoordingsorgaan en tot slot enkele aanbevelingen.

Evaluatie oordeel over 2014

In 2015 heeft het verantwoordingsorgaan een oordeel uitgesproken over het handelen van het bestuur in 2014. Dit is gebeurd na bestudering van het jaarverslag en jaarrekening van 2014, actuariële rapportages, notulen van het bestuur, notulen van de verschillende bestuurscommissies en het verslag van raad van toezicht. Daarbij is gekeken naar het beleid van het bestuur, de uitvoering van het beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. In zijn oordeel over 2014 heeft het verantwoordingsorgaan de volgende onderwerpen bestudeerd:

- de communicatie van BPF Schilders
- de transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM
- de implementatie van het nieuw financieel toetsingskader
- risicomanagement en compliance

Naar aanleiding van zijn oordeel over 2014 heeft het verantwoordingsorgaan enkele adviezen verstrekt aan het bestuur.

1. Het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur geadviseerd om er voor te zorgen dat BPF Schilders in 2015 weer beschikt over een klantenpanel dat in staat is om de communicatie van BPF Schilders te toetsen.
2. Het verantwoordingsorgaan heeft naar aanleiding van het proces van de overgang van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM het bestuur geadviseerd om te zorgen dat het voldoende countervailing power heeft ten aanzien van PGGM.
3. Het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur geadviseerd om in 2015 extra aandacht te besteden aan de afspraken die het bestuur heeft gemaakt met de deelnemersraad en het oude verantwoordingsorgaan naar aanleiding van de destijds door deze organen verstrekte adviezen met betrekking tot de overgang van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM. Deze afspraken zijn:
 - dat de ondersteuning van het nieuwe verantwoordingsorgaan bij PGGM op hetzelfde niveau blijft als in de situatie van A&O Services;
 - dat het nieuwe verantwoordingsorgaan gedurende de eerste drie jaar na de overgang van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM wordt betrokken bij de evaluatie van de samenwerking met PGGM en dat in deze evaluatie in ieder geval de onderwerpen pensioenuitvoering, vermogensbeheer, governance en communicatie worden meegenomen.
4. Het verantwoordingsorgaan heeft het bestuur geadviseerd om in 2015 het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen en de wijze waarop hier invulling aan wordt gegeven nadrukkelijk op de agenda te zetten en dit onderwerp ook frequent te bespreken met de verschillende stakeholders waaronder het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het bestuur op een zorgvuldige wijze met de adviezen van het verantwoordingsorgaan is omgegaan en heeft geconstateerd dat:

- Ad 1: het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het klantenpanel sinds 2016 functioneert.
- Ad 2: dat het bestuur voldoende countervailing power heeft ten aanzien van PGGM.
- Ad 3: dat het bestuur voldoende invulling heeft gegeven aan de afspraken die zijn gemaakt met de deelnemersraad en het oude verantwoordingsorgaan.
- Ad 4: dat het bestuur in 2015 voldoende stappen heeft ondernomen om het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen op de agenda te zetten. Ook het verantwoordingsorgaan is in december 2015 uitgebreid betrokken in dit proces dat zijn vervolg heeft gekregen in een door alle leden van het verantwoordingsorgaan zeer gewaardeerde gezamenlijke sessie met het bestuur en leden van de BAC op 21 maart 2016.

Gevolgde proces met betrekking tot de oordeelsvorming over 2015

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2016 het handelen van het bestuur in 2015 beoordeeld. Het verantwoordingsorgaan heeft dit gedaan aan de hand van *onder andere* de volgende documenten:

- bestuursverslag en jaarrekening van BPF Schilders over 2015
- actuariële rapportages
- certificeringsrapport
- de kwartaalrapportages van het bestuur
- de kwartaalrapportages van de raad van toezicht
- het verslag van de raad van toezicht over 2015
- de verslagen van de diverse bestuurscommissies

Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan op 6 april 2016 een gesprek gehad met de raad van toezicht over de bevindingen van de raad van toezicht over 2015 en tot slot heeft het verantwoordingsorgaan op 1 juni 2016 van gedachten gewisseld met het bestuur over het concept oordeel van het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan heeft conform zijn werkplan 2015 gewerkt met werkgroepen die een scala aan onderwerpen hebben bestudeerd zoals die zijn opgenomen in het werkplan van het verantwoordingsorgaan van 2015. Aan de hand van een normenkader is het verantwoordingorgaan tot een oordeel gekomen.

Een uitgebreide lijst met geraadpleegde documenten, overleggen etc zal door het verantwoordingsorgaan worden gepubliceerd op de website.

Oordeel over het handelen van het bestuur in 2015

Bij de totstandkoming over zijn oordeel over 2015 heeft het verantwoordingsorgaan de volgende overwegingen meegewogen:

1. Communicatie van BPF Schilders

Het verantwoordingorgaan heeft geconstateerd dat:

- de communicatie van BPF Schilders correct, duidelijk, evenwichtig en tijdig is;
- het bestuur een communicatiebeleid heeft en hierover advies aan het verantwoordingsorgaan vraagt indien dit wijzigt;
- dat het bestuur een jaarplan heeft en hierover het verantwoordingsorgaan om input vraagt;
- het bestuur voldoet aan de wettelijke communicatieverplichtingen (checklist AFM);
- het bestuur voldoende inzage biedt in de keuze mogelijkheden van de pensioenregeling;
- dat het bestuur in 2015 de communicatie nog niet heeft kunnen laten toetsen door een klantenpanel, maar heeft geconstateerd dat dit met ingang van 2016 is gerealiseerd;

- het bestuur ten aanzien van de transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM een communicatieplan transitie heeft opgesteld;
- de communicatie over de transitie correct, duidelijk, evenwichtig en tijdig is geweest;
- het bestuur in voldoende mate heeft gecommuniceerd met zijn stakeholders en deelnemers over de invoering van het nieuwe financiële toetsingskader.

Het verantwoordingsorgaan beoordeelt de communicatie van BPF Schilders in 2015 als voldoende.

2. Compliance en risicomanagement

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat:

- de doelstellingen en beleidsuitgangspunten van de pensioenregeling door het bestuur in overleg met sociale partners, raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan zijn vastgesteld;
- het bestuur handelt naar de principes van goed pensioenfondsbestuur;
- het bestuur transparant is over klachten en geschillen;
- dat door de overgang van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM de rapportages over klachten pas in 2016 volgens de afgesproken planning worden opgeleverd;
- het bestuur het VO informeert over de voortgang van de het herstelplan en de keuzes die hierin zijn gemaakt;
- er een goed overleg is tussen bestuur, intern toezicht en het VO;
- de raad van toezicht zijn taken vervult met inachtneming van de Code Pensioenfonds en de VITP code;
- de raad van toezicht rapporteert over zijn eigen bevindingen;
- het bestuur bij beleidsbeslissingen een expliciete afweging maakt tussen de belangen van de afzonderlijke belangengroepen. Deze afweging is in ieder geval gemaakt bij de risicohouding, het premiebeleid, het toeslagenbeleid, het communicatiebeleid en het beleid inzake de toekomst van het fonds;
- het bestuur de risicohouding van de belanghebbenden heeft vertaald in de risicohouding;
- de raad van toezicht erop heeft toegezien dat de niet financiële risico's en de financiële risico's op een integere wijze door het bestuur zijn beheerst;
- het risicomanagement integraal is georganiseerd;
- de naleving van BPF Schilders van wet- en regelgeving en interne normen (zoals het integriteitsbeleid) is voldoende.

Het verantwoordingsorgaan beoordeelt de compliance en het risicomanagement van BPF Schilders in 2015 als voldoende.

3. De transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat:

- de transitie van BPF Schilders van A&O services naar PGGM vertraging heeft opgelopen;
- dat de vertraging vooral een gevolg is geweest van onderschatting van PGGM van de complexiteit van de inregeling van de pensioenregeling van BPF Schilders in de systemen van PGGM;
- dat het bestuur in het transitieproces van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM in control is gebleven maar hierbij een actieve aansturing aan PGGM heeft gegeven;
- dat het bestuur de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan en raad van toezicht uit 2015 ter harte heeft genomen door een hogere intensiteit van het bestuur in de transitiewerkgroep, de inschakeling van externe hulp, het betrekken van de directie van PGGM in het transitieproces en het ontwikkelen van verschillende noodscenario's;

- dat de deelnemers van BPF Schilders minimale (communicatieve) overlast hebben gehad van transitie;
- de regeling van BPF Schilders per juli 2015 goed is ingeregeld in de systemen van PGGM en dat de uitval als gevolg van deze inregeling beperkt is gebleven en vervolgens goed is verwerkt door PGGM;
- dat de kosten van de transitie hoger zijn uitgevallen dan begroot. Het verantwoordingsorgaan vindt dit acceptabel aangezien PGGM het grootste gedeelte van deze extra kosten voor zijn rekening heeft genomen. De extra kosten voor BPF Schilders betreffen extra bestuurskosten als gevolg van het uitstel van de transitie. Hierover heeft het bestuur wel afspraken gemaakt met PGGM die het bestuur hiervoor een vergoeding heeft toegekend;
- dat het bestuur de gemaakte afspraken met de voormalige deelnemersraad over de transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM voor het grootste gedeelte is nagekomen. Er is regelmatig overleg geweest tussen dagelijks bestuur van het verantwoordingsorgaan en de voorzitters van het bestuur en de leden van de raad van toezicht waarin onderwerpen als de transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM en de continuïteit van BPF Schilders uitgebreid aan de orde zijn geweest.

Het verantwoordingsorgaan beoordeelt het verloop van de transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM als voldoende.

4. Implementatie van het nieuwe financieel toetsingskader (nFTK)

Het verantwoordingorgaan heeft geconstateerd dat:

- het bestuur zich tijdig heeft voorbereid op de implementatie van het nieuwe financieel toetsingskader door een werkgroep de noodzakelijke aanpassingen en vast te stellen uitgangspunten te laten uitwerken en voorbereiden;
- het bestuur evenwichtige besluiten heeft genomen;
- het bestuur alle betrokken stakeholders heeft betrokken in het proces
- het bestuur zich goed heeft voorbereid op de ALM onderdelen: visievorming, consequenties nFTK en beleggingsbeleid;
- het bestuur zich voldoende heeft voorbereid op besluitvorming van sociale partners over de pensioenregeling, de indexatieambitie en de hoogte van de feitelijke premie;
- het verantwoordingsorgaan om advies is gevraagd over de onderdelen waar het verantwoordingsorgaan adviesrecht over heeft;
- dat het bestuur heeft gelet op administratieve en communicatieve uitvoerbaarheid;
- er een crisisplan is opgesteld;
- de risicohouding tijdig is vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN);
- het bestuur met het verantwoordingsorgaan de dialoog heeft gevoerd over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets met betrekking tot de resultaten voor de leeftijdsgroepen;
- de normen van de haalbaarheidstoets behoren tot de risicohouding van het fonds en in overleg met sociale partners, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan zijn vastgesteld en dat het bestuur hier voldoende over heeft gecommuniceerd;
- in overleg met sociale partners, raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan het strategisch vereist eigen vermogen is vastgesteld (de risicohouding van het fonds op korte termijn).

Het verantwoordingsorgaan beoordeelt de implementatie van het nFTK bij BPF Schilders als voldoende.

5. Overige onderwerpen

Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat:

- het bestuur het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen in 2015 en doorlopend in 2016, goed heeft opgepakt en dat het bestuur hier ook het verantwoordingsorgaan bij heeft betrokken;
- dat de premievrije voortzetting wegens arbeidsongeschiktheid voor zzp'ers en werknemers niet gelijk is. Voor zowel werknemers als zzp'ers geldt dezelfde wachttijd van 104 weken voor premievrije voortzetting. De premieplicht gedurende deze ziekteperiode is echter anders geregeld voor deze beide groepen. Werknemers komen na het 1ste ziektejaar in aanmerking voor premievrije voortzetting van de pensioenopbouw wegens ziekte. Dit geldt niet voor zzp'ers. Zij moeten ook tijdens het tweede ziektejaar de premie zelf betalen. Het verantwoordingsorgaan constateert dat het bestuur deze onevenwichtigheid ook heeft geconstateerd en inmiddels heeft aangekaart bij cao-partijen.

Eindoordeel

In meerdere opzichten is 2015 een buitengewoon en een uitdagend jaar geweest voor BPF Schilders. In de eerste plaats door de overgang van de uitvoering van de pensioenregeling van A&O services naar PGGM. Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het bestuur zorgvuldig en adequaat is omgegaan met de aanbevelingen die het verantwoordingsorgaan in 2015 heeft aangereikt aan het bestuur. In de tweede plaats door de invoering van nieuwe wettelijke onderdelen in de pensioenwet, de pensioencommunicatie en het nieuwe financieel toezichtskader.

Het verantwoordingsorgaan wil zijn waardering uitspreken voor de manier waarop het bestuur is omgegaan met de vele uitdagingen in 2015. Het verantwoordingsorgaan heeft veel waardering voor de wijze waarop het bestuur de transitie heeft begeleid van A&O services naar PGGM. 2015 is een heel bijzonder jaar geweest voor iedereen die betrokken is bij BPF schilders, zowel voor het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de verschillende commissies maar ook de medewerkers van PGGM en oud medewerkers van A&O services. Het verantwoordingsorgaan wil hier graag zijn lof en dank voor uitspreken. Het verantwoordingsorgaan heeft door het werk van zijn werkgroepen geconstateerd dat het bestuur verantwoord en evenwichtig zijn beleid heeft uitgevoerd. Het verantwoordingsorgaan oordeelt positief over het handelen van het bestuur van BPF Schilders over 2015.

Aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft de volgende aanbevelingen voor het bestuur:

1. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om het communicatiebeleid van BPF Schilders goed te monitoren, met daarin met name aandacht voor de effectiviteit van de ingezette middelen.
2. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om er voor te zorgen dat deelnemers via de website formulieren kunnen invullen en digitaal kunnen retourneren.
3. het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om ook in 2016 te blijven monitoren of er nog communicatieve naweën zijn van de transitie.
4. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur om ook in 2016 goed te controleren of de inregeling van de pensioenregeling in de systemen van PGGM nog steeds naar wens verloopt.
5. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur de ontwikkelingen met betrekking tot de haalbaarheidstoets te blijven volgen omdat de discussie over het gebruik van de toets nog niet is afgerond.

6. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur veel aandacht te besteden aan de rapportages over klachten en geschillen zowel wat betreft de tijdigheid van de oplevering van de rapportages als de inhoud van de rapportages.
7. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur er voor te zorgen dat klantsignalen goed worden afgehandeld en goed worden gemonitord.
8. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur een populaire versie van het jaarverslag te publiceren.
9. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur in 2016 te blijven werken aan het ingezette traject van maatschappelijk verantwoord beleggen.
10. Het verantwoordingsorgaan adviseert het bestuur in de toekomst opdrachten van cao-partijen goed te beoordelen in het kader van evenwichtige belangenafweging en op uitvoerbaarheid.

Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan

Tijdens de gezamenlijke vergadering met het verantwoordingsorgaan op 9 juni 2016 heeft het bestuur kennis genomen van het oordeel van het verantwoordingsorgaan over handelen van het bestuur in 2015. Het bestuur is verheugd over het positieve oordeel van het verantwoordingsorgaan en zal passende maatregelen nemen naar aanleiding van de aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan.

Het bestuur heeft kennisgenomen van de aanbeveling om het communicatiebeleid van BPF Schilders goed te monitoren en daarbij met name aandacht te besteden aan de effectiviteit van de ingezette middelen. Elke communicatiecampagne / communicatieactiviteit wordt geëvalueerd om de effectiviteit en/of waardering te meten. Dit zijn bijvoorbeeld de campagne om e-mailadressen te werven, de pensioensprekuren en de regionale presentaties. Ook de waardering voor de reguliere communicatiemiddelen wordt gemeten door middel van de jaarlijkse Benchmark Onderzoeksplatform Pensioenvragen (BOP)-. In juni 2016 is ook het eerste onderzoek via het klantenpanel gehouden over de begrijpelijkheid van een procesbrief. Het klantenpanel wordt tenminste 4 maal per jaar ingezet. Ook wordt gewerkt aan een voorstel om de tevredenheid over de klantcontacten aan de telefoon te gaan meten.

Naar aanleiding van het advies om er voor te zorgen dat deelnemers via de website formulieren kunnen invullen en digitaal kunnen retourneren wijst het bestuur er op dat veel formulieren al op de website staan en ook grotendeels digitaal kunnen worden ingevuld. De formulieren kunnen echter nog niet (allemaal) digitaal worden verzonden, omdat in de meeste gevallen vanuit wet- of regelgeving een echte handtekening vereist is. Een aantal zaken kan bovendien ook al online in Infodesk worden geregeld, waarbij er helemaal geen formulier nodig is (bijvoorbeeld aangeven of men het UPO digitaal wil ontvangen).

Het bestuur monitort nauwlettend of de inregeling van de pensioenregeling in de systemen van PGGM goed verloopt. Door middel van het project Datakwaliteit 2.0 zijn de laatste issues met betrekking tot datakwaliteit in de periode september 2015 t/m mei 2016 verwerkt in de systemen van PGGM. Het project is inmiddels conform de planning afgerond. Bij toekomstige wijzigingen van de pensioenregeling zullen de bestuurlijke Auditcommissie en de Pensioencommissie er op toezien dat alle wijzigingen, conform de bedoeling van het bestuur, door PGGM worden verwerkt in de rekenregels en ingevoerd in de systemen. Ook zal het bestuur ter controle vanaf 2016 jaarlijks een steekproef laten uitvoeren van een aantal complexe dossiers. Hierdoor wordt geborgd dat wijzigingen in de regeling goed worden verwerkt in de systemen van PGGM. Het bestuur zal ook monitoren of er naar aanleiding van de transitie nog specifieke communicatie nodig is.

De discussie over het gebruik en met name over de communicatie van de resultaten van de haalbaarheidstoets is inderdaad nog niet afgerond.

Het bestuur zal de ontwikkelingen met betrekking tot de haalbaarheidstoets daarom nauwlettend blijven volgen.

Het bestuur onderschrijft de adviezen van het verantwoordingsorgaan over de rapportages over klachten en geschillen en de afhandeling en monitoring van klantsignalen. Klachten en klantsignalen leveren informatie op waarmee de dienstverlening kan worden verbeterd. Een goede registratie daarvan is belangrijk om de verbetermogelijkheden in de dienstverlening aan en de communicatie met de deelnemers te kunnen achterhalen. Het bestuur heeft in mei 2016 met de uitvoeringsorganisatie concrete afspraken gemaakt over de oplevering van een klantsignaalrapportage (waaronder klachten en klantsignalen) vanaf het tweede kwartaal van 2016 en over de melding, registratie en rapportage van incidenten. Het bestuur zal er op toezien dat deze afspraken worden nagekomen. Het bestuur zal zich nog nader beraden over uw advies om een populaire versie van het jaarverslag te publiceren. Vanzelfsprekend zal er op de website en in de e-nieuwsbrieven aandacht worden besteed aan het jaarverslag. Net als in voorgaande jaren werkt het bestuur ook in 2016 aan de verdere ontwikkeling van het beleid met betrekking tot Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). In 2016 zijn met name de volgende elementen een aandachtspunt (zie het Beleggingsplan 2016):

- bij de selectie van nieuwe managers meer aandacht geven aan de vraag hoe externe managers invulling kunnen geven aan het MVB beleid. De huidige externe managers worden gestimuleerd om verdere stappen te zetten bij het integreren van duurzaamheid in hun beleggingsprocessen
- het vaststellen van thema's binnen het MVB beleid en onderzoeken hoe hier via bijvoorbeeld beleggingen in oplossingen of via inzet van andere MVB instrumenten aan bijgedragen kan worden
- verbeteren van de verbinding tussen de instrumenten 'engagement' en 'uitsluiting'

Het bestuur zal het verantwoordingsorgaan bij de verdere uitwerking van het beleid MVB betrekken. Op 21 maart 2016 heeft inmiddels ook een gezamenlijke themamiddag over MVB plaatsgevonden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de BAC.

Het bestuur onderschrijft de aanbeveling om de opdrachten van cao-partijen goed te beoordelen in het kader van evenwichtige belangenafweging en op uitvoerbaarheid. De evenwichtige belangenafweging en de uitvoerbaarheid en kosten van (wijzigingen van) de pensioenregeling zijn belangrijke aandachtspunten in het overleg van het bestuur met cao-partijen en bij de besluitvorming over de in- en uitvoering van wijzigingen in de pensioenregeling.

Verslag Raad van Toezicht

Jaarlijks brengt de raad van toezicht een verslag uit. In dit verslag worden aangegeven de werkwijze van de raad van toezicht, de onderwerpen waarop hij zijn toezicht heeft gericht, zijn bevindingen, alsmede zijn belangrijkste aanbevelingen aan het bestuur.

Dit verslag is met het oog op de hierna vermelde ontwikkelingen betreffende de Raad van Toezicht, in belangrijke mate opgesteld door degenen die de raad vormden in 2015.

Dit verslag van de Raad van Toezicht wordt tevens aangeboden aan het verantwoordingsorgaan van BPF Schilders.

Taken Raad van Toezicht

De taken van de Raad van Toezicht zijn tenminste:

- toezicht houden op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken in het pensioenfonds;
- toezicht houden op adequate risicobeheersing, in het bijzonder op de wijze waarop het bestuur omgaat met de risico's op langere termijn;
- toezicht houden op evenwichtige belangenafweging door het bestuur en de werking van de checks en balances binnen het fonds;

- afleggen van verantwoording aan het verantwoordingsorgaan;
- het bestuur met raad terzijde staan, waarbij de raad uit eigen beweging dan wel op verzoek van het bestuur kan handelen.

Werkwijze Raad van Toezicht

De basis van de werkzaamheden van de raad is het document *Werkwijze en werkplan Raad van Toezicht*. In dat document is de werkwijze opgenomen, zijn de vaste aandachtsgebieden en is een aantal specifieke onderwerpen benoemd. Die aandachtsgebieden en specifieke onderwerpen zijn afgestemd met het bestuur en het verantwoordingsorgaan van BPF Schilders.

De Raad van Toezicht past de toezichtcode 2014 van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector (VITP) toe en brengt ieder kwartaal verslag uit aan het bestuur door middel van een kwartaalrapportage.

Goedkeuring

De Raad van Toezicht verleent hierbij zijn goedkeuring aan het besluit van het bestuur tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening 2015.

Terugblik op aanbevelingen van de Raad van Toezicht in zijn verslag over 2015

De Raad van Toezicht heeft in zijn verslag over 2014 een aantal aanbevelingen gedaan aan het bestuur.

A. Transitie

Over het onderwerp transitie van de pensioenadministratie en de bestuursadvisering/-ondersteuning naar PGGM, heeft de Raad van Toezicht het bestuur geadviseerd om na de transitiedatum alle verworven inzichten van transitieprocessen goed vast te leggen. Dat heeft in maart 2016 geleid tot de notitie *Inzichten/leerpunten naar aanleiding van de transitie Pensioenbeheer van het bestuur*.

B. Governance

De Raad van Toezicht heeft in 2014 en 2015 het onderwerp Governance uitgebreid besproken. Doel van de Raad van Toezicht was om te beoordelen of het bestuursmodel dat BPF Schilders heeft gekozen, werkt zoals is beoogd. De Raad van Toezicht heeft daarbij aangegeven dat hij zich pas in 2015 een integraal oordeel zou vormen over de werking van de nieuwe governance structuur van BPF Schilders. In 2015 heeft de Raad van Toezicht dit verder gezien door met het bestuur de uitkomsten te bespreken van het rapport dat door Governance University Advisory is opgesteld over de zelfevaluatie van het bestuur. De conclusie van de Raad van Toezicht is dat het gekozen bestuursmodel goed werkt en dat het bestuur, en het dagelijks bestuur in het bijzonder, stevig regie voeren en goed op de hoogte zijn van alle ontwikkelingen binnen het fonds en de uitvoering. Eén en ander zonder een bestuursbureau, maar met gedegen ondersteuning van PGGM. De raad constateert wel dat één van de randvoorwaarden voor het goed functioneren van het gekozen bestuursmodel is dat de leden van het (dagelijks) bestuur voldoende tijd beschikbaar hebben en dat sprake moet zijn van een goede samenwerking binnen het bestuur.

Bevindingen en aanbevelingen over 2015

De Raad van Toezicht heeft in het kader van zijn werkzaamheden gesproken met het (dagelijks) bestuur en het verantwoordingsorgaan van BPF Schilders, de Nederlandsche Bank, leden van het executive committee en andere functionarissen van PGGM, onder andere over het verloop van de transitie en de ontwikkeling van de relatie tussen BPF Schilders en de uitvoerder. Leden van de Raad hebben ook als toehoorder deelgenomen aan verschillende vergaderingen van het bestuur en bestuurscommissies, alsmede gesproken met diverse vertegenwoordigers van de uitvoeringsorganisatie.

A. Transitie

In 2014 had de transitie van BPF Schilders van A&O Services naar PGGM vertraging opgelopen. De Raad van Toezicht heeft geconstateerd dat het bestuur mede naar aanleiding daarvan strak toezicht heeft gehouden op het vervolg van het transitieproces. Hij heeft ook geconstateerd dat het bestuur De Nederlandsche Bank, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht goed heeft betrokken in dit proces.

B. Governance

Naast hetgeen de Raad van Toezicht in zijn terugblik op de bevindingen in 2014 heeft geconstateerd over de samenwerking tussen de verschillende organen, de informatieverstrekking naar elkaar en de efficiëntie verbetering, heeft hij geconstateerd dat de verschillende bestuurscommissies steeds beter hun plaats vinden binnen de structuur van BPF Schilders en dat hier duidelijk een professionaliseringsslag is gemaakt.

De Raad van Toezicht adviseert het bestuur er voor te zorgen dat de verschillende commissies kunnen opereren met een duidelijk mandaat en dat de commissies een terugkoppeling geven aan het bestuur met duidelijke adviezen. Tevens adviseert de Raad van Toezicht het bestuur om er voor te zorgen dat het risicomanagement niet alleen een belangrijk onderwerp is voor de auditcommissie, maar voor alle commissies.

C. Strategie van BPF Schilders

In 2015 heeft de Raad van Toezicht geconstateerd dat het bestuur bijzondere aandacht heeft gehad voor de verplichtstellingsproblematiek, het vraagstuk van de representativiteit en de positie van de zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), en dat het bestuur het dossier inzake de verplichtstellingsdiscussie beheerste.

Daarnaast zag de Raad dat het bestuur voortvarend te werk is gegaan met het dossier strategie, onder andere door een goede dialoog binnen het bestuur, door zich goed te laten bijstaan door PGGM en andere adviseurs en door aan (delegaties van) deelnemers hun mening te vragen. Die acties hebben in januari 2016 geleid tot de Strategie Notitie Toekomstverkenning van het bestuur.

D. Nieuw pensioencontract en nieuw Financieel Toetsingskader

In 2015 heeft de Raad van Toezicht in zijn verslag over 2014 opgemerkt dat het bestuur de vereiste aanpassingen in het pensioencontract met ingang van 2015 heeft gerealiseerd. Tevens heeft de Raad geconstateerd dat het bestuur zich goed had voorbereid op het ophanden zijnde financieel toetsingskader 2015. In het verslagjaar heeft de Raad van Toezicht dit dossier uitdrukkelijk gevolgd. De Raad heeft geconcludeerd dat het bestuur de procedure zorgvuldig heeft doorlopen en dat het alle belangrijke stakeholders in het proces heeft betrokken, sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht heeft geconcludeerd dat hij zich kan vinden in de uitgangspunten die het bestuur heeft vastgesteld. De Raad van Toezicht heeft wel geconstateerd dat het bestuur bewust kiest voor een hoog ambitieniveau (relatief veel toeslag willen verlenen en kleine kans op kortingen), terwijl uit de berekeningen blijkt dat de kans dat dit niet wordt gerealiseerd hoger is dan gewenst. De Raad van Toezicht heeft het bestuur geadviseerd om de deelnemers goed en tijdig te informeren over de keuzes die het bestuur over dit onderwerp maakt om geen onjuiste verwachtingen te wekken.

E. Overige onderwerpen en vooruitblik

Zelfevaluatie Raad van Toezicht

In 2015 heeft de Raad van Toezicht zijn eigen functioneren geëvalueerd. Hiervoor heeft de Raad van Toezicht aangeknoopt bij de methodiek die is geadviseerd door de VITP. Uit de zelfevaluatie komt naar voren dat de Raad van Toezicht van oordeel is dat er een goede chemie is binnen de Raad van Toezicht en dat er goed wordt vergaderd. Een aandachtspunt uit de evaluatie is dat er bij de invulling van vacatures goed op moet worden gelet dat de respectieve competenties complementair zijn. Dit bleek in het bijzonder een relevant punt, omdat in 2015 duidelijk werd dat in dat jaar twee vacatures zouden ontstaan binnen de Raad van Toezicht (die van voorzitter en die van lid van de raad van toezicht).

Toetsing nieuw bestuurslid

De Raad van Toezicht heeft in 2015 de voordracht van mevrouw M.B. van Veldhuizen als nieuwe werknemersvoorzitter van BPF Schilders met ingang van 1 januari 2016 beoordeeld en geconstateerd dat mevrouw Van Veldhuizen voldoet aan de profielschets. Inmiddels is mevrouw Van Veldhuizen benoemd. In de eerste helft van 2015 had de Raad van Toezicht geactualiseerde profielen voor leden en voorzitters van het bestuur besproken en goedgekeurd.

Relatie bestuur en verantwoordingsorgaan

De Raad van Toezicht heeft geconstateerd dat de relatie tussen het bestuur van BPF Schilders en het verantwoordingsorgaan helder en goed is. Het bestuur heeft een zinvolle dialoog gevoerd met het verantwoordingsorgaan over de wederzijdse taken en rolverdeling.

Overleg met De Nederlandsche Bank

In 2015 heeft de Raad van Toezicht eenmaal een overleg gehad met De Nederlandsche Bank. Aanleiding voor deze gesprekken waren met name de nieuwe bestuursstructuur en de voortgang van de transitie. De Nederlandsche Bank heeft aangegeven dat het haar beleid wordt in de sector om het overleg met de Raad van Toezicht structureel te laten plaatsvinden.

Compliance

De Raad heeft geconstateerd dat het bestuur het onderwerp compliance prominent op de agenda heeft en dat het integriteitsbeleid nader is ingevuld en aangescherpt.

Ontwikkelingen Raad van Toezicht

Op 22 december 2015 is de heer H.J.P. Penders, voorzitter van de Raad van Toezicht overleden. De heer Penders heeft tot het laatst mogelijke moment zijn professionaliteit en zijn betrokkenheid behouden en ingezet ten behoeve van BPF Schilders. Op 7 januari 2016 is de heer E.A.W.M. Uijen, lid van de Raad van Toezicht afgetreden. De heer Uijen heeft zijn positie in de Raad opgegeven, omdat hij per 1 juni 2015 voorzitter van het uitvoerend bestuur van Pensioenfonds van de Metalektro is geworden. Deze functie laat gezien de zwaarte daarvan niet toe dat ook andere bestuurlijke of toezicht functies binnen de pensioensector worden uitgeoefend.

In de opvolging van beide vertrekkende leden is voorzien middels een uitvoerig selectie- en benoemingsproces. Nadat functieprofielen waren vastgesteld, en het verantwoordingsorgaan een benoemingscommissie had aangesteld kon het selectieproces plaatsvinden. De commissie, geassisteerd door afwisselende leden van de Raad van Toezicht, heeft met acht kandidaten gesproken.

De keuze van de het verantwoordingsorgaan is gevallen op de heren H.J.P. Strang en R.H.A. van Vledder als lid van de Raad van Toezicht en mevrouw M.O. Boersma als voorzitter van de Raad. Op voordracht van het verantwoordingsorgaan zijn zij door het bestuur benoemd en, na instemming met de benoeming door De Nederlandsche Bank, op 7 januari 2016 aangetreden.

De Raad van Toezicht,

Zeist, 27 juni 2016

M.O. Boersma, voorzitter

H.J.P. Strang

R.H.A. van Vledder

Reactie bestuur op bevindingen Raad van Toezicht

Tijdens de gezamenlijke vergadering met de Raad van Toezicht op 26 mei 2016 heeft het bestuur kennis genomen van het verslag en de aanbevelingen van de Raad van Toezicht over 2015. Het bestuur is verheugd over de positieve bevindingen van de RvT en over de goede samenwerking met de raad. Het bestuur zal passende maatregelen nemen om deze aanbevelingen op te pakken.

De Raad van Toezicht constateert dat de verschillende bestuurscommissies steeds beter hun plaats vinden binnen de structuur van BPF Schilders en dat hier duidelijk een professionaliseringsslag is gemaakt. De Raad adviseert het bestuur om er voor te zorgen dat de verschillende commissies kunnen opereren met een duidelijk mandaat en dat de commissies een terugkoppeling geven aan het bestuur met duidelijke adviezen. Het bestuur onderschrijft deze aanbevelingen en heeft de opvolging daarvan inmiddels in gang gezet. Er zijn inmiddels stappen genomen om de mandaten, in de zin van de rollen en taken van de bestuurlijke commissies scherper af te bakenen en vast te leggen in de reglementen. Hierdoor wordt duidelijker vastgelegd welke onderwerpen in welke commissie worden besproken en welke commissie de regie voert over een bepaald onderwerp. Met ingang van 2016 werkt elke commissie bovendien met een jaarplan waarin de jaardoelen van elke commissie, op basis van hun reglementaire taak en rol in het strategisch proces zijn vastgelegd.

De adviezen van de bestuurlijke commissies aan het bestuur worden elke bestuursvergadering teruggekoppeld door middel van een voorlegger met relevante achtergrondinformatie. De adviezen worden tijdens de bestuursvergaderingen door de commissieleden toegelicht. Dit vergemakkelijkt het besluitvormingsproces tijdens de bestuursvergaderingen.

De Raad van Toezicht adviseert het bestuur ook er voor te zorgen dat het risicomanagement niet alleen een belangrijk onderwerp is voor de auditcommissie, maar voor alle commissies. Het bestuur vindt het eveneens van groot belang dat risico's en de beheersing daarvan in alle commissies worden besproken. In 2015 is een nieuw beleidskader ontwikkeld voor het risicomanagement van BPF Schilders. Daarin zijn de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende bestuurlijke gremia en de uitvoeringsorganisatie vastgelegd. Elke commissie en het DB is verantwoordelijk voor de monitoring en beheersing van een aantal strategische, governance en operationele risico's. Dit is ook vastgelegd in het reglement van de betreffende commissie. Elke vergadering worden deze risico's en de beheersing daarvan ook geagendeerd en besproken. Op deze wijze wordt gewerkt aan de verdere versterking van het risicomanagement van het pensioenfonds.

Het bestuur is verheugd met de constatering van de Raad van Toezicht dat het bestuur zich goed heeft voorbereid op het nieuwe financieel toetsingskader 2015, dat het bestuur de procedure zorgvuldig heeft doorlopen en dat het alle belangrijke stakeholders in het proces heeft betrokken (sociale partners, het verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht). De Raad van Toezicht heeft geconcludeerd dat hij zich kan vinden in de uitgangspunten die het bestuur heeft vastgesteld. De Raad van Toezicht heeft het bestuur geadviseerd om de deelnemers goed en tijdig te informeren over de keuze voor een hoog ambitieniveau, omdat uit berekeningen blijkt dat de kans dat dit niet wordt gerealiseerd hoger is dan gewenst. Het bestuur onderschrijft het belang om hierover goed te communiceren om te voorkomen dat hierover onjuiste verwachtingen bij de deelnemers worden gewerkt. De bestuurlijke commissie communicatie werkt daarom in 2016 aan een communicatieplan Implementatie nFTK. Hierin wordt uitgewerkt hoe met deelnemers wordt gecommuniceerd als indexeren (toeslagverlening), verlagen of herstellen zich in de toekomst voordoet.

Jaarrekening

Jaarrekening 2015

- Balans
- Staat van baten en lasten
- Kasstroomoverzicht
- Toelichting op de jaarrekening

Balans per 31 december 2015

(na bestemming van saldo van baten en lasten)

(bedragen * € 1.000)	Toelichting	2015	2014
Beleggingen			
Vastgoed en infrastructuur	3.2	469.882	456.691
Aandelen	3.3	2.558.720	2.076.252
Vastrentende waarden	3.4	3.044.385	3.320.510
Derivaten	3.5	113.120	1.060.294
Overige beleggingen	3.6	1.409	30.925
		6.187.516	6.944.672
Vorderingen uit hoofde van beleggingen	4	18.260	18.858
Vorderingen en overlopende activa	5	41.657	28.746
Liquide middelen	6	9.300	12.790
Totaal activa		6.256.733	7.005.066
PASSIVA			
Reserves			
Algemene reserve	7	218.866	723.981
		218.866	723.981
Technische voorzieningen			
Voorziening pensioenverplichtingen	8	5.805.584	5.383.242
Overige technische voorzieningen	9	286	291
		5.805.870	5.383.533
Verplichtingen uit hoofde van beleggingen	10		
Derivaten		131.178	101.775
Schulden		5.055	698.539
		136.233	800.314
Overige schulden en overlopende passiva	11	95.764	97.238
Totaal passiva		6.256.733	7.005.066

Staat van baten en lasten 2015

(bedragen * € 1.000)	Toelichting	2015	2014
BATEN			
Premie bijdragen	15	115.242	123.307
Beleggingsopbrengsten	16	(64.773)	1.166.114
Overige baten	17	4.139	4.983
Totaal baten		54.608	1.294.404
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	18	124.172	131.099
Pensioenuitvoeringskosten	19	12.139	12.147
Mutaties voorziening pensioenverplichtingen			
Pensioenopbouw		110.321	91.894
Toeslagen		-	-
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen		9.808	16.505
Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen		(120.349)	(123.853)
Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten		(3.516)	(3.634)
Wijziging marktrente		390.516	953.048
Wijziging actuariële bestandsresultaten		1.662	3.952
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		(337)	(476)
Inkoop rechten uit overgangsregeling		16.805	17.100
Overige mutaties		17.432	11.769
		422.342	966.305
Mutatie overige technische voorzieningen		(5)	13
Saldo overdrachten van rechten	20	433	527
Overige lasten	21	642	2.238
Totaal lasten		559.723	1.112.329
Saldo van baten en lasten		(505.115)	182.075

Actuariële analyse van het saldo van baten en lasten 2015

(bedragen * € 1.000)	Toelichting	2015	2014
Resultaat op premiebijdragen	22	(19.039)	2.692
Resultaat op waardeoverdrachten	22	(96)	(51)
Resultaat op beleggingen en verplichtingen	23	(465.097)	196.561
Resultaat op pensioenuitvoeringskosten	24	(470)	462
Resultaat op pensioenuitkeringen	24	(3.823)	(7.247)
Overige resultaten	25	(16.590)	(10.342)
Saldo baten en lasten		(505.115)	182.075

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Het saldo van baten en lasten wordt geheel onttrokken aan de reserves.

Kasstroomoverzicht 2015

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen	110.336	133.756
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	1.149	1.763
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	-	1.026
Betaalde pensioenuitkeringen	(125.499)	(126.017)
Betaald in verband met overdracht van rechten	(1.151)	(2.628)
Betaalde premies herverzekeringen	(37)	(1.378)
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	(12.614)	(13.958)
Overige mutaties uit pensioenactiviteiten	24.326	20.226
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten	(3.490)	12.790
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.377.571	1.142.749
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten (incl. gerealiseerde resultaten derivaten)	782.986	76.130
Aankopen beleggingen	(1.963.105)	(1.283.107)
Betaalde vermogensbeheerkosten	(13.480)	(10.128)
Overige mutaties uit beleggingsactiviteiten	(719.829)	685.746
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten	(535.855)	611.390
Totale mutatie	(539.345)	624.180
Totale geldmarktbeleggingen (zie 3.4)	347.209	883.064
Liquide middelen pensioenactiviteiten (zie 7)	9.300	12.790
Stand per einde boekjaar	356.509	895.854
Stand per einde vorig boekjaar	895.854	271.674
Mutatie liquide middelen	(539.345)	624.180

Voor toelichting zie pagina 94, ad 26 Toelichting op het kasstroomoverzicht.

Toelichting op de jaarrekening

1. Inleiding

1.1. Informatie over de stichting

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf (BPF Schilders), statutair gevestigd aan de Noordweg Noord 150 te Zeist, heeft als doel het bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf te zijn, waarin gelden in de vorm van premies, opbrengsten van beleggingen en andere baten worden bijeengebracht, strekkende tot verzekering van pensioenen voor alle personen die werkzaam zijn in de bedrijfstak. BPF Schilders kent regelingen voor vroegpensioen, ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen en, tot en met 2005, invaliditeitspensioen.

1.2. Beschrijving van het pensioenreglement 2015

Pensioensysteem	Middelloodregeling
Vakantietoeslag	8%
Pensioenleeftijd	AOW-gerechtigde leeftijd
Pensioenrekenleeftijd	67 jaar
Pensioengrondslag	Pensioenloon minus franchise
Ouderdomspensioen	1,875% van de pensioengrondslag
Partnerpensioen	1,3125% van de pensioengrondslag
Wezenpensioen	0,2625% van de pensioengrondslag
Voor deelnemers geboren na 1949:	
Pensioenloon	Maximum € 48.311,10; minimum € 19.575
Franchise	€ 13.585,05
Voor deelnemers geboren voor 1950:	
Pensioenloon	Maximum € 48.311,10; minimum € 29.401,65
Franchise	€ 22.550,40
Opbouwpercentage vroegpensioen	1,67% van het (gemaximeerde) pensioengevende salaris

Op 4 december 2014 en 18 juni 2015 heeft het verantwoordingsorgaan van BPF Schilders het bestuur positief geadviseerd over de voorgenomen besluiten om het pensioenreglement te wijzigen.

Met ingang van 29 december 2014 is het pensioenreglement op de volgende onderdelen inhoudelijk gewijzigd:

- Het opbouwpercentage van het ouderdomspensioen is gewijzigd van 1,75% op de rekenleeftijd 65 jaar, naar 1,875% op de rekenleeftijd 67 jaar;
- De pensioenleeftijd is verhoogd van 65 jaar naar de AOW-gerechtigde leeftijd;
- Alle nog niet ingegane aanspraken op ouderdomspensioen zijn omgezet naar pensioenrechten met rekenleeftijd van 67 jaar;

De regels met betrekking tot het nieuwe fiscale kader voor IB-ondernemers zijn in het pensioenreglement opgenomen. Dit heeft tot gevolg dat de regeling ook op specifieke punten is gewijzigd. Voorbeelden zijn:

1. Deeltijdpercentage voor zelfstandigen op basis van 1.750 uur.

2. Pensioengrondslag voor het risico nabestaandepensioen en premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid wordt gebaseerd op het gemiddelde uit vijf jaar.
3. Pensioenloon is gemaximeerd op de fulltime fiscale winst.
4. Premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid is aangepast aan het nieuwe fiscale kader, waarbij de voorwaarde is vervallen dat de afgesloten arbeidsongeschiktheidsverzekering toetst op gangbare arbeid. Voor de keuring van deelnemers heeft BPF Schilders een eigen keuringprocedure ingericht.
 - De deelnemer directeur kan geen gebruik meer maken van het pensioenkeuzeloan maar moet pensioen opbouwen over zijn daadwerkelijk genoten loon.
 - De uitruil van ouderdomspensioen naar partnerpensioen is beperkt tot 100% van het resterende ouderdomspensioen om misbruik te voorkomen;
 - Op verzoek van cao-partijen is de inkoopregeling aangepast.
 - De leeftijd in de ANW-vangnetregeling is aangepast aan de AOW-gerechtigde leeftijd, gemaximeerd op 67 jaar.
 - Naar aanleiding van een procedure bij het college van de Rechten voor de Mens, heeft BPF Schilders de wijze van vaststelling van het pensioenloon bij een verhoging van de mate van arbeidsongeschiktheid gewijzigd. Voor deze tijd werd het pensioenloon gebaseerd op het geïndexeerde uurloon voor ziekte. Nu is dit aangepast naar het uurloon voor de verhoging, tenzij er sprake is van re-integratie buiten de bedrijfstak.
 - Beëindiging overgangsregeling arbeidsongeschikten. Voor de arbeidsongeschikte deelnemers die onder de oude pensioenregeling premievrij pensioen opbouwen, geldt vanaf 29 december 2014 de nieuwe pensioenregeling.

Met ingang van 1 juli 2015 is het pensioenreglement op de volgende onderdelen inhoudelijk gewijzigd:

- De definitie dekkingsgraad is vervangen door beleidsdekkingsgraad.
- Voor het bepalen van de hoogte van de voorwaardelijke toeslagverlening wordt voortaan de prijsindex gevolgd in plaats van de loonindex. Tevens is het indexatiemoment gewijzigd van twee maal per jaar naar één maal per jaar. Daarnaast heeft het bestuur de drempel (beleidsdekkingsgraad) voor het verlenen van toeslag verlaagd van 115% naar 110%.
- In hoofdstuk 5 van het pensioenreglement is beleid opgenomen hoe wordt omgegaan met verlagingen, compensatie van niet verleende toeslagen en compensatie van eventuele verlagingen uit het verleden.
- Het opnemen van de bepaling dat de premie voor één of meerdere jaren wordt vastgesteld en er in beginsel geen premieopslag wordt gevraagd of een korting wordt verleend.

1.3. Beschrijving van het uitvoeringsreglement 2015

In verband met de wijzigingen van het nieuwe Financiële Toetsingskader (nFTK) is het uitvoeringsreglement op 18 juni 2015 gewijzigd. Het uitvoeringsreglement is in lijn gebracht met de gemaakte keuzes naar aanleiding van de invoering van het nFTK. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- Het opnemen van de bepaling dat het Bestuur de premie voor een of meerdere jaren vaststelt.
- Er wordt geen premieopslag gevraagd bij lage dekkingsgraden.
- Er wordt geen korting gegeven ten opzichte van de kostendekkende premie bij hoge dekkingsgraden.

2. Grondslagen

2.1. Grondslagen voor de financiële verslaggeving

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Vergelijking met vorig jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar.

Presentatiewijziging

In de jaarrekening 2015 hebben de volgende presentatiewijzigingen plaatsgevonden:

- Door een andere presentatie van de VPL – regeling zijn de premies en het toegerekende beleggingsresultaat in de staat van baten en lasten gereclassificeerd van overige lasten naar de premiebijdragen en beleggingsopbrengsten.

Verwerking

Een actief wordt in de balans verwerkt wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen aan het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel heeft plaatsgevonden, dat samenhangt met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting. De omvang hiervan moet betrouwbaar kunnen worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel heeft plaatsgevonden, dat samenhangt met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting. De omvang moet betrouwbaar kunnen worden vastgesteld.

Als een transactie ertoe leidt dat alle, of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en risico's van een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Een verplichting wordt niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de verwachte uitstroom van middelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Saldering

Een financieel actief en een financieel passief worden gesaldeerd. Deze worden als nettobedrag in de balans opgenomen als sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen. Bovendien moet de intentie bestaan om de posten op deze wijze af te wikkelen. De rentebaten en rentelasten die samenhangen met gesaldeerd opgenomen financiële activa en passiva, worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Waardering

Nagenoeg alle activa en enkele passiva van het pensioenfonds betreffen financiële instrumenten. Financiële instrumenten worden op het moment van verkrijging gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs. Dit is de reële waarde van het actief of de verplichting, vermeerderd met de transactiekosten. Vervolgens worden financiële activa en financiële verplichtingen op het volgende waarderingsmoment gewaardeerd tegen reële waarde, tenzij anders vermeld.

De reële waarde is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen goed geïnformeerde partijen. Zij moeten tot een transactie bereid zijn en onafhankelijk van elkaar zijn. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de transacties niet vanwege executie of liquidatie worden uitgevoerd.

De verplichtingen gaan voornamelijk over de voorziening pensioenverplichtingen die worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde is de contante waarde van de nominaal opgebouwde pensioenrechten. Bij de bepaling van de voorziening worden de actuariële bestandsgrondslagen gehanteerd. Voor de disconteringsvoet wordt uitgegaan van de nominale rentetermijnstructuur per balansdatum zoals die door DNB wordt gepubliceerd.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad wordt, conform de regels van het Financieel toetsingskader, vastgesteld als het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de laatste 12 maanden. De actuele dekkingsgraden gedurende het jaar worden bepaald op basis van rentetermijnstructuur en de overige waarderingsgrondslagen per die datum. Het gaat om de rentetermijnstructuur die in de betreffende maand door DNB gepubliceerd wordt. Per einde jaar worden de in deze jaarrekening beschreven grondslagen gebruikt.

Waardeveranderingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van financiële instrumenten. Alle waardeveranderingen van beleggingen worden direct in de staat van baten en lasten opgenomen als beleggingsresultaten. Waardeveranderingen van andere financiële activa en financiële verplichtingen worden ook direct in het resultaat opgenomen onder beleggingsresultaten.

Vreemde valuta

Activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum, zijnde de 'WM company fixed Closing Spot rates (mid) at 16:00 hours UK time'.

Deze waardering is onderdeel van de waarderingsgrondslag reële waarde. Baten en lasten die voortvloeien uit transacties in vreemde valuta, worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

De koers op balansdatum van de euro ten opzichte van de belangrijkste valuta is:

	2015	2014
Australische dollar	1,49	1,48
Deense kroon	7,46	7,45
Engelse pond	0,74	0,78
Hong Kong dollar	8,42	9,38
Japanse yen	130,68	145,08
US dollar	1,09	1,21

Zweedse kroon	9,16	9,47
Zwitserse frank	1,09	1,20

2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

In de volgende paragrafen wordt de algemene waarderingsgrondslag, zoals uiteengezet in de paragraaf 2.1, nader toegelicht per beleggingscategorie. In toelichting 'Overzicht marktwaarde beleggingen en waarderingsmethoden' is een overzicht opgenomen met de marktwaarden van de beleggingen per beleggingscategorie. Daarbij is een hiërarchisch onderscheid in waarderingsmethoden gemaakt, afhankelijk van de beschikbaarheid van objectieve gegevens. De waarderingsmethoden en daarbij gehanteerde veronderstellingen worden daar nader toegelicht.

Vastgoed en infrastructuur

Bij niet-beursgenoteerde kapitaalbelangen die beleggen in vastgoed of infrastructuur, vindt de waardering plaats op reële waarde. Daarvoor wordt nettovermogenswaarde gehanteerd zoals gepubliceerd door de fondsbeheerder, inclusief transactiekosten.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen waarbij sprake is van een actieve markt, worden gewaardeerd tegen de officiële slotkoersen. Bij niet-beursgenoteerde kapitaalbelangen in open end beleggingsfondsen die beleggen in aandelen, vindt de waardering plaats op reële waarde. Daarvoor wordt nettovermogenswaarde gehanteerd zoals gepubliceerd door de fondsbeheerder.

Niet-beursgenoteerde kapitaalbelangen in closed end beleggingsfondsen (inclusief deelnemingen) die beleggen in private equity, worden gewaardeerd tegen de reële waarde. Die wordt geschat door de externe manager of het management van de betreffende belegging, zijnde de nettovermogenswaarde. De waardering ultimo boekjaar geschiedt op basis van de waardering ultimo derde kwartaal. Die wordt opgegeven door de externe manager, kasstromen in het laatste kwartaal en een schatting voor de herwaardering in het laatste kwartaal gebaseerd op relevante marktindices.

Vastrentende waarden

Leningen worden gewaardeerd op basis van broker quotes of een model waarbij toekomstige kasstromen contant gemaakt worden. Daarbij worden de variabelen uit actieve markten afgeleid of zijn één of meerdere variabelen niet uit een actieve markt af te leiden.

Beursgenoteerde obligaties waarbij sprake is van een actieve markt, worden gewaardeerd tegen de officiële slotkoersen, verhoogd met de lopende rente. Bij niet-beursgenoteerde kapitaalbelangen in open end beleggingsfondsen die beleggen in obligaties, vindt de waardering plaats op reële waarde. Daarvoor wordt nettovermogenswaarde gehanteerd, zoals gepubliceerd door de fondsbeheerder.

Het saldo van de bankrekeningen en geldmarktinstrumenten op naam van PGGM Treasury B.V. wordt gewaardeerd tegen de reële waarde. Dat is het aandeel van BPF Schilders in de reële waarden van de financiële instrumenten die PGGM Treasury B.V. aanhoudt voor rekening en risico van haar opdrachtgevers.

Banktegoeden worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de nominale waarde.

Derivaten

Beursgenoteerde derivaten waarbij sprake is van een actieve markt, worden gewaardeerd tegen de officiële slotkoersen. Beursgenoteerde derivaten waarbij geen sprake is van een actieve markt en niet-beursgenoteerde derivaten, worden gewaardeerd op basis van een model waarbij de variabelen uit actieve markten worden afgeleid. Als van één of meerdere variabelen geen volledig objectief waarneembare marktgegevens beschikbaar zijn, wordt bij toepassing van het model gebruik gemaakt van inschattingen of aannames.

Overige beleggingen

Niet-beursgenoteerde kapitaalbelangen in closed end beleggingsfondsen die beleggen in hedgefondsen, worden gewaardeerd tegen de nettovermogenswaarde zoals geschat door de externe manager.

Vorderingen uit hoofde van beleggingen

De vorderingen uit hoofde van beleggingen worden verantwoord tegen de nominale waarde. Deze worden eventueel gecorrigeerd met de voorziening voor oninbaarheid.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen en overlopende activa zijn verantwoord tegen de nominale waarde, eventueel gecorrigeerd met de voorziening voor oninbaarheid. De voorziening voor oninbaarheid wordt bepaald aan de hand van de beoordeling van het kredietrisico van verschillende geïdentificeerde risicocategorieën van debiteuren.

De rekening-courant positie met A&O Services B.V. is verantwoord tegen nominale waarde.

Liquide middelen

De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen. Die hangen samen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de markttrente.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen (VPV) is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de aanspraken die over de verstreken deelnemersjaren zijn verworven.

Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslag na balansdatum) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

De berekening van de voorziening is uitgevoerd op basis van de volgende belangrijkste actuariële grondslagen en veronderstellingen.

- Rekenrente: voor de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen, is de rentetermijnstructuur gehanteerd zoals gepubliceerd door DNB. De koopsommen zijn bepaald door de rentetermijnstructuur met een half jaar te verschuiven op basis van de 1 jaars-rente uit deze rentetermijnstructuur;
- Prognosetafels: in het boekjaar zijn de AG-prognosetafels 2014 toegepast;

- Ervaringssterfte: ultimo boekjaar is het Towers Watson ervaringssterfte 2014 model toegepast en wordt rekening gehouden met een verschil in overlevingskansen tussen de fondspopulatie en de totale bevolking;
- Partnerpensioen: tot de pensioendatum wordt gerekend met een 100% kans op de aanwezigheid van een partner; na de pensioendatum wordt gerekend op basis van de werkelijke situatie van de pensioentrekkende. In alle gevallen wordt verondersteld dat de mannen bij overlijden een drie jaar jongere vrouwelijke partner achterlaten en vrouwen een drie jaar oudere mannelijke partner;
- Kosten: de voorziening pensioenverplichtingen hanteert een opslag voor toekomstige kosten van 3%.

Overige technische voorzieningen

Onder overige technische voorzieningen worden voorzieningen opgenomen voor risico's die met de pensioenverplichtingen samenhangen, voor zover die niet zijn opgenomen in de berekening van de pensioenvoorziening.

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen met een looptijd korter dan één jaar, worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Overige verplichtingen met een looptijd langer dan één jaar worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde wordt bepaald door het disconteren van de toekomstige kasstromen tegen gegevens die uit de markt af te leiden zijn.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva met een looptijd korter dan één jaar worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Overige schulden met een looptijd langer dan één jaar worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde wordt bepaald door het disconteren van de toekomstige kasstromen tegen gegevens die uit de markt af te leiden zijn.

De VPL-reserve is gevormd om de kosten van de voorwaardelijke pensioenopbouw van deelnemers te dekken, die op 31 december 2005 en op 1 januari 2006 deelnemer waren. Ook geldt voor deelnemers dat ze in de nieuwe regeling minder ouderdomspensioen kunnen opbouwen dan in de oude regeling (VPL regeling). Jaarlijks wordt de premie voor de inkoopregeling toegevoegd aan de reservering. De reservering zal in de toekomst (onder bepaalde voorwaarden) worden aangewend om de aanvulling op het ouderdomspensioen van bovengenoemde deelnemers te financieren.

Met cao-partijen is afgesproken dat vanaf het boekjaar 2014 jaarlijks het fondsrendement wordt toegevoegd/onttrokken.

Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt als volgt berekend: op de balansdatum wordt het balanstotaal minus de overige schulden en overlopende passiva gedeeld, op de technische voorzieningen die in de balans zijn opgenomen.

2.3 Grondslagen voor resultaatbepaling

Premiebijdragen

De premiebijdragen worden ten gunste van het resultaat gebracht. Dit gebeurt in de periode waarin de pensioenrechten worden opgebouwd die daarmee samenhangen.

Beleggingsopbrengsten

De beleggingsresultaten worden ten gunste of ten laste van het resultaat gebracht. Dit gebeurt in de periode waarop zij betrekking hebben. Hierop worden de kosten

van vermogensbeheer in mindering gebracht. Onder de directe beleggingsresultaten zijn vooral dividend en rente opgenomen. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling. Daarbij wordt rekening gehouden met niet terugvorderbare dividendbelasting. Resultaten uit beleggingen in beleggingsfondsen worden verantwoord als indirecte beleggingsresultaten. De kosten van vermogensbeheer van indirecte beleggingen zijn al in mindering gebracht op de indirecte beleggingsresultaten.

Overige baten

Overige baten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten worden in de staat van baten en lasten opgenomen in de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw voor ouderdomspensioen wordt toegerekend aan de periode waarin de opbouw van pensioenrechten plaatsvindt. De verplichtingen voor nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheidspensioen, worden opgenomen in de periode waarin zij ontstaan. De (gedeeltelijk) premievrije opbouw arbeidsongeschikten wordt ten laste van het resultaat gebracht in de periode waarin de (gedeeltelijke) arbeidsongeschiktheid ontstaat.

Indexering

De verhoging van de technische voorzieningen uit hoofde van indexering, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen. Dit gebeurt op het moment waarop de toezegging wordt gedaan.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente van interbancaire swaps op balansdatum (met een UFR voor de langere looptijden), die gebaseerd zijn op de gepubliceerde rentetermijnstructuur van de DNB. Aan de technische voorziening wordt een rente van 0,2% (2014: 0,4%) toegevoegd op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt primo verslaggevingsperiode. De rentetoevoeging wordt berekend over het gemiddelde van de stand van de voorziening primo periode, en de stand van de voorziening ultimo periode. De laatste is exclusief het effect van de indexering.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

De vrijval wordt ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in de periode waarin de lasten bij de berekening van de voorziening waren voorzien.

Wijziging marktrente

De wijziging marktrente op balansdatum als gevolg van wijzigingen in de rentetermijnstructuur die door DNB gepubliceerd is, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Het saldo van de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten wordt toegerekend aan de periode waarop zij betrekking heeft.

Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Mutatie van de voorziening als gevolg van de aanpassing van actuariële grondslagen in verslagjaar, wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

Overige mutaties

De overige mutaties worden toegekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Saldo overdrachten van rechten

Waardeoverdrachten worden in de staat van baten en lasten opgenomen op het moment van overdracht van de pensioenverplichtingen.

Belastingen

De activiteiten van BPF Schilders zijn vrijgesteld van de heffing van vennootschapsbelasting.

2.4 Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht wordt opgesteld volgens de directe methode. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid is gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

Kasstromen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro tegen de koers per transactiedatum.

Onder liquide middelen worden verstaan rekening-courantsaldi en kasmiddelen die bij banken zijn aangehouden. En bij banken aangehouden activa die zonder beperkingen en zonder materieel risico van waardevermindering, onmiddellijk kunnen worden omgezet in liquide middelen en een oorspronkelijke looptijd van hooguit één jaar hebben. Dit zijn onder meer callgelden.

Het verschil tussen de kasstromen die in het kasstroomoverzicht zijn opgenomen en de mutatie van liquide middelen (inclusief kredietinstellingen) die in de balans zijn opgenomen, wordt afzonderlijk opgenomen als aansluiting tussen de netto kasstroom en de mutatie in liquide middelen (inclusief kredietinstellingen).

Toelichting op de balans per 31 december

3. Beleggingen

3.1 Verloopoverzicht van de beleggingen

Het volgende overzicht geeft de mutaties in de beleggingen weer:

(bedragen * € 1.000)					
	Vastgoed en Infrastructuur	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2014	448.440	1.832.690	2.119.352	36.232	4.436.714
Aankopen	9.786	311.552	957.225	200	1.278.763
Verkopen	(3.512)	(310.847)	(837.612)	(723)	(1.152.694)
Waardeveranderingen	1.977	242.857	198.480	(4.784)	438.530
Stand per 31 december 2014	456.691	2.076.252	2.437.445	30.925	5.001.313
Geldmarktbeleggingen					883.065
Derivaten					958.519
					6.842.897
Stand per 31 december 2014	456.691	2.076.252	2.437.445	30.925	5.001.313
Aankopen/verstrekkingen	6.494	631.626	1.318.840	-	1.956.960
Verkopen/aflossingen	(24.159)	(280.993)	(1.032.057)	(26.772)	(1.363.981)
Waarderingen	30.856	131.835	(27.052)	(2.744)	132.895
Stand per 31 december 2015	469.882	2.558.720	2.697.176	1.409	5.727.187
Geldmarktbeleggingen					347.209
Derivaten					(18.058)
Waarde ultimo boekjaar					6.056.338

In 2015 hebben een aantal belangrijke wijzigingen plaatsgevonden die hebben geleid tot mutaties in de beleggingsportefeuille. In de eerste plaats is in het beleggingsplan 2015 besloten om de marktwaarde van de rente-overlay portefeuille niet pas te beleggen als deze wordt gerealiseerd maar deze mee te nemen als Kas in de strategische beleggingsmix. Hierdoor sluit het rendements-risicoprofiel van de feitelijke beleggingsmix aan bij het rendements-risicoprofiel van het strategische beleggingsbeleid. Verder is de rente-afdekking in juli 2015 verlaagd van 75% naar 25%. Zie voor dit laatste de toelichting op pagina 15.

Per saldo leidden beide maatregelen tot een toename van de beleggingen in aandelen en vastrentende waarden en een afname van de marktwaarde van de derivaten.

De bijeengebrachte financiering uit hoofde van de VPL-regeling, maken deel uit van de beleggingspositie ultimo boekjaar voor een waarde van € 86.471.000 (2014: € 89.259.000).

De specificatie naar regio is als volgt:

2015					
(bedragen * € 1.000)		Noord- Amerika en overig dollarzone	Verre Oosten	Opkomende markten	Balanswaarde eind jaar
	Europa				
Vastgoed en infrastructuur	466.990	2.892	-	-	469.882
Aandelen	990.499	792.927	339.236	436.059	2.558.721
Vastrentende waarden	2.080.006	547.102	28.428	388.848	3.044.384
Derivaten	(18.058)	-	-	-	(18.058)
Overige beleggingen	1.271	138	-	-	1.409
Totaal	3.520.708	1.343.059	367.664	824.907	6.056.338

2014					
(bedragen * € 1.000)		Noord- Amerika en overig dollarzone	Verre Oosten	Opkomende markten	Balanswaarde eind jaar
	Europa				
Vastgoed en infrastructuur	456.691	-	-	-	456.691
Aandelen	1.012.047	826.709	146.866	90.630	2.076.252
Vastrentende waarden	2.767.348	292.692	87.018	173.451	3.320.509
Derivaten	958.519	-	-	-	958.519
Overige beleggingen	30.648	278	-	-	30.926
Totaal	5.225.253	1.119.679	233.884	264.081	6.842.897

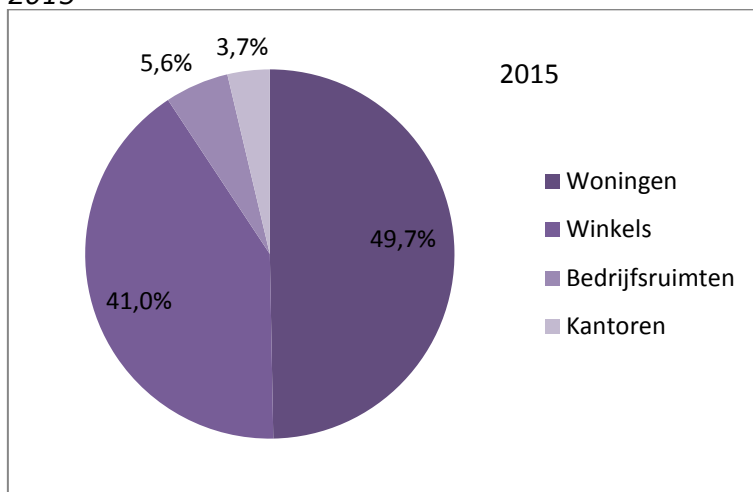
3.2 Vastgoed en infrastructuur

Het volgende overzicht geeft inzicht in de samenstelling van de post vastgoed.

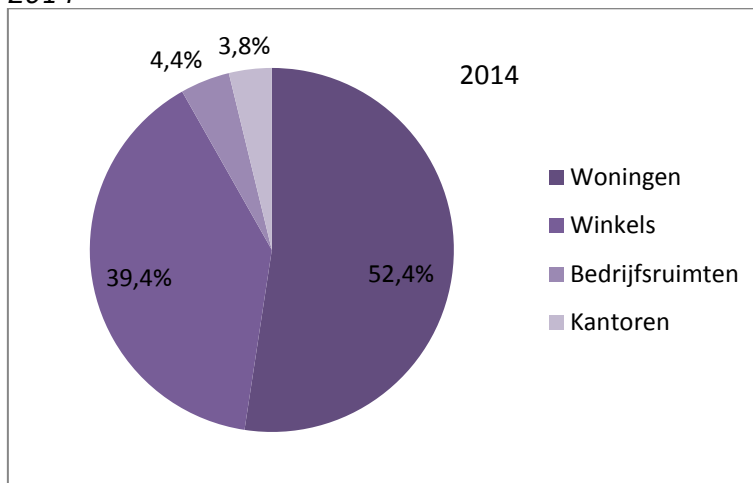
(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Indirect vastgoed	366.607	359.733
Indirect infrastructuur	103.275	96.958
Waarde ultimo boekjaar	469.882	456.691

De specificatie naar sector is als volgt:

2015

2014

De samenstelling naar regio is als volgt:

Indirect vastgoed

	2015	2014
Europa	100%	100%
Totaal	100%	100%

Indirect infrastructuur

	2015	2014
Europa	97%	100%
Noord-Amerika en overig dollarzone	3%	0%
Totaal	100%	100%

3.3 Aandelen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Aandelen	2.434.318	1.952.917
Private Equity	124.402	123.335
Waarde ultimo boekjaar	2.558.720	2.076.252

In de specificaties die hierna zijn opgenomen, is voor zover mogelijk het verslaggevingsbeginsel 'look through' toegepast.

De securities lending positie per balansdatum is € 24.558.000 (2014: € 23.804.000). De ontvangen zekerheden hierbij bedragen € 25.897.000 (2014: € 26.096.000). Dus minder dan 1% van de aandelen wordt uitgeleend.

De specificatie naar bedrijfstak is als volgt:

	2015	2014
Consumptiegoederen	21%	30%
Financiële dienstverlening	17%	16%
Industrie	7%	8%
Informatietechnologie	10%	13%
Grondstoffen	4%	10%
Nutsbedrijven	3%	3%
Overig	38%	20%
Totaal	100%	100%

Private Equity

Dit betreft onder meer beleggingen in durfkapitaal en overnames.

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Directe beleggingen	-	-
Indirecte beleggingen	124.402	123.335
Totaal	124.402	123.335

3.4 Vastrentende waarden

	2015	2014
(bedragen * € 1.000)		
Leningen	14.527	9.827
Obligaties	2.682.649	2.427.618
Subtotaal	2.697.176	2.437.445
Geldmarktbeleggingen	347.209	883.065
Waarde ultimo boekjaar	3.044.385	3.320.510

Samenstelling van de leningen en obligaties naar contractuele resterende looptijd:

	2015	2014
(bedragen * € 1.000)		
< 1 jaar	66.491	78.069
1 tot 5 jaar	978.974	724.737
> 5 jaar	1.651.711	1.634.639
Totaal	2.697.176	2.437.445

De kredietwaardigheid van de leningen en obligaties kan als volgt worden weergegeven:

	2015	2014
AAA - rating	44%	48%
AA - rating	3%	9%
A - rating	13%	9%
BBB - rating	23%	19%
BB en lagere rating	15%	14%
Geen rating	3%	1%
Onbekende rating	-	-
Totaal	100%	100%

De indeling naar rentevergoeding van de leningen en obligaties kan als volgt worden weergegeven:

Leningen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Leningen met vaste rente	47	61
Leningen met variabele rente	14.480	9.766
Totaal	14.527	9.827

Obligaties

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Obligaties met vaste rente	2.483.570	2.117.012
Obligaties met variabele rente	195.783	169.632
Inflation linked obligaties	3.296	140.974
Totaal	2.682.649	2.427.618

De indeling naar staats- en bedrijfsobligaties is als volgt:

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Bedrijfsobligaties	1.528.044	1.291.396
Staatobligaties	1.154.605	1.136.222
Totaal	2.682.649	2.427.618

De securities lending positie per balansdatum is nihil (2014: € 20.798.000).
De ontvangen zekerheden hierbij bedroegen in 2014: € 21.797.000.

Geldmarktbeleggingen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Banktegoeden in rekening-courant	35.944	29.662
Callgelden bij banken	5.339	10.669
Deposito's bij banken	-	-
Totaal liquide middelen	41.283	40.331
Bankrekeningen en geldmarktinstrumenten op naam van PGGM Treasury B.V.	305.926	842.734
Totaal	347.209	883.065

Van de geldmarktbeleggingen staat een bedrag van € 860.000 (ultimo 2014: € 631.000) niet ter vrije beschikking. Dit betreft saldi op margin accounts die worden aangehouden in verband met futureposities.

PGGM Vermogensbeheer B.V. is de vermogensbeheerder die door het fonds is aangesteld en die ook voor andere pensioenfondsen en de beleggingsinstellingen van PGGM de vermogensbeheerder is. Voor het fonds en de overige pensioenfondsen en beleggingsinstellingen die een daartoe strekkend mandaat hebben afgegeven, voert PGGM Vermogensbeheer B.V. het treasurymanagement in gezamenlijkheid uit. Voor de uitvoering van dit gezamenlijke beheer houdt PGGM Vermogensbeheer B.V. op naam van PGGM Treasury B.V. bankrekeningen en geldmarktinstrumenten aan voor rekening en risico van haar opdrachtgevers. Als gevolg hiervan ligt het economisch eigendom van bedoelde bankrekeningen en geldmarktinstrumenten bij de opdrachtgevers van PGGM Vermogensbeheer B.V. Het juridisch eigendom ligt bij PGGM Treasury B.V.

Belangrijkste reden voor de oprichting van PGGM Treasury B.V. is het behoud van de voordelen van gecentraliseerde treasury-activiteiten. Hierdoor zijn de beleggingen juridisch van elkaar gescheiden en is het noodzakelijk om voor effectief liquiditeitsmanagement de treasury-activiteiten via een aparte juridische entiteit te centraliseren. Andere belangrijke voordelen van de gecentraliseerde treasury-activiteiten zijn risicoreductie en lagere kosten.

Ultimo verslagperiode gaat het om een vordering van € 305.926.000 (ultimo 2014: € 842.734.000) waarvan BPF Schilders alleen het economisch eigendom houdt. Dit bedrag is gepresenteerd onder Bankrekeningen en geldmarktinstrumenten op naam van PGGM Treasury B.V. voor rekening en risico van BPF Schilders. De voordelen, zoals netting en rentecompensatie die met dit gezamenlijke beheer behaald worden, worden naar rato van het absolute belang in de gezamenlijkheid over de participanten van PGGM Treasury B.V. verdeeld.

De samenstelling van het saldo van de balanspost Bankrekeningen en geldmarktinstrumenten op naam van PGGM Treasury B.V. is als volgt:

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Obligaties	50%	50%
Callgelden bij banken	0%	1%
Deposito's bij banken	13%	14%
Vorderingen uit hoofde van beleggingsactiviteiten	0%	1%
Liquiditeitsfondsen	15%	12%
Vorderingen uit hoofde van reverse repo's	23%	23%
Totaal bezittingen	101%	101%
Schulden uit hoofde van beleggingsactiviteiten	(1%)	(1%)
Totaal schulden	(1%)	(1%)
Totaal	100%	100%

Het renterisico van de obligaties wordt gereduceerd door gebruik te maken van interest rate swaps met een beperkte looptijd. De swaps zijn verantwoord onder derivaten.

De vorderingen uit hoofde van reverse repo's gaan over verstrekte liquiditeiten waarvoor onderpand is verkregen in de vorm van obligaties met minimaal een AA-rating. De vorderingen hebben overwegend een kortlopend karakter.

De geldmarktbeleggingen zijn liquide, mede omdat een groot gedeelte van de kaspositie het collateral is op de rentederivaten. Wanneer de rente stijgt, dalen de derivaten in waarde en moet het ontvangen collateral direct worden terugbetaald. Daarom is de gemiddelde looptijd van beleggingen kort: tot maximaal één maand en zijn de obligaties vrijwel allemaal vrij verhandelbaar of uit te lenen.

3.5 Derivaten activa en passiva

BPF Schilders maakt gebruik van onderstaande derivaten. Derivaten met een positieve reële waarde worden als actief verantwoord. Derivaten met een negatieve reële waarde worden als passief verantwoord. In navolgend overzicht wordt de uitsplitsing naar actief en passief weergegeven.

(bedragen * € 1.000)				
	2015		2014	
	Reële waarde		Reële waarde	
	Actief	Passief	Actief	Passief
Rentederivaten	70.574	130.959	1.059.720	30.283
Valutaderivaten	42.546	219	2	45.735
Aandelenderivaten	-	-	572	14.328
Grondstofderivaten	-	-	-	11.429
Waarde ultimo boekjaar	113.120	131.178	1.060.294	101.775

Voor de risicoafdekking worden derivaten specifiek ingezet voor afdekking van het renterisico (renteswaps, futures), aandelenmarktrisico (futures) en valutarisico (valutatermijn contracten). Grondstoffenderivaten (commodity swaps) worden ingezet om op kosteneffectieve wijze te beleggen in grondstoffen. Belegd wordt in een passieve, indexgerelateerde, grondstoffenstrategie. In 2015 is de allocatie naar grondstoffen afgebouwd naar 0%.

Rentederivaten

Volgend overzicht geeft inzicht in de netto contractomvang en de looptijd van de rentederivaten per balansdatum.

(bedragen * € 1.000)	Reële waarde		
	Actief	Passief	Contractomvang
Renteswaps			
Een jaar tot en met 10 jaar	15.286	873	-369
Langer dan 10 jaar	55.288	130.086	-1.108.000
Totaal renteswaps	70.574	130.959	
Swaptions			
Langer dan 10 jaar	-	-	-
Totaal Swaptions	-	-	
Totaal rentederivaten	70.574	130.959	

BPF Schilders belegt in futures. Futures zijn op de beurs verhandelbare termijncontracten met verplichte levering van onderliggend financieel instrument of product in de toekomst, tegen een vooraf vastgestelde prijs. Obligatiefutures worden gebruikt om op een efficiënte wijze een positie in te nemen in de onderliggende obligaties. De futures worden dagelijks afgerekend, waardoor de waarde per balansdatum nihil is. Om deze reden zijn deze futures niet in bovenstaand overzicht zichtbaar. De exposure van deze futures, waarover renterisico wordt gelopen, is € 47.000.000 (ultimo 2014 € 12.270.00). De looptijden van de futures zijn grotendeels korter dan één jaar.

Valutaderivaten

BPF Schilders heeft beleggingen in vreemde valuta. Hierdoor bestaat het risico op waardeveranderingen van deze beleggingen als gevolg van een koersverandering van de die valuta. BPF Schilders dekt dit risico deels af. Het valutarisico is grotendeels afgedekt middels valutaderivaten met een looptijd korter dan 1 jaar.

Navolgend overzicht geeft inzicht in de omvang en samenstelling van de valutaderivaten per balansdatum.

(bedragen * € 1.000)	Reële waarde	
	Actief	Passief
Valutatermijn contracten	42.546	219
Totaal valutaderivaten	42.546	219

De contractomvang van de valutaderivaten van BPF Schilders bedraagt per balansdatum € 1.496.000.000 (ultimo 2014: € 1.571.000.000). In hoeverre het valutarisico per balansdatum op totaalniveau door de derivaten zijn afgedekt, is toegelicht in de risicoparagraaf op pagina 81.

Aandelenderivaten

Ultimo 2015 zijn er geen aandelenderivaten. De collar constructie van gekochte put opties en verkochte call opties om het aandelenrisico te mitigeren, liep in 2015 af en is niet verlengd.

Grondstofderivaten

Ultimo 2015 zijn er geen grondstofderivaten. De positie hierin is gedurende 2015 afgebouwd naar 0% vanwege een bestuursbesluit op basis van de update van de ALM-studie in 2015.

De exposure van deze swaps, waarover prijsrisico wordt gelopen, bedraagt per balansdatum nihil (ultimo 2014: € 60.000.000). De looptijden van de futures zijn korter dan een jaar.

3.6 Overige beleggingen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Hedge funds	1.409	2.407
Grondstoffen	-	28.518
Waarde ultimo boekjaar	1.409	30.925

De positie van hedge funds zal aankomend jaar verder worden afgebouwd.

3.7 Overzicht marktwaarde beleggingen en waarderingmethoden

Voor het bepalen van de reële waarde wordt het volgende hiërarchische onderscheid in waarderingmethoden gemaakt. Die is afhankelijk van de beschikbaarheid van objectieve gegevens.

- Directe marktnoteringen – Beleggingen die worden verhandeld op actieve en publieke markten. Deze noteringen betreffen alle posities waarvan de reële waarde is gebaseerd op een direct verhandelbare prijs in de huidige marktomstandigheden.
- Afgeleide marktnoteringen – Beleggingen die worden gewaardeerd op basis van een model waarbij alle variabelen uit de markt zijn af te leiden. Hieronder vallen ook de open end fondsbeleggingen, waarvan minder frequent een nettovermogenswaarde wordt ontvangen maar waarop wel gehandeld kan worden.
- Waarderingsmodellen en technieken – Hieronder zijn alle beleggingen opgenomen waarvan de reële waarde is gebaseerd op waarderingssystemen en -technieken. Daarbij zijn inschattingen gemaakt door het management vanwege het ontbreken van volledig waarneembare marktgegevens. Hieronder worden ook closed end fondsbeleggingen verantwoord.

De marktwaarde van de beleggingen kan ultimo boekjaar als volgt worden weergegeven:

Overzicht marktwaarde beleggingen en waarderingmethoden				
2015				
(bedragen * € 1.000)	Directe markt noteringen	Afgeleide markt-noteringen	Waarderings-modellen en - technieken	Totaal
Vastgoed en infrastructuur	-	366.607	103.275	469.882
Aandelen	2.434.318	-	124.402	2.558.720
Vastrentende waarden	3.029.754	14.585	46	3.044.385
Derivaten	-	113.120	-	113.120
Overige beleggingen	-	-	1.409	1.409
Totaal beleggingen activa	5.464.072	494.312	229.132	6.187.516
Derivaten passiva	-	(131.178)	-	(131.178)
Totaal	5.464.072	363.134	229.132	6.056.338

Overzicht marktwaarde beleggingen en waarderingmethoden				
2014				
(bedragen * € 1.000)	Directe markt noteringen	Afgeleide markt-noteringen	Waarderings-modellen en - technieken	Totaal
Vastgoed en infrastructuur	-	359.732	96.959	456.691
Aandelen	1.952.916	-	123.336	2.076.252
Vastrentende waarden	2.439.162	873.046	8.302	3.320.510
Derivaten	-	686.940	373.354	1.060.294

Overige beleggingen	28.518	-	2.407	30.925
Totaal beleggingen activa	4.420.596	1.919.718	604.358	6.944.672
Derivaten passiva	-	(87.448)	(14.327)	(101.775)
Totaal	4.420.596	1.832.270	590.031	6.842.897

In toelichting 2.2 *Grondslagen voor waardering van activa en passiva* zijn per beleggingscategorie de waarderingsgrondslagen toegelicht. Hierna worden afhankelijk van de complexiteit en omvang van de beleggingen, aanvullende veronderstellingen toegelicht. Deze zijn gehanteerd voor het vaststellen van de reële waarden.

Directe marktnoteringen

Beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde obligaties waarbij sprake is van een actieve markt, worden gewaardeerd tegen slotkoersen. Obligaties worden gewaardeerd inclusief de lopende rente. Voor het waarderen van de onder 'vastrentende waarden' opgenomen inflatie geïndexeerde obligaties, wordt gebruik gemaakt van de slotkoersen of anders consumentenprijsindices. In de slotkoers is de verwachte inflatie verwerkt. De gerealiseerde inflatie wordt gehaald uit de consumentenprijsindex. Beursgenoteerde derivaten (futures) waarbij sprake is van een actieve markt, worden gewaardeerd tegen de officiële slotkoersen.

Afgeleide marktnoteringen

Niet-beursgenoteerde open end beleggingsfondsen worden gewaardeerd tegen de nettovermogenswaarde zoals gepubliceerd door de fondsbeheerder. Het belangrijkste gegeven om de nettovermogenswaarde te bepalen, is de waarde van de beleggingen in een beleggingsfonds per balansdatum.

De waarde van over-the-counter derivaten zoals interest rate swaps, total return swaps en valutatermijncontracten, worden gewaardeerd met een of meerdere standaardmodellen. Daarbij worden variabelen gebruikt die uit een actieve markt zijn af te leiden, zoals interbancaire rentecurves, swaprentes, valutakoersen, prijzen van onderliggende activa, indexen, referentiekurven en spreads van credit default swaps. Deze variabelen worden verkregen van dataleveranciers. De berekende waarden worden dagelijks afgestemd met de tegenpartijen in het kader van het collateral managementproces.

Waarderingsmodellen en technieken

Kapitaalbelangen in closed end beleggingsfondsen, deelnemingen en joint ventures die beleggen in vastgoed, infrastructuur, private equity, vastrentende waarden en hedge funds gewaardeerd tegen de nettovermogenswaarde.

De reële waarde van de closed end beleggingsfondsen, deelnemingen en joint ventures, wordt geschat door de externe manager, het management van de betreffende belegging of de leidende mede-investeerder. Dit gebeurt op basis van de waarderingsmethodiek die met deze partijen is afgesproken. De juiste uitvoering van de afgesproken waarderingsmethodiek wordt gedurende het jaar gemonitord. Als geen schatting is ontvangen, wordt de waarde gebaseerd op de meest recente waardering waarbij aanpassingen worden overwogen.

Het belangrijkste gegeven voor de waardering van de beleggingen, is de waarde van de vastgoedbeleggingen, infrastructuurprojecten, ondernemingen, de betreffende vastrentende waarden, hedgefondsen of alternatieve

beleggingsstrategieën waarin wordt geïnvesteerd. De aannames die de externe manager, het management van de betreffende belegging of de leidende mede-investeerder daarbij doet, zijn afhankelijk van de specifieke belegging die niet direct waarneembaar zijn en een bepaalde mate van professionele expertise vereisen. Daarbij worden uiteenlopende waarderingssystemen en -technieken gehanteerd. Daarbij zijn (onafhankelijke) waarderingsspecialisten betrokken.

Bij het bepalen van de waarde van vastgoedbeleggingen, wordt rekening gehouden met de richtlijnen van de European Association for Investors in Non-listed Real Estate Vehicles (INREV). De externe manager of het management van de betreffende belegging laten de vastgoedobjecten periodiek taxeren door onafhankelijke taxateurs. Bij infrastructuur en private equity wordt de waarde geschat. Daarbij wordt rekening gehouden met de International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines.

De gebruikte methoden om de waarde te bepalen zijn subjectief. Daardoor kan de geschatte waarde afwijken van de waarde die gerealiseerd zou zijn als de betreffende belegging verkocht zou zijn. De jaarrekeningen van de closed end fondsbeleggingen, deelnemingen en joint ventures worden jaarlijks gecontroleerd door onafhankelijke accountants. Bij elke initiële investering van een externe manager, wordt operational due diligence-onderzoek verricht. Daarbij wordt onder meer het waarderingproces beoordeeld. Daarnaast worden de ontwikkelingen bij de externe manager en in de betreffende beleggingen continu gemonitord, al dan niet ter plaatse.

Bij het bepalen van de reële waarde van beursgenoteerde aandelen en beursgenoteerde obligaties, worden aannames gedaan die leiden tot een bepaalde mate van subjectiviteit. Daarbij mag geen sprake zijn van een actieve markt, leningen en enkele derivaten waarbij een of meerdere variabelen niet uit een actieve markt zijn af te leiden

4. Vorderingen uit hoofde van beleggingen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Vorderingen u.h.v. collateral management	12.691	-
Af te wikkelen beleggingstransacties	-	13.590
Te vorderen dividenden	2.048	1.788
Te vorderen bronbelastingen	3.352	3.342
Overige vorderingen en overlopende activa	169	138
Totaal	18.260	18.858

Vorderingen uit hoofde van beleggingen hebben overwegend een looptijd korter dan één jaar.

5. Vorderingen en overlopende activa

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Premiedebiteuren	15.464	10.776
Nog te factureren premiebijdragen	13.816	11.500

Nog te verkrijgen premieontvangsten	3.192	-
Vorderingen op deelnemers	77	369
Rekening-courant A&O Services	-	1.663
Stichting Opleidings- en Ontwikkelingsfonds		
voor het Schilders- en Onderhoudsbedrijf	-	4.413
Overige vorderingen en overlopende activa	9.108	25
Totaal	41.657	28.746

Vorderingen en overlopende activa hebben overwegend een looptijd korter dan één jaar. Op de positie premiedebiteuren is een voorziening dubieuze debiteuren in mindering gebracht ad. € 2.928.000 (2014: € 3.805.000). Ondanks een stijging van het bedrag aan premie debiteuren lijkt het nieuwe incasso beleid adequaat waardoor de voorziening dubieuze debiteuren kan worden bijgesteld.

Stichting Opleidings- en Ontwikkelingsfonds voor het Schilders- en Onderhoudsbedrijf (O&O-fonds)

De lasten van de rechtenopbouw van ouderdomspensioen voor zieken en werklozen, worden in rekening gebracht bij het O&O-fonds. Over 2015 zal in 2016 nog een afrekening worden opgesteld.

Het wettelijk deel alsmede de aanvulling van de pensioenpremie voor zieke werklozen, worden vanaf 1 januari 2005 niet meer door het UWV vergoed. Voor reguliere werklozen geldt dat vanaf 2005 alleen het wettelijk deel nog door het UWV wordt betaald. Daarnaast is met ingang van 1 januari 2011 de financiering van de pensioenopbouw via de FVP-regeling gestaakt. Dit betekent dat werklozen ouder dan 40 jaar en een eerste WW-dag van 1 januari 2011 of later, geen aanspraak meer kunnen maken op een vergoeding vanuit de FVP-regeling.

6. Liquide middelen

Het saldo van de liquide middelen gaat over de pensioenactiviteiten. De liquide middelen zijn tegoeden die zijn aangehouden bij Nederlandse kredietinstellingen. Alle tegoeden zijn direct invorderbaar en staan geheel ter vrije beschikking.

7. Algemene reserve

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Stand begin van het jaar	723.981	541.906
Saldo van baten en lasten	(505.115)	182.075
Saldo eind van het jaar	218.866	723.981

Op 31 december 2015 bedraagt het vereist eigen vermogen € 1.476.318.000 (2014 € 865.200.000). Het fonds heeft daarom ultimo 2015 een reservetekort; het fonds bevindt zich niet in een situatie van dekkingstekort. Het vereist eigen vermogen bevat een solvabiliteitsbuffer om de kans om binnen een jaar in een dekkingstekort te komen, te minimaliseren.

8. Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen kan als volgt worden uitgesplitst:

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Niet ingegaan ouderdomspensioen		
Actieve deelnemers	2.166.116	2.015.273
Gewezen deelnemers	988.478	879.496
Niet ingegaan tijdelijk ouderdomspensioen		
Actieve deelnemers	-	-
Gewezen deelnemers	-	-
Niet ingegaan partnerpensioen		
Actieve deelnemers	554.558	472.174
Gewezen deelnemers	251.632	241.027
Gepensioneerden	246.368	242.321
Ingegaan pensioen		
Ouderdomspensioen	1.144.671	1.075.475
Tijdelijk ouderdomspensioen	3.655	-
Partner pensioen	369.382	357.655
Wezenpensioen	2.821	2.838
Invaliditeitspensioen	69.534	73.729
IBNR invaliditeit	9.266	10.415
Overige	(897)	12.839
Totaal	5.805.584	5.383.242

De mutatie in de voorziening pensioenverplichting is als volgt:

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Stand per 1 januari	5.383.242	4.416.937
Pensioenopbouw		
actieven	103.5121	87.400
risicopremie overlijden	6.809	4.494
Toeslagen	-	-
Rentetoevoeging	9.808	16.505
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	(120.349)	(123.853)
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	(3.516)	(3.634)
Wijziging marktrente	390.516	953.048

Wijziging actuariële bestandsresultaten	1.662	3.952
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	(337)	(476)
Inkoop rechten uit overgangsregeling	16.805	17.100
Overige mutaties	17.432	11.769
Waarde ultimo boekjaar	5.805.584	5.383.242

Pensioenopbouw

Pensioenopbouw is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de opgebouwde nominale rechten van de pensioenregeling. Hieronder worden eveneens de risicopremies verantwoord voor het in het vooruitzicht gestelde partnerpensioen, alsmede de risicopremies ANW en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Toeslagen

Het bestuur heeft besloten om per week 1 van 2016 geen toeslag te verlenen (per week 1 van 2015: 0,0%).

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging betreft de verhoging van de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de éénjaarsrente in de rentetermijnstructuur die door DNB is gepubliceerd aan het begin van het verslagjaar. Voor boekjaar 2015 bedraagt deze rente 0,181% (2014: 0,379%).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De afname van de voorziening die onder dit hoofdstuk is opgenomen, betreft het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De afname van de voorziening, betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert onder invloed van wijzigingen in de marktrente. De waarde van de pensioenverplichtingen verandert namelijk onder invloed van veranderingen in de marktrentecurve. De yield is een maat voor de hoogte van de voorziening afhankelijk van de rentecurve.

Wijziging duration en discontovoet

	2015	2014
Modified duration (in jaren)	20,4	20,0
Gemiddeld gewogen discontovoet (yield)	1,8%	2,1%

Wijziging actuariële bestandsresultaten

Onder actuariële bestandsresultaten worden die mutaties in de voorziening pensioenverplichtingen verantwoord, die naar hun aard kunnen worden gerubriceerd onder één van de volgende risicocategorieën.

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Arbeidsongeschiktheid	8.602	9.059
IBNR toevoeging	(1.149)	(479)
Langlevensrisico	3.011	(6.634)
Kortlevensrisico	(8.802)	2.006
Totaal	1.662	3.952

De actuariële bestandresultaten worden bepaald als een resultaat van prognose (vrijval) en realisatie.

IBNR zijn de toekomstige pensioenen voor bestaande ziektegevallen.

Langleven risico laat een positief resultaat zien omdat er minder overlijdens waren.

Kortlevensrisico is negatief vanwege hetzelfde aspect.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

De waarde van de pensioenverplichtingen verandert door de actuariële inkomende en uitgaande waardeoverdrachten. De uitgaande en inkomende waardeoverdrachten bevatten alleen individuele waardeoverdrachten.

Inkoop rechten uit overgangsregeling

Aan de voorziening pensioenverplichtingen is € 16.805.000 (2014: € 17.100.000) toegevoegd ter financiering van de nieuw ingegane pensioenen uit de inkoopregeling.

Overige mutaties

Onder de overige mutaties worden de actuariële baten en lasten verantwoord die niet onder één van de andere categorieën kunnen worden gerubriceerd.

In navolgende tabel is dit nader uitgesplitst.

(bedragen * € 1 mln)	2015
Overgang systemen	8,5
Overige technische effecten	(4,5)
Mutaties A&O, onder andere rekenregelwijzigingen	13,3
Overige mutaties	0,1
Totaal	17,4

In 2015 is de administratie overgegaan van A&O Services naar PGGM. Overgang systemen betreft incidentele wijzigingen in de aanspraken die bij de overgang zijn ontstaan en die in de tweede helft van 2015 zijn gecorrigeerd, als ook effecten van de aanpassing van de rekenregels bij het vaststellen van de voorziening. Als gevolg hiervan neemt de voorziening toe met € 8,5 miljoen.

De overige technische effecten betreft een technische mutatie als gevolg van de afloop van tijdelijk pensioenen. Als gevolg hiervan neemt de voorziening af met € 4,5 miljoen.

Onder Mutaties A&O zijn wijzigingen ondergebracht die betrekking hebben op de rekenregelwijzigingen en mutaties die hebben plaatsgevonden in het kader van datakwaliteit als gevolg van voorbereiding op de transitie. Als gevolg van neemt de voorziening toe met € 13,3 miljoen.

9. Overige technische voorzieningen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Spaarbijdrage gemoedsbezwaarden	286	291
Totaal	286	291

De afname van de overige technische voorziening in de staat van baten en lasten voor 2015 bedraagt € 5.000 (2014: € 13.000 toename).

10. Verplichtingen uit hoofde van beleggingen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Derivaten	131.178	101.775
Schulden uit hoofde van collateral management	-	695.022
Af te wikkelen beleggingstransacties	2.484	324
Overige schulden en overlopende passiva	2.571	3.193
Waarde ultimo boekjaar	136.233	800.314

Verplichtingen uit hoofde van beleggingen hebben overwegend een looptijd korter dan één jaar.

Derivaten

Zie voor toelichting paragraaf 3.5.

Schulden uit hoofde van collateral management

De schulden uit hoofde van collateral management zijn ontvangen liquiditeiten (als zekerheid) in verband met de positieve reële waarde van derivatenposities.

Af te wikkelen beleggingstransacties

De post af te wikkelen beleggingstransacties ultimo 2015, bestaat voor het grootste deel uit transacties met de vermogensbeheerpartijen.

11. Overige schulden en overlopende passiva

De overige schulden en overlopende passiva zijn als volgt samengesteld:

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Rekening-courant herverzekeraar	212	249

Belastingen en premies sociale verzekeringen	9	5
Nog te betalen uitkeringen	4.647	6.257
Waardeoverdrachten en afkopen	551	120
Ontvangen middelen uit hoofde van VPL - regeling	89.471	89.259
Overige schulden en overlopende passiva	874	1.348
Waarde ultimo boekjaar	95.764	97.238

Overige schulden en overlopende passiva hebben overwegend een looptijd korter dan één jaar. De ontvangen middelen uit hoofde van de VPL – regeling hebben een langlopend karakter.

Rekening-courant herverzekeraar

De risico's uit de ANW-hiaatverzekering zijn herverzekerd bij een herverzekeraar, bij wie een rekening-courant wordt aangehouden. Dit contract is per 1 januari 2015 opgezegd.

Nog te betalen uitkeringen

Onder de positie nog te betalen uitkeringen is rekening gehouden met een reservering vakantietoeslag, die evenredig is toegerekend over de betreffende periode.

Ontvangen middelen uit hoofde van VPL - regeling

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Waarde ultimo vorig boekjaar	89.259	69.694
Premie inkoopregeling	22.306	23.635
Af: onttrekking administratiekosten	(1.561)	(1.654)
	110.004	91.675
Bij: beleggingsresultaat	(1.021)	17.160
Onttrekking voor inkoop pensioen	(16.805)	(17.100)
Vrijval solvabiliteit	(2.707)	(2.476)
Waarde ultimo boekjaar	89.471	89.259

Deelnemers die na 31 december 1949 zijn geboren, kunnen in aanmerking komen voor de inkoopregeling. Dit is een voorwaardelijk recht. Deze deelnemers dienen te voldoen aan de voorwaarden die in hoofdstuk 6 van het pensioenreglement zijn gesteld. Daarnaast is de daadwerkelijke toekenning afhankelijk van de aanwezige financiële middelen.

Toekenning geschiedt jaarlijks voor zover de middelen hiertoe toereikend zijn.

Vanaf 2013 wordt, conform afspraken met CAO partijen, niet meer het éénjaarsrendement vergoed maar het fondsrendement. De verplichting uit hoofde van de VPL-regeling is verlaagd met het fondsrendement van -1,1% (2014: 23,8%) voor een bedrag van € 1.021.000 negatief (2014: verhoogd met € 17.160.000 positief).

12. Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Pensioenbeheer

Per 13 november 2013 is met PGGM N.V. een uitbestedingsovereenkomst aangegaan voor de uitvoering van pensioenbeheeractiviteiten, beleidsadvisering pensioenbeheer en bestuursondersteuning. Deze is ingegaan op 1 januari 2015 en loopt tot 2020. Dit contract zal in 2016 worden geëvalueerd.

Vermogensbeheer

Per 1 april 2014 heeft het bestuur het vermogensbeheer uitbesteed aan PGGM Vermogensbeheer B.V. op basis van de nadere overeenkomst inzake vermogensbeheer met PGGM Vermogensbeheer B.V. Deze is de op 13 november 2013 gesloten. De looptijd van deze overeenkomsten met PGGM is tot 2020. In 2015 heeft een evaluatie plaatsgevonden waarbij de overall conclusie is dat de dienstverlening van een hoog niveau is, maar dat de kosten die hieraan zijn verbonden, wel hoog zijn te noemen. Door het Programma Daadkrachtig Vernieuwen spant PGGM zich in om de hoogwaardige dienstverlening blijvend te kunnen aanbieden tegen dalende kosten.

Juridische procedures

Er zijn twee juridische procedures tegen BPF Schilders aanhangig gemaakt. Op grond van de beschikbare informatie en na raadpleging van juridische adviseurs, is het bestuur van mening dat de uitkomst daarvan geen wezenlijke invloed zal hebben op de financiële positie van BPF Schilders.

Begin 2016 zijn gerechtelijke uitspraken gedaan door de bevoegde instanties, waarbij is vastgesteld dat de werkingssfeer van het pensioenreglement van BPF Schilders van toepassing is.

Investeringsverplichtingen

Vooruitlopend op verwachte inkomende kasstromen bestaan er per balansdatum de volgende investerings- en stortingsverplichtingen:

(bedragen * € 1.000)	2015	2014	Maximale looptijd
Vastgoed en infrastructuur	10.787	16.828	3 jaar
Private equity	34.602	42.783	5 jaar
Totaal	45.389	59.611	

Bonds for collateral

Uit hoofde van derivaten-beleggingstransacties heeft het pensioenfonds geen zekerheden ontvangen in de vorm van in onderpand gegeven obligaties (2014 € 276.000.000).

Verbonden partijen

Er wordt niet belegd in premiebijdragende ondernemingen.

13. Risicobeheer

BPF Schilders wordt in het beheer van de pensioenregelingen geconfronteerd met een groot aantal risico's van zowel financiële als niet-financiële aard. De voor BPF Schilders belangrijkste risico's zijn beschreven in de paragraaf Risicomanagement van het verslag van het bestuur. Onderstaand wordt meer inzicht gegeven in specifieke risico's die voortvloeien uit de beleggingsactiviteiten en de wijze waarop deze beheerst worden.

Dekkingsgraadrisico

De dekkingsgraad is de verhouding tussen de marktwaarde van de beleggingen en de marktwaarde van de pensioenverplichtingen. Voor de nominale dekkingsgraad worden de verplichtingen gewaardeerd tegen de nominale rente.

Het dekkingsgraadrisico is de mogelijke impact op de dekkingsgraad als gevolg van onzekerheid in toekomstige beleggingsrendementen, de ontwikkeling van de rente en demografische grondslagen. Voor de toetsing aan het financieel Toetsingskader (nFTK) wordt de beleidsdekkingsgraad gebruikt. Deze is het gemiddelde van de dekkingsgraden op de laatste 12 maandeinden.

Het minimaal vereist eigen vermogen is de ondergrens voor de vermogenspositie van het fonds. Als het eigen vermogen daaronder komt, bevindt het fonds zich in een situatie van dekkingstekort. In het nFTK geldt dat een fonds niet meer dan 5 jaareinden op rij een tekort mag hebben. De minimaal vereiste dekkingsgraad is eind 2015 gelijk aan 104,3%. De beleidsdekkingsgraad is eind 2015 hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad.

Om te beoordelen of BPF Schilders over voldoende vermogen beschikt om op korte termijn beleggingsrisico's op te vangen, hanteert BPF Schilders het standaardmodel van De Nederlandsche Bank (DNB) voor de bepaling van het vereist eigen vermogen. Dit vereist eigen vermogen, gebaseerd op de strategische beleggingsmix voor 2015, bedraagt per ultimo 2015 afgerond € 1.474.000.000 (ultimo 2014: € 865.200.000), wat overeenkomt met afgerond 25,4% van de nominale verplichtingen (ultimo 2014: 16,1%). Dit leidt tot een verhoging van het vereist eigen vermogen. Ultimo 2014 zou het vereist eigen vermogen bij toepassing van de nieuwe regelgeving circa 21% zijn geweest. De extra verhoging komt door de gebruikmaking van de eenmalige mogelijkheid het risicoprofiel te vergroten.

VERMOGENSPOSITIE CONFORM DE FTK-METHODE		
(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Voorziening pensioenverplichtingen (FTK waardering)	5.805.864	5.383.533
Buffers:		
S1: Renterisico	409.052	-
S2: Risico zakelijke waarden *	1.059.677	828.616
S3: Valutarisico	311.943	164.490
S4: Grondstoffenrisico	-	37.492
S5: Kredietrisico	245.647	85.677
S6: Verzekeringstechnische risico	180.475	161.747
S10: Actief beheer	57.737	
Diversificatie-effect	(791.013)	(412.823)
Totaal S (vereiste buffers) = vereist eigen vermogen	1.473.518	865.199
Vereist vermogen	5.805.864	5.383.533
Aanwezig vermogen	6.024.737	6.107.514
Overschot	(1.254.645)	(141.218)

Hierna worden de verschillende buffers die moeten worden aangehouden nader toegelicht. Van elk risico wordt beschreven wat het inhoudt, welke beheersmaatregelen er genomen worden en welke impact een mogelijke schok op de dekkingsgraad zou hebben.

Risico's

De eerste vier risico's (S1 tot en met S4) betreffen marktrisico. Marktrisico is de mogelijke impact op de waarde van de beleggingen en de verplichtingen als gevolg van onzekerheid in marktprijzen, zoals aandelenkoersen en hoogte van de rente.

Rente- en inflatierisico (S1)

Rente- en inflatierisico is de mogelijke impact op de waarde van de beleggingen en de verplichtingen als gevolg van onzekerheid in de rente en de inflatie. In lijn met de beleggingsstrategie wordt 25% van het nominale renterisico afgedekt door middel van een rentehedge.

Bij bepaling van de voorziening wordt gebruik gemaakt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur (RTS). De rentetermijnstructuur wordt door DNB vastgesteld met een zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). Tot eind 2014 bevatte de RTS ook een driemaandmiddeling. Deze is in 2015 komen te vervallen. Per 15 juli 2015 is de methodiek van de bepaling van de UFR gewijzigd. In de renteafdekking wordt bij de verdeling over looptijden rekening gehouden met marktliquideit en systeemrisico's. Hierbij is het uitgangspunt dat de totale rentegevoeligheid en inflatiegevoeligheid ongewijzigd blijven.

De reële dekkingsgraad is berekend op basis van de nieuwe, wettelijk voorgeschreven wijze. Deze wordt vastgesteld als de verhouding tussen de huidige

beleidsdekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad waarbij volledig toekomstbestendig met prijsinflatie geïndexeerd kan worden.

Bij een toename van de inflatie van 0,5 procentpunt zal de reële voorziening met circa € 296.000.000 toenemen. Deze toename zal leiden tot een daling van de reële dekkingsgraad met ongeveer 3,4 procentpunt.

Risico zakelijke waarden (S2)

Risico zakelijke waarden is het aandelen- en vastgoedrisico. Risico zakelijke waarden is de mogelijke impact op de waarde van de beleggingen als gevolg van onzekerheid in de marktprijzen. Het is, in lijn met de beleggingsstrategie, nadrukkelijk niet de bedoeling dit risico te minimaliseren. Toch wordt dit risico wel beheerst, met als belangrijkste beheersmaatregel een weloverwogen spreiding van de onderliggende beleggingen.

Omdat de beleggingsportefeuille voor een groot deel (circa 51%) uit zakelijke waarden bestaat, is de dekkingsgraad ook erg gevoelig voor veranderingen in aandelenkoersen. Zo geeft een daling van de aandelenkoersen met 25% een daling van de (nominale) dekkingsgraad van circa 13,2 procentpunt.

Voor het risico op daling van de zakelijke waarden in de beleggingsportefeuille moet € 1.060.000.000 aan solvabiliteit worden aangehouden. In onderstaande tabel is dit bedrag nader gespecificeerd naar beleggingscategorie.

(bedragen * € 1.000)				
	Portefeuille	Waarde	Op te vangen	Strategische
		daling	risico	allocatie
Ontwikkelde markten en vastgoed	2.454.428	736.328	30%	33,7%
Opkomende markten	675.709	270.284	40%	9,3%
Niet-beursgenoteerde aandelen	145.588	58.235	40%	2,0%
Direct vastgoed (exclusief correlatie)	470.985	70.648	15%	6,5%
S² (incl. correlatie)		1.059.677		51,5%

Valutarisico (S3)

Valutarisico is de mogelijke impact op de waarde van de beleggingen als gevolg van onzekerheid in de valutakoersen. Per ultimo 2015 wordt 70% van het USD valutarisico afgedekt, voor JPY en GBP wordt 100% afgedekt door middel van termijncontracten.

De totale valutapositie bedroeg per ultimo 2015 € 1.258.000 (2014: € 2.437.000).

Omdat het valutarisico conform beleid niet volledig is afgedekt, is de dekkingsgraad gevoelig voor veranderingen in valutakoersen.

Grondstoffenrisico (S4)

Grondstoffenrisico is de mogelijke impact op de waarde van de beleggingen als gevolg van onzekerheid over de marktprijzen van de grondstoffen. BPF Schilders belegt niet in grondstoffen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is de mogelijke impact op de waarde van de beleggingen wanneer tegenpartijen niet aan de contractuele verplichtingen kunnen voldoen. Daarbij worden tegenpartijen gedefinieerd als partijen die direct geld lenen aan tegenpartijen in financiële markten. Over de beursgenoteerde derivaten wordt geen kredietrisico gelopen.

De beheersing van kredietrisico naar tegenpartijen is geïntegreerd in het beleggingsproces door gebruik te maken van geaccordeerde tegenpartijen, dagelijks collateral management en een limietenstructuur. Het meten van kredietrisico gebeurt dagelijks integraal over de gehele portefeuille waarin alle facetten van krediet- en tegenpartijrisico's worden meegenomen. De dekkingsgraad is beperkt gevoelig voor schokken in de kredietwaardigheid van tegenpartijen.

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Verzekeringstechnisch risico is de mogelijke impact op de waarde van de pensioenverplichtingen als gevolg van onzekerheid in de actuariële grondslagen. Langlevenrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevenrisico is het risico voor BPF Schilders dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld wordt verondersteld. In 2014 is de grondslag voor sterfte en langlevens geactualiseerd op basis van het door de Actuarieel Genootschap (AG) gepubliceerde prognosetafel 2014. In 2014 zijn tevens de factoren voor de fonds specifieke ervaringssterfte geactualiseerd.

Op basis hiervan dient BPF Schilders rekening te houden met een vereist eigen vermogen van circa 3% van de voorziening pensioenverplichtingen.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeit kent verschillende dimensies. BPF Schilders heeft behoefte aan voldoende liquide middelen (kas) om bijvoorbeeld de ingegane pensioenen te kunnen betalen. Daarnaast moet BPF Schilders ook voor de uitvoering van de hedgestrategieën binnen het beleggingsbeleid over voldoende liquide middelen beschikken. BPF Schilders monitort de verhouding tussen de liquiditeitsbehoefte en de beschikbare liquiditeit in een sterk negatief stressscenario. BPF Schilders heeft voldoende mogelijkheden om zijn liquiditeitspositie te vergroten. Hierdoor is BPF Schilders in staat om op korte termijn aan zijn verplichtingen te voldoen, ook in tijden van stress en wordt hier bij het bepalen van het vereist eigen vermogen geen rekening mee gehouden.

Concentratierisico (S8)

Concentratierisico is het risico dat ontstaat als een adequate spreiding van activa of passiva ontbreekt. BPF Schilders heeft een beleggingsstrategie met een weloverwogen spreiding van de beleggingen over categorieën, regio's, sectoren en bedrijven. Ook het deelnemersbestand is divers, met een zeer groot aantal deelnemers en een spreiding over de verschillende leeftijdscohorten. Het risico is daarmee beperkt.

Daarom wordt bij het bepalen van het vereist eigen vermogen geen buffer voor dit risico aangehouden.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen en onverwachte externe gebeurtenissen. BPF Schilders heeft in de afgelopen jaren stappen gezet richting een meer volwassen risicomanagement. Onder meer door de verstrekking van ISAE3402-verklaringen met betrekking tot de beheersing van interne processen bij pensioenbeheer en vermogensbeheer wordt het financieel operationeel risico gemanaged. Daarom wordt bij het bepalen van het vereist eigen vermogen geen buffer voor dit risico aangehouden.

Actief beheer (S10)

Actief beheer betreft het maximale verlies dat door actief beheer zal optreden met een waarschijnlijkheid van 2,5%. Dit risico was de voorgaande jaren opgenomen onder risico zakelijke waarden.

14. Financiering en financiële positie

Financiële positie

De actuele dekkingsgraad is gedurende 2015 gedaald van 113,4% naar 103,8%. In 2015 is het nieuwe Financieel toetsingskader ingevoerd. Een van de onderdelen hiervan is de introductie van de beleidsdekkingsgraad. Dit is het gemiddelde van de laatste 12 actuele dekkingsgraden op de maandeinden.

De beleidsdekkingsgraad van 107,3 (2014: 114,3) ligt boven de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,3% en onder de vereiste dekkingsgraad van 125,4%. In het nieuwe FTK is er een nieuwe, wettelijke definitie van de reële dekkingsgraad. Deze definitie wijkt af van de definitie die door Schilders tot nu toe in de jaarrekening werd gebruikt. De nieuwe wettelijke definitie is de dekkingsgraad die nodig is om de volledige toekomstbestendige indexatie uit te kunnen keren. De tot nu toe gebruikte definitie door BPF Schilders was de dekkingsgraad berekend met een rentetermijnstructuur gecorrigeerd voor de verwachte prijsinflatie. Met de nieuwe definitie is de reële dekkingsgraad eind 2015 gelijk aan 86,1%.

Verloop dekkingsgraad

De dekkingsgraad is de verhouding tussen het vermogen en de marktwaarde van de pensioenverplichtingen. Bij de nominale dekkingsgraad wordt uitgegaan van de nominale pensioenverplichtingen. Daarin zijn de toegekende indexeringen uit het verleden opgenomen. Hierin zitten niet de eventuele toekomstige indexeringen.

Bij het bepalen van de voorziening is gebruik gemaakt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Sinds 2012 wordt de rentetermijnstructuur door DNB vastgesteld met gebruik van driemaandsmiddeling en een zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). Sinds het begin van het verslagjaar wordt de rentecurve niet meer vastgesteld als het gemiddelde van drie maanden. Deze wijziging leidde tot een daling van de actuele dekkingsgraad met 5,3%. Daarnaast is per 15 juli 2015 de methodiek voor de bepaling van de UFR gewijzigd door DNB. Dit leidde tot een daling van de dekkingsgraad met 3,0%.

Navolgende tabel geeft de impact van de verschillende factoren op de ontwikkeling van de dekkingsgraad weer.

ONTWIKKELING AANWEZIGE DEKKINGSGRAAD		
	2015	2014
Dekkingsgraad begin van het jaar	113,4%	112,3%
Impact beleggingsopbrengst	(1,2%)	27,0%
Toevoeging rente	(0,2%)	(0,4%)
Marktwaarde verandering	(7,7%)	(20,0%)
Indexering	0,0%	0,0%
Impact premies en pensioenopbouw	(0,7%)	(0,2%)
Impact uitkeringen	0,2%	0,2%
Aanpassing actuariële grondslagen	0,0%	0,7%
Wijziging regeling	0,0%	(1,2%)
Overig	(0,1%)	(5,0%)
Dekkingsgraad ultimo boekjaar	103,8%	113,4%

De factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de dekkingsgraad worden hieronder toegelicht:

Impact beleggingsopbrengst.

Het totale effect van de beleggingsopbrengsten op de dekkingsgraad van het fonds is -1,2% punt (2014: 27,0% punt). De totale beleggingsopbrengsten bedroegen in 2015 per saldo € -64.773.000 (2014 € 1.166.114.000), exclusief toegerekend rendement op de VPL-regeling. De marktrente is in 2015 gestegen. Als gevolg hiervan zijn de rentederivaten en obligaties in waarde gedaald. Hiernaast droegen de aandelen positief bij aan het resultaat.

Impact toevoeging rente.

De toevoeging van rente (op basis van de 1-jaars rente gepubliceerd door de DNB) aan de primo voorziening zorgt voor een daling van de dekkingsgraad met -0,2% punt.

Impact marktwaarde verandering.

Door wijziging van de rentetermijnstructuur daalt de dekkingsgraad met -7,7% punt. Dit is gebaseerd op de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per einde 2015.

Indexering

BPF Schilders heeft de ambitie om de pensioenen te verhogen in lijn met de prijsontwikkeling (toeslagverlening). Het bestuur heeft besloten om de pensioenen in week 26 van 2014 en week 1 van 2015 echter niet te verhogen, aangezien de dekkingsgraad van het pensioenfonds te laag was

Gegeven de huidige financiële positie is de kans op indexering ook de komende jaren klein. Die verwachting is sterk afhankelijk van marktontwikkelingen. Volgens het nieuwe FTK mag pas worden geïndexeerd bij een dekkingsgraad boven de 110%. Daarnaast moeten de buffers hoog genoeg zijn om deze indexering ook in de toekomst te kunnen blijven geven. Daardoor is de kans op indexering de komende jaren zeer klein.

Impact premies.

Door premiebijdrage en pensioenopbouw verandert de dekkingsgraad met -0,7% punt. Deze post is het saldo van het effect op de dekkingsgraad van enerzijds de actuariële benodigde kosten voor pensioenopbouw en anderzijds de feitelijk ontvangen premiebijdrage.

Impact uitkeringen.

Door het verrichten van pensioenuitkeringen verandert de dekkingsgraad met 0,2% procentpunt. Deze post is het resultaat van enerzijds de werkelijke verrichte pensioenuitkeringen en anderzijds de vrijval uit de voorziening voor pensioenuitkeringen gedurende 2015.

Impact aanpassing actuariële grondslagen.

In 2015 zijn de grondslagen van BPF Schilders niet aangepast. Als gevolg hiervan is er in 2015 geen invloed op de dekkingsgraad.

Impact overige mutaties.

De post overig zorgt voor een verandering van de dekkingsgraad met -0,1% punt.

Premie en toetsing aan de Pensioenwet

De feitelijke pensioenpremie voor 2015 bedraagt 29,5% over het salaris boven de franchise of het gekozen pensioenloon boven de franchise ingeval van een zzp'er.

Achteraf bekijkt BPF Schilders of de premie over 2015 kostendekkend is geweest. Dit wordt op twee manieren getoetst. Op basis van de gedempte premie en op basis van de kostendekkende premie. Bij de toetsing wordt uitgegaan van de regels onder het nieuwe FTK. Bij de gedempte premie is daarom uitgegaan van damping op basis van rendement minus ambitie. De kostendekkende premie is gebaseerd op de nominale rentestand van eind 2015. Bij de ongedempte kostendekkende premie wordt geen rekening gehouden met de meeropbrengst vanuit het beleggingsbeleid.

De feitelijke pensioenpremie van € 96.729.000 is hoger dan de gedempte premie van € 92.989.000. Hiermee wordt voldaan aan de eis van kostendekkendheid volgens de Pensioenwet. De feitelijke premie is echter lager dan de kostendekkende premie van € 136.706.000.

In onderstaande tabel zijn de verschillende premies uitgesplitst. De bovenste regel geeft de gedempte en kostendekkende premie weer. Deze premie is te splitsen in een deel voor de inkoop van onvoorwaardelijke verplichtingen, een opslag voor het in stand houden van een solvabiliteitsopslag en een opslag voor uitvoeringskosten. Wanneer de feitelijke premie wordt vergeleken met de kostendekkende premies is een positief verschil te bestemmen als een opslag voor herstel van de financiële positie.

	Kostendekkende premie	Gedempte premie
Actuariel benodigde koopsom	110.321	84.366
Uitvoeringskosten	8.623	8.623
Solvabiliteit	17.762	-
Totale kostendekkende premie	136.706	92.989
Feitelijke pensioenpremie	96.729	96.729

	2015	2014
Premies (inclusief opslag administratiekosten en invaliditeit)	116.476	125.712
Inkoopregeling en vroegpensioen backservice	(22.306)	(23.635)
Administratiekosten Inkoopregeling	1.561	1.654
FVP bijdragen	-	2.506
ANW premies	998	1.254
Feitelijke premies	96.729	107.491

De kosten voor de inkoopregeling, als de hiervoor betaalde premie zijn niet meegenomen in de bepaling voor de feitelijke premie. De hieruit vrijvallende administratiekosten zijn wel meegenomen bij de bepaling van de feitelijke premie, ter dekking van de uitvoeringskosten.

Waardeoverdrachten

Een pensioenuitvoerder is wettelijk verplicht om op verzoek van een werknemer mee te werken aan waardeoverdracht, als de werknemer gaat deelnemen in een pensioenregeling die door een andere pensioenuitvoerder wordt uitgevoerd. Deze overdracht betreft de waarde van de tot dan toe bij de overdragende pensioenuitvoerder opgebouwde pensioenaanspraken. De ontvangende pensioenuitvoerder is verplicht om de overgedragen waarde aan te wenden voor de

toekenning van pensioenaanspraken die ten minste gelijkwaardig zijn aan de oorspronkelijk opgebouwde aanspraken.

De Pensioenwet schrijft voor dat deze verplichting wordt opgeschort als bij een van de pensioenuitvoerders, of beiden, sprake is van een beleidsdekkingsgraad onder de 100%. De beleidsdekkingsgraad van BPF Schilders bevond zich in 2015 het hele jaar boven de 100%. Daarom hebben in heel 2015 waardeoverdrachten plaatsgevonden.

15. Premiebijdragen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Pensioenpremies uit arbeid:		
- Ouderdoms- en nabestaandenpensioen	95.078	99.815
- Inkoopregeling	19.511	19.576
	114.589	119.391
Overige pensioenpremies:		
- Werkloosheidswet (WW)	653	3.916
	653	3.916
Totaal	115.242	123.307

Door een krimp in de sector daalden de premiebijdragen in 2015 evenals in 2014. Daarnaast is in 2015 voor de zzp'ers het pensioenpremieloon gebaseerd op de fiscale winst van 2012. Voorheen was het pensioenkeuzeloon gebaseerd op het wettelijk minimumloon. Doordat de fiscale winst veelal lager is dan het wettelijk minimumloon, heeft dit ook een dalend effect op de premiebijdragen in 2015.

De premie voor de basisregeling is in 2015 voor cao-personeel vastgesteld op 29,5% over het -uurloon (2014: 29,5%). Voor overig personeel was dit 25,2% over het vast loon (2014: 25,2%). De premie voor de inkoopregeling (exclusief premie VP-hiaat) is vastgesteld op 9,0% over het uurloon voor cao-personeel (2014: 9,0%) en 8,9% over het vast loon voor overige personeel tot week 17, vanaf week 17 was dit 7,69% (2014: 8,9%).

Onder pensioenpremies uit arbeid is inbegrepen de bijeengebrachte premies door zzp'ers van € 17,5 miljoen (2014: 17,2 miljoen)

16. Beleggingsopbrengsten

2015					
(bedragen * € 1.000)	Direct	Indirecte Prijsmutaties	Valuta-mutaties	Kosten vermogens-beheer	Totaal
Vastgoed en infrastructuur	20.329	30.849	6	(1.045)	50.139
Aandelen					
- Aandelen	49.250	(34.542)	143.559	(5.412)	152.855
- Private Equity	318	21.701	1.117	(277)	22.859
Vastrentende waarden					
- Obligaties en leningen	61.980	(87.050)	59.998	(5.995)	28.933
- Geldmarktbeleggingen	307	4	8.378	(772)	7.917
Derivaten					
- Rentederivaten	-	(135.305)	-	37	(135.268)
- Aandelenderivaten	-	(13.659)	-	-	(13.659)
- Grondstoffenderivaten	-	(8.205)	-	-	(8.205)
- Valutaderivaten	-	-	(168.606)	-	(168.606)
Overige beleggingen	-	(4.741)	1.998	(16)	(2.759)
Totaal	132.184	(230.948)	46.450	(13.480)	(65.794)
Toegerekend rendement aan VPL-regeling					1.021
Totaal					(64.773)
2014					
(bedragen * € 1.000)	Direct	Indirecte Prijs-mutaties	Valuta-mutaties	Kosten vermogens-beheer	Totaal
Vastgoed en infrastructuur	17.896	(137)	2.115	(330)	19.544
Aandelen					
- Aandelen	39.272	80.333	148.255	(2.832)	265.028
- Private Equity	270	7.925	6.343	(95)	14.443
Vastrentende waarden					
- Obligaties en leningen	67.905	130.602	67.879	(5.853)	260.533
- Geldmarktbeleggingen	5.204	(348)	10.666	(536)	14.986
Derivaten					
- Rentederivaten	-	802.610	-	(453)	802.157
- Aandelenderivaten	-	1.491	-	-	1.491
- Grondstoffenderivaten	-	(21.732)	-	-	(21.732)
- Valutaderivaten	-	-	(168.363)	-	(168.363)
Overige beleggingen	-	(8.557)	3.773	(29)	(4.813)
Totaal	130.547	992.187	70.668	(10.128)	1.183.274
Toegerekend rendement aan VPL-regeling					(17.160)
Totaal					1.166.114

Kosten vermogensbeheer

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Beheervergoedingen	11.318	8.602
Bewaarloon	334	234
Overige kosten	1.828	1.292
Totaal	13.480	10.128

In de kosten van vermogensbeheer zoals hierboven gepresenteerd, zijn de kosten opgenomen die direct aan BPF Schilders in rekening worden gebracht. Deze kosten betreffen de beheervergoedingen onder aftrek van restituties, het bewaarloon en de overige kosten, en bedragen € 13.480.000 (2014: € 10.128.000).

Naast directe kosten zijn er indirecte kosten. Een deel van het vermogen van BPF Schilders is belegd in beleggingsfondsen. De kosten die in deze fondsen worden gemaakt zijn indirecte kosten voor BPF Schilders. Deze kosten zijn onderdeel van de waardering van deze fondsen en maken als zodanig onderdeel uit van de in het resultatenoverzicht opgenomen indirecte prijsmutaties.

17. Overige baten

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
FVP-bijdragen	-	2.506
ANW premies	999	1.254
Baten uit herverzekering	-	1.026
Interest inkomende overdrachten van rechten	12	20
Overige baten	3.128	177
Totaal	4.139	4.983

Onder de post 'Overige baten' is de schadevergoeding verantwoord die is verkregen vanuit de liquidatie van een stichting waarin vastgoed werd beheerd.

18. Pensioenuitkeringen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Uitkeringen ter zake van:		
- ouderdomspensioen	71.336	79.381
- partnerpensioen	22.094	21.091
- wezenpensioen	527	439
- vroegpensioen	11.439	6.498
- vakantiegeld	8.501	13.604
- afkoop van pensioenen	3.762	3.358
- mutatie voorziening niet opgevraagde pensioenen	(320)	(492)
- invaliditeitspensioenuitkeringen	5.868	5.987
- uitkeringen ANW	1.189	1.206
- uitkeringen bij overlijden	26	27
- correcties uitkeringen	(250)	-
Totaal	124.172	131.099

Afkoop van pensioenen

De afkoop betreft pensioenen die lager zijn dan € 462,88 (2014: € 458,06) voor rechthebbenden.

19. Pensioenuitvoeringskosten

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Bestuurskosten	862	1.202
Kosten uitbesteding	8.887	7.637
Overige kosten	2.390	3.308
Totaal	12.139	12.147

Bestuurskosten

Aan de leden van het bestuur zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt. BPF Schilders heeft in 2015 evenals over 2014 geen personeel in dienst. Over 2015 zijn ten laste van het pensioenfonds vacatiegelden toegekend aan bestuurders van in totaal € 550.000 (2014: € 671.000). De daling wordt veroorzaakt door de afronding van de transitie van A&O Services naar PGGM welke voorgaand jaar extra tijd van het bestuur heeft gevraagd.

(bedragen * € 1.000)	2015
Dagelijks bestuur	314
Overige bestuursleden	193
Externe advies	43
Totaal	550

Aan de Raad van Toezicht is over 2015 een bedrag van € 41.000 aan bezoldiging toegekend. Op de website www.bpfschilders.nl is onder de knop kosten de vergoedingsregeling na te lezen.

Kosten uitbesteding

BPF Schilders heeft PGGM N.V. aangesteld als pensioenuitvoerder van het fonds, over de periode van 1 januari 2015 tot 6 juli 2015 was dit A&O Services B.V., als dochteronderneming van PGGM. De uitvoering van het vermogensbeheer is uitbesteed aan PGGM Vermogensbeheer B.V. De kosten voor de uitvoering van de opgedragen taken bestaan uit een vaste vergoeding. De uitvoeringskosten van BPF Schilders worden gemonitord met kwartaalrapportages over de opgestelde en geaccordeerde begroting.

De direct aan de beleggingsactiviteiten toe te rekenen kosten, zoals kosten van extern vermogensbeheer, maken geen deel uit van het doorberekende tarief. Deze worden, conform de berekening van de Z-score, in mindering gebracht op de beleggingsopbrengsten op de regel 'kosten van vermogensbeheer'.

De stijging wordt veroorzaakt omdat BPF gedurende aanvullende diensten is gaan afnemen van de uitvoeringsorganisatie. Dit betrof stemmen en engagement en fiscale dienstverlening.

Overige kosten

In de overige kosten zijn de honoraria opgenomen van de externe accountant en de externe actuaire van BPF Schilders.

In het navolgende overzicht staan de honoraria van de accountant vermeld:

HONORARIA ACCOUNTANT 2015		
(bedragen * € 1.000)		
	KPMG Accountants NV	Overig KPMG netwerk
Wettelijke controles	59	-
Andere assurance-opdrachten	18	-
Belastingadviesdiensten	-	10
Totaal	77	10

De controle van het boekjaar 2015 maakt € 36.000 van de totale accountantskosten uit.

20. Saldo overdrachten van rechten

SALDO OVERDRACHTEN VAN RECHTEN		
(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Uitgaande overdrachten	1.582	2.290
Inkomende overdrachten	(1.149)	(1.763)
Totaal	433	527

Dit is het saldo van inkomende bedragen uit hoofde van overgenomen pensioenverplichtingen en uitgaande bedragen uit hoofde van overgedragen pensioenverplichtingen.

21. Overige lasten

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Afschrijvingskosten PAS	-	1.213
Premies herverzekering	-	1.177
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	129	(171)
Interest uitgaande overdrachten van rechten	26	19
Diverse lasten	487	-
Totaal	642	2.238

Afschrijvingskosten PAS

Gezien de overname van A&O Services door PGGM en de daaraan gekoppelde transitie, is de operationele software ultimo 2014 volledig afgeschreven.

Dotatie voorziening dubieuze debiteuren

Op debiteuren uit hoofde van premievorderingen, wordt een voorziening voor mogelijke oninbaarheid in mindering gebracht. De omvang is gebaseerd op de ouderdom van de vorderingen en op basis van lopende, uitbestede incassozaken en faillissementszaken in 2015.

22. Resultaat op premiebijdragen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Premiebijdragen (exclusief kostenopslagen)	88.576	97.339
Pensioenopbouw	(98.803)	(87.400)
Risicopremies: Overlijden	(6.809)	(4.494)
Risicopremies: Invaliditeit	(4.709)	(5.229)
Inkoopregeling	2.706	2.476
Totaal pensioenregeling	(19.039)	2.692

De gevraagde pensioenpremie in 2015 bedroeg 29,5 % over de premiegrondslag. In 2014 was dit eveneens 29,5%. Door een krimp in de sector daalden in 2015 ten opzichte van 2014 zowel de feitelijke premie als de pensioenopbouw. Daarnaast is in 2015 voor de zzp'ers het pensioenpremieloon gebaseerd op de fiscale winst van 2012. Voorheen was het pensioenpremieloon gebaseerd op wettelijk minimumloon. Doordat de fiscale winst veelal lager is dan het wettelijk minimumloon, heeft dit ook een dalend effect op de premiebijdragen in 2015.

Met name door de afname van de rentetermijnstructuur stegen de kosten voor de pensioenopbouw.

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
<i>Resultaat uitgaande waardeoverdrachten</i>		
Vrijval voorziening uitgaande waardeoverdracht	1.614	2.313
Betaalde overdrachtswaarde (financieel)	(1.582)	(2.290)
	32	23
<i>Resultaat inkomende waardeoverdrachten</i>		
Toevoeging voorziening inkomende waardeoverdracht	(1.277)	(1.837)
Betaalde overdrachtswaarde (financieel)	1.149	1.763
	(128)	(74)
Totaal	(96)	(51)

Resultaten op waardeoverdrachten worden veroorzaakt door een verschil in waarderingswijze van de waardeoverdracht bij de berekening van het effect op de voorziening, en bij de berekening van de betaling zelf.

23. Resultaat op beleggingen en verplichtingen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Beleggingsresultaten	(64.773)	1.166.114
Rentetoevoeging technische voorzieningen	(9.808)	(16.505)
Wijziging marktrente technische voorzieningen	(390.516)	(953.048)
Indexering pensioenrechten	-	-
Totaal	(465.097)	196.561

24. Resultaat op pensioenuitvoeringskosten en pensioenuitkeringen

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Kostenopslag in feitelijke premie	8.153	8.975
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	3.516	3.634
Werkelijke pensioenuitvoeringskosten	(12.139)	(12.147)
Totaal	(470)	462

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
<i>Resultaat op pensioenuitkeringen</i>		
Werkelijke pensioenuitkeringen	(120.410)	(127.742)
Onttrekking voorziening voor pensioenuitkeringen	117.210	121.132
Resultaat op pensioenuitkeringen	(3.200)	(6.610)
Vrijval voorziening door afkoop	3.139	2.721
Uitgekeerde afkoopbedragen	(3.762)	(3.358)
Resultaat op afkopen	(623)	(637)
Totaal	(3.823)	(7.247)

Het resultaat op pensioenuitkeringen is negatief € 3.200.000 , dit wordt met name veroorzaakt door technische oorzaken.

Het resultaat op afkoop wordt verklaard doordat de uitgekeerde afkoopbedragen iets hoger zijn dan de vrijval in de voorziening.

25. Overige resultaten

(bedragen * € 1.000)	2015	2014
Actuariële resultaten op kanssystemen eigenrekening	(1.662)	(15.733)
Overige mutaties in de voorziening	(17.427)	-
Overige baten en lasten, per saldo	2.499	5.391
Totaal	(16.590)	(10.342)

De overige actuariële resultaten bestaan uit de bestandsresultaten, realisatie van sterfte- en arbeidsongeschiktheid, veranderingen in de actuariële rekenmodellen en het verwerken van een administratieve inhaalslag in het 2^e halfjaar van 2015. Door deze inhaalslag zijn er nu meer gesignaleerde partners achterhaald dan voorheen het geval was, waardoor de voorziening is opgehoogd voor latent partnerpensioen.

In de post overige mutaties in de voorziening zijn de effecten opgenomen van de transitie van A&O naar PGGM voor een bedrag van € 13,6 miljoen. Dit bedrag komt voort uit de verbeteringen die zijn doorgevoerd in de pensioenadministratie. Deze verbeteringen zijn ingegeven door het project Datakwaliteit (Quinto-P).

Onder de overige baten en lasten zit met name de opslag in de feitelijke premie voor arbeidsongeschiktheidsrisico.

26. Toelichting op het kasstroomoverzicht

Onder de overige mutaties uit pensioenactiviteiten is de mutatie opgenomen van de rekening courant positie met de uitvoeringsorganisatie A&O Services.

Onder de overige mutaties uit beleggingsactiviteiten is de mutatie uit hoofde van collateral management opgenomen.

Zeist, 27 juni 2016

Het bestuur:

mevrouw drs. C.M. van der Werf, werkgeversvoorzitter

mevrouw drs. M.B. van Veldhuizen, werknemersvoorzitter

Overige gegevens

Bestemming van saldo van baten en lasten

Voor de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN. Hierin is opgenomen dat het totale resultaat wordt toegevoegd aan de algemene reserve van het pensioenfonds.

Het voorstel voor de bestemming van het saldo van baten en lasten over 2015, is opgenomen onder de actuariële analyse van het saldo van baten en lasten op pagina 48.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen relevante gebeurtenissen na balansdatum.

Actuariële verklaring

Door de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf te Zeist is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2015.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 30.000.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 1.500.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant, in het kader van de jaarrekeningcontrole, onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met de balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid

wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 en 132.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op de balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch tenminste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Rotterdam, 27 juni 2016

was getekend.

drs. R.J.M. van de Meerakker AAG
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf

Verklaring over de jaarrekening 2015

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf per 31 december 2015 en van het resultaat 2015, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2015 van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schilders-, Afwerkings- en Glaszetbedrijf (de Stichting) te Zeist gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- 1 de balans per 31 december 2015;**
- 2 de staat van baten en lasten over 2015; en**
- 3 de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.**

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak SAMENVATTING

Goedkeurende controleverklaring

Materialiteit

Materialiteit van EUR 30 miljoen, 0,5% van het pensioenvermogen

Kernpunten

- Schattingsonzekerheid bij de waardering van beleggingen
- Schattingsonzekerheid bij de waardering van de

MATERIALITEIT

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 30 miljoen, circa 0,5% van het pensioenvermogen per 31 december 2015. Het pensioenvermogen omvat het stichtingskapitaal, de reserves en de technische voorzieningen voor risico van het pensioenfonds. Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het Bestuur afgesproken dat wij aan het Bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 1,5 miljoen rapporteren aan hen alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

UITBESTEDING VAN BEDRIJFSPROCESSEN AAN DIENSTVERLENERS

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen en vanaf juli 2015 het beheer van de pensioenadministratie uitbesteed aan PGGM N.V. (hierna PGGM). In juli 2015 heeft PGGM de pensioenadministratie overgenomen van A&O Services B.V. (thans ook onderdeel van PGGM). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door PGGM.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen die andere onafhankelijke accountants uitvoeren op de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van A&O Services B.V. (tot juli 2015) en PGGM in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402-type II) rapportages.

De uitvoeringsorganisatie PGGM heeft op basis van afspraken met het Bestuur van de Stichting, aan een onafhankelijk accountant opdracht gegeven de informatie ten behoeve van de jaarrekening die PGGM verstrekt aan de Stichting ('de cliënt rapportage') te controleren.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 30 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant beoordeeld en aanvullende eigen controle werkzaamheden uitgevoerd.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

DE KERNPUNTEN VAN ONZE CONTROLE

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het Bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Schattingonzekerheid in de waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen zijn een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 3.7 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 592 miljoen (10%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op afgeleide marktnoteringen en geschikte waarderingsmodellen en -technieken. Het bepalen van de marktwaarde voor deze beleggingen is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

In de toelichting geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 2.2 en noot 3.7 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet, inclusief onzekerheden.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het Bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormde de waardering van beleggingen met behulp van schattingen

Schattingonzekerheid in de waardering van beleggingen

een kernpunt in onze controle.

Onze aanpak

Voor individueel significante beleggingen, waarvoor de waardering tot stand komt met behulp van schattingen, heeft de accountant van PGGM gebruik gemaakt van de beheersmaatregelen die zijn ingericht bij de vermogensbeheerder en die onderdeel zijn van de ISAE 3402 type II rapportage. Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers enerzijds en de betrouwbare aanlevering van, en toereikende beoordeling op, periodieke performancecijfers anderzijds. Daarnaast heeft de accountant van PGGM de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens heeft de accountant van PGGM de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen en geschikte waarderingsmodellen en -technieken onderzocht.

De waardering van vastgoed en infrastructuur alsmede private equity is getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Hierbij is onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant. Significante afwijkingen zijn door de accountant van PGGM nader onderzocht. Bovendien heeft de accountant van PGGM ook de monitoring van de uitvoeringsorganisatie op recente financiële informatie van de beleggingen na balansdatum in zijn werkzaamheden betrokken.

De waardering van derivaten is onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. De waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig verkregen openbare marktinformatie van onafhankelijke bronnen. Significante verschillen zijn door de accountant van PGGM nader onderzocht.

De accountant van PGGM heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de beleggingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht.

Wij hebben vastgesteld dat de door de accountant van PGGM gecontroleerde cliënt rapportage aansluit met de jaarrekening.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormde onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze observatie

Wij hebben vastgesteld dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

De waardering van beleggingen is op evenwichte wijze bepaald overeenkomstig de gehanteerde waarderingsgrondslagen en methodieken.

Schattingonzekerheid in de waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen zijn een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorziening komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de markttrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB).

Schattingonzekerheid in de waardering van de technische voorzieningen

Het Bestuur heeft in noot 2.2 in de toelichting de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In noot 13 (risicobeheer) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet, inclusief onzekerheden.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het Bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het Bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen controleaanpak, de attentiepunten bij de controle en de uitkomsten van de controle.

Wij hebben de door het Bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het Bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris.

De accountant van PGGM heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de waardering van de technische voorziening aan ons gerapporteerd. Daarnaast heeft de accountant van PGGM de betrouwbaarheid van de administratieve basisgegevens gecontroleerd die de basis vormen voor de totstandkoming van de technische voorzieningen. Hierin is inbegrepen de controle op de transitie van de pensioenadministratie van A&O Services naar PGGM. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde clientrapportage aansluit met de jaarrekening.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormde onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verantwoordelijkheden van het Bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening alsmede voor het opstellen van het Bestuursverslag, beiden in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsels moet het Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Bestuur het voornemen heeft

om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de Stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraude ontdekken.

Voor een nadere beschrijving van onze verantwoordelijkheid ten aanzien van een controle van de jaarrekening verwijzen wij naar de website van de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA). www.nba.nl/standaardteksten-controleverklaring.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Verklaring betreffende het Bestuursverslag en de overige gegevens

Wij vermelden op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW (betreffende onze verantwoordelijkheid om te rapporteren over het Bestuursverslag en de overige gegevens):

- dat wij geen tekortkomingen hebben geconstateerd naar aanleiding van het onderzoek of het Bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de door Titel 9 Boek 2 BW vereiste overige gegevens zijn toegevoegd;
- dat het Bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Utrecht, 27 juni 2016
KPMG Accountants N.V.

was getekend

W. Teeuwissen RA

Personalia

Stand per 31 december 2015:

Bestuur

Voorzitters

- de heer T.J.M. van Haaster, werknemersvoorzitter op voordracht van werknemersvereniging FNV tot 31-12-2015
- mevrouw C.M. van der Werf, werkgeversvoorzitter op voordracht van werkgeversvereniging OnderhoudNL

Lid op voordracht van werkgeversvereniging OnderhoudNL:

- de heer A.Ph.M. Buller

Lid op voordracht van werknemersvereniging FNV:

- mevrouw M.B. van Veldhuizen vanaf 1-10-2015 lid, vanaf 1-1-2016 werknemersvoorzitter

Plaatsvervangend lid op voordracht van werknemersvereniging CNV Vakmensen:

- de heer H.J. Wuijten

Lid namens de pensioengerechtigden op voordracht van de pensioengerechtigden in het VO:

- de heer L.C.M. Leisink

Lid namens de zelfstandigen op voordracht van de zzp-organisaties:

- mevrouw E.J.P.M. van Loon

Onafhankelijke bestuursleden:

- de heer M.H. Rosenberg RBA (aandachtsgebied vermogensbeheer)
- de heer A.L.W. van den Berg (aandachtsgebied risicomanagement)

Verantwoordingsorgaan

Namens de werknemersverenigingen FNV en CNV Vakmensen:

- de heer A. Steensma (voorzitter)
- de heer H.J.M. van Kuijk
- de heer P. Postma
- de heer B. Blommers
- de heer J.P.J. Bergen (vice-voorzitter)
- de heer T. de Ruijter

Namens de pensioengerechtigden:

- mevrouw. C.J. van den Ingh-van Wijk
- de heer A. Kok
- de heer M. Geurts (secretaris)
- mevrouw J.S.C. Akkermans-Timmers
- de heer H.J. Gossink
- de heer J. From

Namens de zzp'ers:

- de heer R.W.D. van Dijk
- de heer C. Oostrom
- vacature

Namens werkgeversvereniging OnderhoudNL:

3 vacatures

Beleggingsadviescommissie

- de heer A.C.F. Vorst (voorzitter)
- de heer T. Aaten BBA CFA (lid)
- de heer J.Th.A.M. Jeurissen (lid)
- de heer M. van Winden (lid)

Externe compliance officer

Nederlands Compliance Instituut – de heer B.M. Peters

Externe ondersteuning

Ortec Finance – adviseur ALM en strategisch beleggingsbeleid

Waarmerkend actuaris

Willis Towers Watson Netherlands B.V.

Waarmerkend accountant

KPMG Accountants N.V.

Begrippenlijst

ABTN

Actuariële- en bedrijfstechnische nota. In deze nota die door de wet verplicht gesteld is, worden naast de actuariële aspecten van de reglementaire pensioenen, ook de hoofdlijnen van het interne beheersingssysteem en de opzet van de administratieve organisatie en interne controle beschreven.

AFM

Autoriteit Financiële markten. De AFM houdt toezicht op het gedrag van en de informatieverstrekking door alle partijen op de financiële markten in Nederland, waaronder pensioenfondsen. Bovendien houdt de AFM toezicht op de naleving van de zorgplicht. Het doel hiervan is om deelnemers, als dat van toepassing is, te adviseren over verantwoorde individuele beleggingen. Naast AFM houdt ook De Nederlandsche Bank (DNB) toezicht op pensioenfondsen.

Beleidsdekkingsgraad

Dekkingsgraad op basis waarvan gestuurd wordt in het nieuwe FTK. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de (actuele) dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden.

Custodian

De custodian is de financiële partij die de effecten bewaart.

Actuele dekkingsgraad

Verhouding tussen het aanwezige pensioenvermogen de waarde van de opgebouwde aanspraken in een percentage.

Ervaringssterfte

AIFMD

Alternative Investment Fund Management Directive (Richtlijn van 8 juni 2011, nr. 2011/61/EU). Beheerders van beleggingsinstellingen moeten met ingang van 22 juli 2014 voldoen aan de vereisten van de AIFMD. De AIFMD introduceert binnen Europa een geharmoniseerd kader voor het financiële toezicht op beheerders van beleggingsinstellingen, anders dan instellingen voor collectieve belegging in effecten (icbes). De AIFMD heeft als doel meer transparantie voor participanten in de beleggingsinstellingen en toezichthouders en een versterking van de stabiliteit van de financiële markten.

ALM

Asset Liability Management. Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

Benchmark

Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Derivaten

Van effecten afgeleide beleggingsproducten zoals futures, swaps, total return swaps.

Euribor

Afkorting voor Euro Interbank Offered

Correctiefactoren voor ervaringssterfte worden toegepast om de overlijdenskans van een verzekerde bij het fonds te verlagen. Doordat de overlijdenskans wordt verlaagd, wordt verondersteld dat een verzekerde langer leeft. Het fonds doet dit omdat de sterftekans is afgeleid van de gehele bevolking. Het fonds past dus een correctie toe op de overlijdenskansen om rekening te houden met deze langere levensduur van de werkende bevolking. Door rekening te houden met deze langere levensduur wordt de pensioenvoorziening hoger.

Franchise

Deel van het salaris dat niet wordt meegeteld bij het berekenen van de pensioengrondslag.

Gremia

Officiële groep mensen met een bepaalde taak.

Gedempte premie

Kostendekkende premie berekend op basis van het verwacht rendement.

Hedge

Het afdekken van (rente- en inflatie-) risico's in pensioenverplichtingen.

ISAE 3402

De ISAE 3402 is de internationale assurance standaard en is bestemd voor de organisatie, de gebruiker, die werkzaamheden heeft uitbesteed aan een service-organisatie en de accountant van de gebruiker. Een ISAE 3402 rapport geeft de gebruiker inzicht en zekerheid in de beheersing die de serviceorganisatie heeft ingericht in de processen en systemen die van belang zijn voor de juistheid en volledigheid van de financiële verantwoording van de gebruiker. Het rapport wordt opgesteld door de serviceorganisatie en beoordeeld door een door de serviceorganisatie aangestelde auditor.

Rate. Euribor is de rente die banken elkaar in rekening brengen voor leningen.

FTK

Financieel Toetsingskader. Regelgeving voor toetsing van de financiële opzet en toestand van pensioenfondsen door De Nederlandsche Bank.

Gepensioneerde

Persoon van wie het ouderdomspensioen is ingegaan.

Indexering (indexatie)

Het jaarlijkse verhogen van de verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten, op grond van de in het pensioenreglement omschreven pensioenregeling.

Kostendekkende premie

De premie die precies voldoende is om de nominale uitkeringen te kunnen nakomen die ontstaan uit pensioenrechten die in een bepaalde periode worden opgebouwd, inclusief een opslag voor opbouw van het vereist eigen vermogen.

Nominale dekkingsgraad

Verhouding tussen het aanwezige pensioenvermogen en de waarde van de opgebouwde aanspraken, uitgedrukt in een percentage, waarbij de opgebouwde aanspraken contant zijn gemaakt met de nominale marktrente.

Ongedempte premie

Kostendeekkende premie berekend op basis van de actuele rentetermijnstructuur.

Pensioengerechtigde

Persoon van wie een pensioen is ingegaan.

Pensioenrekenleeftijd

De leeftijd waarop de pensioenopbouw is gebaseerd.

Reële dekkingsgraad

Verhouding tussen het aanwezige pensioenvermogen en de waarde van de opgebouwde aanspraken, uitgedrukt in een percentage. Daarbij zijn de opgebouwde aanspraken contant zijn gemaakt met de reële marktrente.

Reële waarde

Het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een verplichting kan worden afgewikkeld, tussen terzake goed geïnformeerde, tot een transactie bereid zijnde partijen, die onafhankelijk zijn.

Rentetermijnstructuur

Grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen marktrente anderzijds.

Ultimate Forward Rate

Een door DNB voorgeschreven nieuwe rekenmethode om de marktwaarde van

Nominale marktrente

De marktrente die volgt uit de prijsvorming van obligaties. De hoogte van deze rente fluctueert in de tijd en hangt af van de looptijd van de kasstromen.

Outperformance

Er is sprake van outperformance als het gerealiseerde rendement van een portefeuille hoger is dan het rendement van de benchmark. Bij een negatief rendement is sprake van outperformance als het rendement van de benchmark nog negatiever is.

Pensioengrondslag

Het pensioengevend salaris minus de zogenoemde franchise; over die franchise wordt geen pensioenpremie betaald.

Private equity

Het is de benaming voor beleggingen in niet-beursgenoteerde bedrijven.

Reële marktrente

De marktrente die volgt uit de prijsvorming van inflatie gerelateerde obligaties. De hoogte van deze rente fluctueert in de tijd en hangt af van de looptijd van de kasstromen. De reële rente is gelijk aan de nominale rente, met een afslag voor verwachte inflatie en een inflatierisicopremie.

Renteswap

Een renteswap of Interest Rate Swap (IRS) is een afspraak tussen twee partijen om gedurende een bepaalde periode (één tot tien jaar) rentebetalingen over een bepaalde hoofdsom uit te wisselen.

SLA

Service Level Agreement. Een Service Level Agreement is een type overeenkomst waarin afspraken staan tussen aanbieder en afnemer van een dienst of product.

Vastrentende waarden

Schuldpapieren (obligaties) die een regelmatige en vaste rentebetaling opleveren.

de verplichtingen te bepalen, ingevoerd per 30 september 2012.

Yield

Gemiddelde rente.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot een zeker moment opgebouwd pensioenrecht.

Z-score

Jaarlijkse score die de afwijking weergeeft van het werkelijk behaalde rendement ten opzichte van het rendement van een vooraf door het bestuur vastgestelde wettelijke normportefeuille.

Bijlage 1: Nevenfuncties Bestuur

Ph.M. (Aad) Buller

(15 mei 1959)

Functies:

- Secretaris Onderwijs, Arbeidsomstandigheden en Pensioen

Nevenfuncties:

- Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden Schildersbedrijf i.l.
- Lid CAO-onderhandelingsdelegatie OnderhoudNL
- Lid Brancheopleidingscommissie Schilderen en Onderhoud
- Lid Bestuur LOF en Stichting Exameninstelling
- Lid Raad van Toezicht CIBAP
- Lid Raad van Toezicht NIMETO
- Lid Bestuur Stichting Samenwerken voor Veiligheid

mw. C.M. (Cathrin) van der Werf

(24 januari 1957)

Functies:

- Beleidsadviseur Van der Werf Vastgoedonderhoud

Nevenfuncties:

- voorzitter Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden Schildersbedrijf i.l.
- Bestuurslid Pensioenfederatie
- Bestuurslid Pensioenregister
- Onafhankelijk voorzitter RvC Fivoor (forensische psychiatrie)

L.C.M. (Leon) Leisink

(24 februari 1960)

Functies:

- Pensioenbestuurder FNV

Nevenfuncties:

- Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden Schildersbedrijf i.l.
- Bestuurslid BPF Meubel
- Bestuurslid BPF Houthandel

Mw E.J.P.M. (Marlies) van Loon

(4 juni 1966)

Functies:

- Directeur Actor Bureau voor Sectoradvies

Nevenfuncties:

- Lid van de Uitvoeringsraad van de Pensioenfederatie

M.H. (Mark) Rosenberg

(26 maart 1962)

Functie:

- Zelfstandig Adviseur

Neven functies:

- Bestuurslid Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties (SPW)
- Docent SPO
- Zelfstandig adviseur
- Extern lid van de Beleggingsadviescommissie Pensioenfonds Chemours
- Bestuurslid BPF Landbouw

A.L.W. (André) van den Berg

(21 juli 1953)

Functie:

- Connecton Investment Consulting

Mw. M.B. (Mieke) van Veldhuizen

(9 juli 1955)

Functie:

- Bestuurder FNV

Neven functies:

- Werknemersvoorzitter BPF Bouw

Bijlage 2: Nevenfuncties Raad van Toezicht

H.J.P. Penders (10 oktober 1953 - †22 december 2015)

Voorzitter Raad van Toezicht per 1 januari 2014. Beëindigd per 22 december 2015.

Functies:

- Voorzitter bestuur Pensioenfonds Atos
- Voorzitter algemeen bestuur Bedrijfstakpensioenfonds Schoonmaak en Glazenwassers
- Lid visitatiecommissie PNO Media
- Docent Stichting Pensioen Opleidingen

Nevenfuncties:

- Lid Algemeen Bestuur Hoogheemraadschap Amstel
- Bestuurslid Vereniging van Natuurmomenten

E.A.W.M. Uijen

(2 mei 1959)

Lid van Raad van Toezicht per 1 januari 2014.

Functies:

- Algemeen directeur (voorzitter uitvoerend bestuur) Pensioenfonds van de Metalektro

Nevenfuncties:

- Lid Raad van Advies van de Stichting Nederlands Investment Managers Forum
- Voorzitter/ lid van de visitatiecommissie Pensioenfonds Kasbank
- Adviseur 4CV/SynTrans BV
- Voorzitter Adviescommissie Certificering Bestuurdersopleiding SPO

Beëindigde functies in 2015:

- Algemeen directeur Stichting Notarieel Pensioenfonds
- Voorzitter BPF Zorgverzekeraar
- Voorzitter bestuur Vereffenaars Pensioenfonds Stork i.l.

mw. M.O. Boersma

(25 december 1952)

Lid van Raad van Toezicht per 1 januari 2014.

Geen (neven) functies